

DIENES ANDRÁS

FARKASLES

DIENES ANDRÁS FARKASLES

DELFIN KÖNYVEK

Szerkeszti **RONASZEGI MIKLÓS**

Előkészületben

DIETER OTT

AZ ÖRDÖNGÖS CAPRIOLI

KEMÉNY DEZSÓ

A TITOKZATOS KECSKEBAK

MÓRA FERENC KÖNYVKIADÓ BUDAPEST 1969

DIENES ANDRÁS

FARKASLES

REGÉNY

MÓRA FERENC KÖNYVKIADÓ BUDAPEST 1969

SZECSKŐ TAMÁS *rajzaival*

Harmadik kiadás

© Dienes András, 1969

Január harmadika volt. 1710 januárja. Szikrázó téli nap.

Villogott a fény az este lehullott havon, amelyen nem volt nyoma embernek, állatnak, keréktalpnak. Mintha nádcukorból volna a hó, úgy kavargott könnyen a nyargaló ló mögött, belepte finom réteggel a katonák csizmáját, a nyereglaphoz feszülő szűk salavári nadrágot, de nem tapadt rá vizesen: egy jó ütéssel, egy erős fuvintással lesöpörhette magáról az ember.

Kis lovascsapat vágatott a várkapu sáncától a folyó felé, mögöttük éppen most vonták fel csigával a csikorgó láncos hidat, öten voltak, csupa fiatal legény, fiatal lovakon; legelől, jó három lóhossznyira megelőzve a többit, egy csontos arcú, lobogó-sötét szemű katona. Első tekintetre jóval idősebbnek látszott, mint négy társa: makacs fej, csupa éles szöglet, csupa keménység, mintha vasból kalapálták volna ezt az arcot. Hajadonfött nyargalt, prêmes kuruc süvege begyűrve széles övszijába, pisztolyai mellé. Vállig erő sötét haján, tömött kis bajuszán hófehér szegély, mint aki korán kezd őszülni: de zúzvara az csak, a felvert hó pora, tél játéka, nem idő jele. Tenyerének egy simításával letörölte magáról, és hátrakiáltott katonáinak:

— Csak erre, erre, utánam! Az őszvéres úton. . .
Ifjú hang ez, éles-erős: huszonöt éves fiatal férfié.

Ahogy durva abaposztó kesztyűvel borított ökle moz

3

dulatával visszafogta egy pillanatra a szárat, ahogy újra vágtába ugratta a sötétpej csődört, nem sarkantyúval, csak térdének egyetlen nyomásával, látszott: nem közönséges lovas ez.

De jó ilyenkor a ló hátán repülni, friss időben, napsütésben, téli fagyban, téli mezőn, amelyre kéken és ferdén esnek az útmenti fák árnyai! De jól mennek ilyenkor a paripák, táncolva, prüsszögve, szép fejüket szügyüknek szegve, örvendezve, hogy kijutottak az istálló pállott gőzéből! Fehér pára dől orrlyukaikból, körmük puhán dobban a lágy hóban, csönd van, csak a kapán csörög a felcsatolt, rövid csövű karabély, a kard verődik néha a kengyelhez, olyan hangot adva, mint a késfokkal megütött üvegporhár. . . Okos jószág a ló, havas réten is rátalál a csapásra, a gyors futásban félreugorva kerüli el kis tocsogók zöld jégpáncélját, nehogy megcsússzon vaspatkós lába.

Így futottak a vár aljáig, aztán neki a nagy rétnek, mely simán lejtett a folyóig, a tükrösre fagyott Nyit-ráig. A havas folyóparton megállt az élen haladó huszár, megfordította lovát, és nézte a mögötte igyekvőket.

— Hé, csigaháziak! Mi lesz? . . .

Megigazította a kengyelben a lábát, aztán lehúzta a kesztyűjét, és meztelen tenyerével ráveregetett a lova nyakára:

— Jól van, Bíbor!...

Kivette bőrvéből a süvegét, és a fejére nyomta. Most látszott, hogy a bárányprémes csalma szélét két ezüstpaszomány díszíti, ami Rákóczi seregében a kompániák vezetőit illeti meg. Amíg a haját gyűrögette a süveg alá, valami parasztosan ravasz derűvel nézte, hogy a havas nagyréten hogy nyargalnak versengve a többiek, nagy, kavargó felhőket verve. Egy lógós bajszú, szőke legény érte el közülük elsőnek a partot, utolsóinak meg egy fia

3

tal gyerek, aki kamaszos kappanhangon biztatta szürke lovát.

— Te, Serfőző — mondta a kamasznak komolyan a parton várakozó lovas —, nem mondtam, hogy téli vasat veresetek a lóra?!... Olyan az erdei út a Zobor tetején, mint a csont. Mért nem fontad be a kengyelhidat szalmával? Hiába beszél az ember. . . Te meg, Pósa, ügyelhettél volna rá, tudod jól, először van portyába . . .

A lógós bajszú Pósa felelni akart, már el is tátotta a száját, amikor durranás zengett át a völgyön, a szemközti dombok rengve verték vissza a hangot. Mindany-nyian felnéztek a várhegyre: a kaputorony felett foszló, fehér lőporfüst úszott, olyan volt a harsogó-kék égen, mint egy szép felhő, még az árnyéka is úgy szállt át a havas mezőn. A torony felett, egy

zömök kis mozsár torkából újra kilöködött a puszkaporfüst, hosszan, tömören; rögtön utána a dörrenés hangja, hogy megdobbant a part alattuk. Aztán még egy, most a másik bástyán pukkant el a lövés, még egy, megint egy . . . hétszer egymás után, de golyó nem zúgott át a völgyön, mert fojtással durrogtak a mozsarak.

— örömet lőnek — mondta Pósa, még mindig a bástyákra tátva a száját —, most esött le a pribék feje. . .

És köpött egyet.

Senki sem szólt. Mindegyikük tudta, kiről beszél.

— No, gyerünk, f i a k ! . . .

Rámentek a folyó jegére, széles láncban. Régi katonaszokás szerint, elől lovagolt egy huszár: a martalék, ha mégis repedni találna a jég, legyen, aki kiáltson. A lovak horkanva, fejüket kapkodva lépegettek, mintha tojások közt járnának, mert az állat megérzi a félelmetes mélységet, mely a hajlós tükör alatt tátong, meghallja azt is, amit ember füle nem haU meg, a lábuk alatt rohanó víz szörnyű moraját. . .

4

— Ne sarkantyüzd, Serfőző, ne böködjed azt a lovat, mert megugrik! Ha felbuksz véle, megrepszted a jeget, oszt akkor mind Pilátusnál vacsorázunk. Bisd magad a lóra. . .

Amikor kikaptattak a túlsó part meredek töltésoldalán, a paripák zabiájukat rázva nyerítettek az égre, nyilván örvendtek a derék párák, hogy túljutottak a nehezén.

Nagy síkság tárult eléjük: a két folyó, a Nyitra és Zsitva közötti gazdag lapály.

A távolban hegyek, a rettentő Zobor-erdő sötét sávja, mögötte a fehér havas ormok, oly közel látszottak a tiszta napsütésben, hogy a tudatlan a kezét nyújtotta volna utánuk.

— Sok mérföld az innen — mondta a sötét szemű vezér. —

Födémesig sebesen ügetve haladunk, onnan a partnak fel csak léptetve.

Megindultak északnak, a hegyek felé. Elöl a vörös ménen a portyavezér; jól mentek, szép, egyenletes ügetéssel, szinte egyszerre rázódtak a nyeregben. Pósa egyszerre csak nagyot kiált:

— Ahun e ! Gyünnek mán!

A portyavezér nem hallotta a kiáltást, oldalt hajolva az utat figyelte. Tegnap délben haladt erre, vad vágóban, harminc huszárral és egy lóhoz kötözött fogollyal, és már nyomuk sincs az úton. Mindent belepett a friss hó.

Pósa sarkantyút akasztott a lova oldalába, és melléje ugratott:

— Nézze mán, főhadnagy uram! Ahun gyűnnek e! Vaskos ujjával előremutatott a zobori erdő haragoszöld csíkja felé. Megálltak.

Undok károgással egy dandárnyi varjú szállt az erdő felől, annyian voltak, hogy sötétlett tőlük a szép ég.

5

Három öreg varjú vezette a sereget, nyílegyenest a vár felé, nyomukban ezer fekete madár. Rikoltó károgásuk betöltött mennyet és földet.

— Fene jó szimatjuk vagyon . . .

— Az. Kopján már a pribék feje . . .

A vár felé fordultak. Egy kicsiny dombon álltak, jól látszott innen a Nyitra-völgy: a folyó sötétzöld csíkja, kétoldalt a nagy fehérség, amelyből mintha ollóval vágták volna ki, úgy emelkedett fel sötéten, magányosan a híres erőd: Érsekújvár, az ország kulcsa, Rákóczi büszkesége, a kuruc sarokkő. Magas falait, csipkés mellvédjét, rézkakasos, kormos-hegyes toronytetőit akárcsak képíró festette volna fekete téntával világoskék papirosra.

Az öt katona emelt fejjel nézte a várat: nagy tisztesség ide tartozni, az újváriakhoz.

A Cseh-bástyán a fej . . . Pereszlény felé fordította a hóhér! A Cseh-bástya esett legközelebb a folyóhoz. Annak a fokán állt meghajolva valami hosszú nyársféle, csúcán kerek kis golyó: olyan volt, mint amikor szalmaszálla lyukas mogyorót tűznek a gyerekek. Innen távolról nem is lehetett mást látni, de ők mind az öten tudták, hogy mi ez a jel: hóhérpallossal lecsapott fej himbálódzik ott dárdahegyen. Körülötte, a mélység felett, három kicsi fekete pont: a három sebes szárnyú, öreg varjú. A többi madár most száll át a folyón, tisztán hallatszik szárnyuk suhogása, árnyékuk átlebeg a Nyitra jegén.

A főhadnagy mozdulatlanul ült a magas pásztornyeregben, szó nélkül nézett szembe a Cseh-bástyával. Egy vonás nem rezdült rajta, két kemény ránc gyűrődött a szemöldöke közé. Többől hajlott orrával, parázs-szemével, feszesre zárt, vékony szájával, kemény áúával olyan

5

volt ennek a férfiarcnak az éle, mint egy sólyommadaré.

Katonái szóttanul álltak körülötte. Pósa törte meg a csendet.

— A nyergelésnél mondotta kegyelmed — szólt —, elmesézi a fiataloknak, hogy volt ez a dolog a pribékkal. Hadd tanuljanak. . .

A főhadnagy komoly maradt. Ránézett a négy ifjú lovasra. A legöregebb ez a szőke strázsamester, Pósa, ez huszonkét éves. A többi egyik sincs még húsz. Ez a füstös képű, ez deák volt

Debrecenben, ez a másik, Klo-pácsnak hívják, egy miavai parasztnak a fia. Ez a legkisebb, ez a kerek fejű, ez a Serfőző gyerek, szerdahelyi gombkötőinas: azt hazudja, hogy tizenhét éves, de nincs még tizenhat. Végighordta a teldntetét a gyerekkatonák ráfűggesztett, várapozó szemén, és elmosolyodott. Jól állt a fehér fogú széles mosoly ezen a széltől, téli napsütéstől fakéregszínűre cserzett katonaarcon.

~ Jól van — mondta —, de itt a-síkon egy szót sem. Futtatni köü itt a lovat: jó úton, laposan csak az eb ugat, lovas katona nem beszél. Kaptatón van helye a szónak: majd Födémesnél, ahol a partnak megyünk. . . Gyühé!

Rikkantott, eresztett a száron, a vörös ló kiugrott. A többiek utána.

Lefelé nyargaltak a kis dombról. A lanka mögött lassan eltűnt Újvár vára: először a falak merültek el, aztán a füstös mellvéd, aztán a rézkakasos tornyok. Aztán a Cseh-bátyán a hosszú árbofa, a körötte kavargó varjúsereggel . . .

Egy órát nyargaltak. Jobb kézről a halmok között meglátták a zsitvafödémesi templom hegyes tornyát. Arra

6

mentek, toronyiránt. Átvágtak a Csetenka patak havas medrén, s máris rajta voltak az erdei úton, a kapaszkodón. Lépésben mentek a lovak, gőzölögve a futástól

— Cétényig emelkedik az út — mondta a főhadnagy. — A tenyeremnél jobban ismerem. Onnan majd levágunk a Zsitva medréhez. . . A fák tetején áll a nap, két óra lehet az idő, mire Cétényhöz érünk, besötétedik. Addig éppen elmondom ezt a történetet. Nem is sokkal hosszabb, mint a kiskanász meg a kan farkas meséje, amit öregapátok mondott. . .

Nevettek. Négy fénylő szempár nézett rá: ez a szikár fiatal férfi, ez a cserfaarcú huszár, főhadnagyuk, ez ma Újvár hőse. Róla beszél ma a nyitrai várban a labanc PáKfy, az ezerablakos Burgban a császár, és hadiszállásán, valahol Abaújban, felderül ma a komoly arcú fejedelem.

A lovak puhán dobogtak az úton, csánkig süppedtek a lágy hóba. A fenyveserdőn szikrázva tűzött át a téli nap, olvadt gyanta illata áradt szerte, és a hóra kéken vetették árnyékukat az út menti fák. Csönd volt, csak a kapához kötött kard verődött néha a kengyelhez, olyan hangot adva, mint a késfokkal megütött üvegphár.

A főhadnagy akkor beszélni kezdett.

6

1

Nem tudom, tudjátok-e, ki vagyok? . . .

A nevemet azt igen, hogy Jávorkának hívnak, Jávorka Adámnak, azt jól tudjátok. Azt is gondoljátok, hogy nem lehetek valami nagyúri ivadék, mert hallottatok **valamit** mesélni, hogy közvitéztként kezdettem a katonaéletet, talpaskáplár voltam, nyilván szegényember fia vagyok.

így igaz.

Idevaló vagyok ebbe a megyébe, nyitrai fi vagyok én: kosztolányi, ha tudjátok, hol van. Füstös kis falu **a** Vág völgyében, Verbó és Liptóvár feleútján, ott születtem. Apám földműró ember, olyan földhözragadt, tanulatlan bocskoros nemes, semmivel sem különb, mint **a** többi paraszt a faluban. Kis szőlőnk volt a hegyen, alatta kis föld, zabbal, hajlós rozssal, házunk végén kert, semmi több. Apám, anyám, testvéreim kínlódtak a földdel, látástul vakulásig mindig munkában. Míg iskolába nem kerültem, én is velük.

Mert iskolába jutottam. Apám nem volt írástudó, fiatalságában nagy vihar járt Nyítrában, török, német elől bujdosnak a hegyekben, az iszpáhik Pöstyénig dúlták **a** Vág völgyét, a németek porcióért, császárgarasért tör-ték-tépték a falvakat. De ha nem is lett volna háború, valcszerencse kellett ahhoz, hogy szegényember gyerekéből literátus legyen, könyves ember.

Apám nem szerette **a** könyveseket, belőlem mégis

VÁLLALD A NEVEDET!...

7

majd az lett. Volt egy nagybátyám, Jávorka Gábor vénlegény: ez tanított meg elsőb is deákul, csak aztán magyarul betűt vetni, olvasni. Nagy tudású ember volt, de mindig nyughatatlan: először Erdélyben tanult, aztán két klasszist járt a privigyei kollégiumban, ahunna — miért, miért se? — kicsapták őkegyelmét, de még ki is harangozták, ami azt teszi, hogy soha többé iskola küszöbét át nem hághatja. Hogy mit tett, ő nem mondta, de sokan úgy tudták, egy jó görcsös furkossal úgy ellátta a baját a fiatal Pálffy Miklósnak, az erdődi grófnak, mert az csúnyán becsmérelte a magyarokat, hogy két hétig lepedőben forgatták a kis grótot, hebegős is maradt, de azért mégis lett belőle bécsi főkamárás. Igaz-e, nem-e, nem tudni, de biztos, hogy öregbátyámat Furkós Gábor deáknak csúfolta mindenki. Elég az hozzá, ő volt az én rektorom Kosztolányban. Esténként sokáig ült velem az istállóajtó előtt a fejszéken, beszélt mindenről, égről, földről, csillagokról, fűről, fáról, bogárról, de a vége mindig csak az volt, hogy a kamara adót vet a sóra, a porciót megdupláza a császár, a szegényember hét napból ötöt robotol úr-dolgan, meg kell veszni ebben az országban. Nincs más hátra: ebrúdon köU kihajítani a hazából a mocskosokat, a bársony bugyogós németet meg a vele egy parazsat fűvő

nagyurakat, mint itt, Nyitrában a Pálffyakat, a Sándorokat, Apponyiakat. . . Közben egyre hordta nékem a deák könyveket, nem tudom honnan, tán úgy lopta a plébánostól az áldott öreg. Hogy műcor volt ez? Hát várjunk csak: én egy esztendővel Budavár megvétele előtt születtem. Ez meg abban az évben történt, amikor Eugéniusz herceg, a kis krumpliorru Szavojai, a zentai hídnál akkorát vágott a török fejére, hogy azóta is attól tántorog: nem halt bele, csak nyavalyatörős lett tőle, az eb sem fél már a Poriá-14 tói, más dolga akadt most a világnak. Szeptemberben volt a zentai diadal, éppen ez évben, emlékszem, szüret után bevitt öregbátyám Nagyszombatba a kollégiumba, addig istenkedett apámnak, dicsérte eszemet, hogy így kár, úgy kár trágyát hányatni ilyen gyerekekkel, amíg aztán apám kiadott a háztól.

Így lettem nagyszombati alumnus, világi deák a je-zsoviták Szent Adalbertről elnevezett kollégiumában. Előbb megvizsgáztattak a tudós szublektorok; első lettem az egzámenen, de utolsó a megbecsülésben. Bizony szolgálégy lett belőlem a deákok konviktusában, mely címében királyi is, érseki is, nemesi is: úgy látszik, én egyikbe se fértem bele, mert apám nem tudott értem kvártélyt fizetni. Olyan kóduśdeák lettem: virradatkor keltem, síkáltam a kólépcśót meg a templomot, separtem a nagyudvart, de akkora nyirfaseprővel, hogy alig bírtam megemelni. Sőt törtem a konyhán, cepeltem a nagy kosarat a piacon a kamrás fráterek után, tisztogattam az úrfideákok csizmáit. Este meg tanultam a gyertyavégek világánál, amiket a templombeli szemétből kotortam ki. Így éltem, ilyen fákyát kaptam én a tudománytól, ilyen kenyeret dobtak nekem az alumneum-ból.

Nagy deákvilág volt akkor Nagyszombatban. Pozsonyi, nyitrai, barsi, esztergomi nemesurak gyerekei jártak ott iskolába, de nem annyira a tudomány csecseit szívták, mint jobban a boroskorsóét. Hányták-vetették magukat az úrfiak, bőrükbe nem fértek, karddal, sarkantyúval, nagy pipával jártak az utcákon, hiába tiltották nekik: kiszöktek a konviktusból, jódolgukban verekedtek a polgárokkal, dorbézoltak. De megsanyargatták azok egymást is, az öregdiák előtt a fiatal meg nem állhatott, ütötték-verték a kisebbeket. A szuperintendensek meg hiába is kiabáltak, a professorok ugyan hiába

8

jártak virgáccsal és tömlöckulccsal a kezükben, nem lehetett ezeket a suhancokat megfékezni.

De hát honnan is vett volna példát a konviktor: vajon nem ugyanezt látta odahaza? Nem ugyanezt csinálta a jobbágyokkal atyjuk, a garázda nemesember? Vajon nem ugyanezt csinálták

atyjokkal a főrenden levők? Meg főpapjaik az egyházi domíniumokon? Tanítványok és mestereik igencsak méltók voltak egymáshoz.

Nyeltem a keserűséget. Ismert engem az egész kollégium, mint afféle eredj ki-haj tsdki kiscselédet. Ha az úrfiaknak kellett valami, csak lekiáltottak a konyhagrádicson vagy az ablakon keresztül:

— Héj, te Iharfa!... Héj, te Juharfa! Te! Gyere mán, te!... Szedd a lábod, ilyen, amolyan . . .

Tudni kell, hogy a nevem miatt volt ez. Tőtnak mondtak engem az úrfiak, mert nem hívtak Esterháznak vagy Elefánthynak, vagy Ocskaynak, mint a többi garabonciást.

Én ugyan magyar vagyok, apám, anyám is az, de a nevünk talán nem, jávorka azt teszi magyarul, hogy fiatal juharfa, juharfácska: innen a csűfolódás. Apám azt mondta, ne bánjam, tiszta név az, lehet, hogy idevaló paraszt volt valamely ükünk, de nem ember, aki szégyelli.

Gábor deák öregbátyám csak megfogta aUamat, felemelte a fejemet, és a szemembe nézett:

— Légy csak te Juharfa — mondta —, tudd meg, a fiatal juharfát akár szakajtónak fonhatod, oly igen hajlékony, de ha bicskával faragod, kivászik a késed éle. Megkereszteltek téged a csűfság és ócsárlás vizével, akárcsak engem, el ne felejtsd ezt nekik, de te csak vállaljad a neved . . .

Vállaltam. De a sorsot, azt egyre nehezebben. Gondoltam, elmegyek én máshová, itt hagyom ezt az isko-16 lát, ahol gyalázásban jó nagy karaj jár nekem, ételben meg tudományban morzsa. Ahol semmi bölcsességet szülötte nyelvünkön nem tanítanak, csak a szép deákság a fő dolog, csupán az ékes latin beszédre való szüntelen sarkallás járja. Megmondottam egy vakációban ezt is Gábor deák bátyámnak, de a kicsapott alumnus megintett: maradj, amíg maradhatsz, mondta, bármit is tanulsz, retorikát, aritmetikát vagy asztronómiát, akárha a holtak nyelvén is, használni tudod. Máshol sem jobb, se Magyarországon, sem Erdélyben, sem sehol.

— Volt egyszer egy nagy tanító professzor Erdélyben — mondta, és a pipáját üresen szortyogtatta —, az volt aztán az ember! Más, mint ezek. Rég meghalt, én ösmertem: Csere János volt a neve, Apáczai Csere János. Vagy negyven esztendeje hallottara a kolozsvári katedrárul egyszer beszélni, soha nem fogom elfelejteni, mikor azt kiáltotta nagy fennszóval: „Olyan időben születünk, mikor a legnagyobb tudatlansággal szemben a bölcsesség és ennek tanítói egy batkára sem becsültetnek. De azon kétségbe kell-e esnünk? El kell-e hagynunk az iskolát? Számba sem keU venrí a jövendő? Nem! Gyalázaton és

szégyenen keresztül az erényre kell törekedni. . . " Erős fegyver a tudás, Ádám . . .

— Amit én kapok, az hitvány egy fegyver.

— Amilyen a kezed ügyébe esik — így a nagybátyám —, az is bolond ember, aki jobban táncol, mint ahogy tud.

Megragadtam Nagyszombatban. Akkor már a második retorikai klasszist jártam, s úgy látszott, mégis literátus ember lesz belőlem. Valami oskolamester Vérbőn, vagy szekretárius Pozsonyban, vagy ítélőmester Nagyszombatban. Ilyesféle.

De eljött a háború a nagyszombati falak alá, és minden-minden máshogyan lett. Majd elmondom.

10

A nagyszombati csata idején tizenkilenc esztendőös voltam. Akkor már elfoglalták a kurucok Nagyszombatot. Vagyis dehogyan foglalták el, csak feltűztek a várkapu fölé egy szép selyemzászlót, minden maradt ott a régiben, csak éppen nemes Dülő Ádám uram kétszáz zöld dolmányos, Hont' megyei hajdúval beült a jezsoviták romladozó majorjába. Kis hegyke-bögyke ember volt ez a Dülő Ádám, piros arca volt, kék szeme, úri kis pocakja, pattogó szava, de nem félt attól senki. Az urak és papok gyorsan megismerték; a skóla lektora „vitéz úram”-nak szólította, és Alkibiádeszhez hasonlította, a főbíró szépen kiszívott pipáját dicsérte, a város hadnagyja vasderes kancáját és török időkből való régi kardját, a templomban első helyre ültették, jöltartották meleg cipóval, fagyos tokaszalonnával, csekleszi könnyű veresborral, mert azt igen kedvelte. Nem bántott az aztán senkit.

Hát karácsony másodnapján történt. . . Kevesen voltunk a kollégiumban, mert ünnepi vakációra mentek a deákok, jobbára csak mi, szegények maradtunk ott. Vastag hó esett, három napja hóvihar is kavargott, csörgős szánok vitték el az úrfiakat, úgy mentek el a boldogok, nagy bundába csavarva, ünnepelni apjuk udvarházába. Az Apponyiak Nagyapponyba, az Elefánthyak Felsőelefántra, a kis Ocskay Ocskóra, ki hová való volt. . . Értem persze nem küldött apám szánt, kötésig erő hóban nem mehettem haza a másik megyébe gyalogláb.

Ünnep másodnapján egyszerre csak megzendültek a várfalakon kívül az ágyúk, csak úgy csörömpöltek az ónkarikákban az ablaktányérok. Mindenfelől emberek kiáltozták, hogy a Tirnava pataknál áll Rákóczi teméntelen emberrel, és veri irgalmatlanul Heister grófit.

Nagy örömben voltunk valamexmyien, mert monda-

nom sem köU, hogy a kóduśdeákok egytől egyig mind Rákóczihoz húztak, tőle vártuk, hogy az igát leveszi a népről. Ismertük mi jól a szegény nép sok panaszát, tudtuk, nem hiába számít rájuk a fejedelem, a szegénység halálíg mellette lesz. Mi meg a szegénységgel: onnan jöttünk, nem szökhettünk szembe velük. . . A jezsoviták nem szóltak egy szót sem, csak fülelték az ágyúszót, settenkedve jártak a grádicsokon, hallgattak. Bezzeg örvendett Dúló uram. Éppen asztalnál ült a jezsovitáknál, amikor megdördültek az ágyúk. Nagyot csapott az asztalra, mondván, hogy elég is volt már a tespedésből, nem katonáembernek való az: ehun jön Rákóczival az ő Sarudi komája, a muskatérosok vicekolo-nellusa, majd ők ketten közrekapják a németet, szitára lövik Heistert. Hirtelen megjíedt, hogy elkésik még a csatából, összezsattantotta a bicsakját, kancájára vetette magát, hajdúit hátrahagyta, visszakiáltott nekik:

11

— Csak megnézem, mit csinál Sarudi pajktársom. . . Majd hozok néktők, pipogyák, egynéhány némöt parókat. . . Elvágatott, de oly gyorsan, hogy már futott alatta a ló, mikor kengyelbe dugta a lábát. Alig ugratott ki a Lanzer-kapun, a kertek alatt szembe találkozott Sarudi koma vassisakos muskatérosaival, akik felemelték a muskétát, és szó nélkül kipuskázták Dúló uramat a nyeregből. Úgy hozta vissza a megbokrosodott kanca holtan, lába a kengyelbe akadva, kétszer

vonszolta végig a ló a piactér porában, míg megfékeztek. Láttam a templom előtt kiterítve: véres, tört volt az arca, és nyitott kék szemében valami nagy csudálkozás. . . Igen nagy csönd jött a városra, a puskaszó is egyre távolodott.

Reggel jókor misére költötték az egész kollégiumot. Már messziről ujjongó orgonaszó és fehér gyertyafény áradt a jezsoviták templomából. A hatalmas kéttornyú dóm, mely valamikor nemesebb szerzeté, a rabkiváltó trinitáriusoké volt, csurranásig telve; mi már csak hátul álltunk, s dideregtünk a hideg reggelben, a hideg kőkockákon. A templomhajóban ott ült az egész magisztrátus: hasán kulcsolt kézzel a városbíró, mellette a komornyikképű, kancsal városi hadnagy, mögöttük az esküdtek kopasz koponyája fénylett. Nagy kísérettel, füstölökkel, karinges papokkal jött lektorunk, utána tudós professzoraink, a szuperintendensek és szublektorok szótlanul, cinkos mosollyal.

Egyszerre elhallgatott az orgonaszó, olyan csönd lett, hogy a gyertyák sercegését lehetett hallani, és a kóruson csattant Szent Ágoston örvendező éneke:

Te Deum laudamus,

Te Dominum confitemur. . . ;

12

összenéztünk mi, szegények. Akkor láttuk, Hogy az oltár mellett, szemközt a lektor mennyezetes székével, ott áll egy fényes ruhájú katona, egy pöffedt arcú, veres szemhéjú császári generális, dombormívű ezüst meU-vasban, vállára hulló csigás allónzsparókában, lovagcsiz-s mában, finom kesztyűs kezét egyenes kardjának maj> kolatán kulcsolta össze. Ez volt Heister gróf.

Te aeternum Patrem Omnis terra veneratur..!'

A gróf körül a Montecuccoli-vértések főtisztjei álltak félkaréjban, fehér köpenyegben, közöttük egy magyar dolmányos, hegyes orrú, busa szemöldökű muskatéros tiszt, hóna alatt tartva vassisakját. Ez Sarudi János volt, aki zászlót cserélt Nagyszombatnál.

Te Martyrum candidatus Laudat exercitus . . .

Az ének dörgésében meglobbantak a gyertyák, és árnyékok táncoltak a falakon. A szememből kiesett a könny, és végigfolyt arcomon. így tudtam meg, hogy Rákóczi elvesztette a nagyszombati csatát.

Azt hallottam később, hogy a fejedelem sokat tanult a nagyszombati csatavesztésből. Én is. Vannak az ember életében percek, amikor tisztán lát mindent, és jól tudja, mit keU tennie. Én is tisztán láttam akkor a haza megcsalását, áruitatásunkat, szegénységünket. Jól láttam lektorunk

rókamosolygását, Sarudi sátánpofáját, a két kegyetlen ráncot a gróf sárga arcán, és a füstölő kék felhőjén át láttam Dúló uram vérrel futtatott, csu-dálkozó szemét. . . Akkor megesküdtem, de rettentően esküdtem, hogy katonának szegődöm, de én nem leszek

13

Dúló Ádám: egyik szemem a németen, másik szemem mindig a hűtlenen. Megesküdtem, hogy nem hiszek én senkinek, se borcimborának, se baráti szónak, se úri parolának, semmiféle fogadkozásnak; a magyarnak se hiszek csak azért, mert magyar, a szegénynek se, csak azért, mert szegény. Csak a cselekedetnek hiszek egyedül. Másnak semminek soha . . . Megesküdtem akkor, hogy majd ha kard lesz a kezemben, s valaki egyet lép az ellenség felé, karddal verem át a szívét, és ha mégis átmegy a túlsó partra, mint most ez a Sarudi János, ez a Belzebub muskétása, otthagya zászlót, hazát, népet, becsületet, fejedelmet, annak én utánamegyek, ha a föld gyomrába búvik, ha hegygel takaródzik, onnat is kiásom, lóhoz kötözöm, korbáccsal verem vérpadra . . .

Aznap harmincad magammal odahagytam Nagyszombatot. Szerednél utolértük Dúló uram árva honti hajdúit, együtt mentünk velük a semptei réven át Nyit-rára. Ott találtam éppen Thuróczi Gáspár veresnadrágos gyalogregementjét. Felcsaptam közéjük talpasnak.

Káplár lettem a talpasoknál 1707-ben, és még ez évben strázsamester. Megismertem a puszkapor ízét, s megtanultam a gyalogkatoná harcolni.

Megmondom én a szemébe akármelyik lovára dőlő huszárnak, valahány főlovastisztnek, hogy csak az katona, aki megtanulta a földön való harcolni, a nehéz talpasságot. A lovas a gyorsaságot adja a hadban, de az erőt a gyalog, vagy ki hallott huszárral ostromkor várát oltalmazni? Ha nincs gyalogod, hogy puszkázod vissza az ellenséget? Talán tudjátok, amikor Tapolcsánynál az őrség megadta a várát, Czelder Orbán hatvan talpasa négy labanc lovasszadróny támadásainak ellenállt: három mér földön keresztül hajrázták a hatvan gyalogot a lo

13

vasok, de azok bátran visszapuskálták a labancokat, és úgy jöttek el nagy becsülettel a vár éilól.

Sokat tanultam én a gyalognál, részt vettem hat csatában, nem útfélen találtam a strázsamesterségemet, se nem kockán nyertem: meg köÜött azt érdemelnem, vér-rel-veritékkel adóztam én azért, büszke tudtam én arra lenni, büszkébb, mintha semmiért, születésért, úrapám szaváért nagy rangot kaptam volna. Nemhiába töltöttem időt a talpasoknál: ti

tudhatjátok legjobban, hogy az én kompániámban nem paripafuttatás a katonaélet. Nálam lovat akkor lát a huszár, ha elébb megtanulja a talpasságot: karabéllyal lőni, nyárssal vívni, kaput petárdával kiforgatni, ostromlajtorján mászni, várát égetni s mindent, ami kell a katonának. Meg köU szoktatni a lovast, hogy elébb a maga emberségében bízzék, csak aztán a jól futó lovában.

Tán még most is talpas lennék, ha nem kellett volna Bajmócra mennem egyszer . . .

Oda parancsolt engem Thuróczi uram, a bajmóci váiba, bizonyos Borsi főhadibíróhoz. Valami tanúságot tettem egy fosztogató katona dolgában, de hogy mit, azt már elfelejtettem, csak azt nem, hogy április 14-én történt ez, 1708-ban. Akkor már vicehadnagy voltam. Thuróczi Gáspár a maga lovát adta nekem, hogy gyorsan megjárjam a bajmóci utat.

Hogy a szavamat össze ne keverjem, szerettem én mindig a lovat; jó lovas is voltam, mánt mindenki, aki parasztfarmán élt ifjúkoráig. Odahaza, Kosztolányban, hatéves koromban megültem a nyergeletlen lovat, sokszor lejártunk Drahócra, lovat úsztatni a Vágban, tizenkét esztendő se voltam, mikor csikót töretett be velem apám. Különösen ugratni szerettem a paripát, trágyagődrön, kerítésen át; ezért aztán mindig nyakon vert apám: nem mintha engem féltett volna. A ló lábát fél-[^] 14

tétté, szegény portán legnagyobb vagyon a ló . . . A talpasoknál is sokszor kerültem nyeregbe, ha postát kellett vinni, vagy mundérung-posztós szekereket kísélni, vagy gyorsan megkémlelni valamit, lóra parancsoltak mindig.

No, elég az hozzá, kijövök Bajmócon a várból a fő-hadibíró házából, elkötöm az akácfa mellől a lovamat, ráülök. Látom, nyolc-tíz ismeretlen huszár áll a várudvaron a lovuk mellett, mintha várnának valakit. . . Aj, de valami szép öltözetben voltak a huszárok, tiszta molnárkékszín ruhában, a mentéjük kihányva gazdagon sárga zsinórral, lábukon ráncos torkú sárga csizma, hattyúnyakú sarkantyú, vállukon átalvetve fénylő bronzból vert tölténytartó, összesűgtak, s néztek engem erősen. Én meg őket. Sohasem láttam ilyen ruhát; először azt hittem, hogy talán franciák, a fejedelem francia palotás lovasai, a Charrière-huszárok, mert tudtam, hogy azok kékbén járnak, de medvebőr süvegben. Ezeknek m.eg magyar kalpagiuk van: mégis magyarok lesznek. Aztán meg is bizonyosodtam róla, mert ahogy bámulom őket, egyszer csak megszólal közülük egy varnyúbajszú, sápadt, de nagyon szép arcú kapitány:

— Ne tátsd a szád, öcsém, mert ha meglátja a delicsizmát ez a negyedfű-csikó, még lehány magáruul.

Lett erre nevetés, csak úgy zengett a bajmóci vár. Nagyon elvörösödtem. Észbe kaptam, ezek azt várják, hogy fogja ezt a talpast, mármint engem, levetni a ló!

Fiatal csikó volt alattam, ugrálós, mint a kecske. Én is furán nézhettem ki a nyeregben, a Thurócziak ruhája volt rajtam, szárnyas hajdúkalpag, setétkék dolmány, szűk piros nadrág, de nem csizma, hanem magas nyakú, fűzött topán, amit nyeles cipőnek vagy delicsiznaának csúfoltak a huszárok.

15

Hát pojácátok vagyok én? — gondoltam magamban, és lángot vetett bennem a düh. — Engem ti nem fogtok figurázni, nem volt elég Nagyszombatban? Azóta történt velem egy s más, két harcon is sebet kaptam, megbecsült katona vagyok én már, nem kóduzdeák. . .

Egy jó magas vesszőkerítés választotta el az udvart a halastó kertjétől: megeresztettem a szárat, belevágtam a delicsizma sarkát a ló vékonyába. A csikó egyet nyihogott, kiugrott, neki a kerítésnek: úgy ugrotta át, mint a szarvas . . . Akkor megfordítottam, jól megűztem, s újra neki a kerítésnek, de ott, ahol a legmagasabb. Egy kicsit megsűrolták a vesszőágak a hátsó lábát, de azért átvitt. Most nagy rohamban vittem a lovat az udvar közepére, egyenest a szájatáti kékruhás huszárok felé, hogy azok egyszeribe szétugrottak. Hirtelen megfogtam erősen a zablát, és megálltam dobbanva a szép kapitány előtt. Remegtem az indulattól, mint a földbe csapott kard.

— Nem tudom, kit tisztelhetek az úrban — mondtam lassan, és illendően megemltem fejemen a hajdúsüveget —, az én nevem Jávorka Ádám, szolgálatjukra. Vicehadnagy Thuróczi Gáspár gyalogezerébül. . . Csak azt akarom mondani, hogy nem a csizma teszi ám az embert!...

— Héj, Iharfa, Juharfa!... Te! Gyere mán, te!

Ezt nem a kapitány mondta, hanem valaki oldalt.

Csúfondárosan, de nevetve. Odabámultam.

Egy főtiszt állt a palotaház lépcsőjén a brigadérosok aranytől ékes ruhájában. Kékben ez is, mint a többiek, de ez olyan finom fajlandis posztóból varrva, hogy olyat magamfajta hajdú még csak nem is látott. Szálfa termetű, széles vállú férfi volt. Naptól égett arcában csak úgy világított a szürke szeme; hajadonfőtt állt, de ami legkülönösebb volt: üstöke kétoldalt varkocsba volt fon

15

va, mint a pásztoembereknek, ami nagy módi volt valamikor Thököly idején, de ma szokatlan viselet a ku-rucoknál. Tudjátok ti is, hogy most a fejedelmet utánozzák: kibontják és vállra fésülik a haját, csak néhány öreg thökölyánus hajdú hord még

varkocsot. De ez valami olyan csudálatosan fiatal brigadéros volt, amilyen aligha van még a seregben, talán az egy Bezerédy. Nem látszott idősebbnek nálam.

— Hej, te Juharfa — mondta, és leszökött könnyedén a lépcsőn, megállt lovam előtt nevetve, hátratett kezében lókorbács, rezegtette magát a lábán, és úgy nézett fel reám. — Ajnye, nem ismersz, Juharfa? A fene essék beléd. . .

Csak pillogtam. Nyilván valami nagyszombati. De ki ez? . . .

— Én Ocskay vagyok — mondta csendesesen, majd-nem szelíden, és felnyújtotta a kezét.

Olyan volt a marka szorítása, mintha vasfogóba került volna a tenyerem. Nem eresztette el a kezemet, egyet rántott rajtam, s egy szempillantás alatt földre csúsztam a nyeregből.

— Nem szeretek a magasba nézni. Senkire — nevetett, és fél kézzel megölelt, majd eltolt magától, és a szemembe nézett: — Ismersz már? . . .

Hát ki ne hallotta volna ezt a nevet? Nagy ember ez, osztrák hercegnők ijesztgetik ezzel a névvel síró gyerekeiket. Akkor állt élete delelőjén, nemrégén verte ronggyá a császár leghíresebb ezredét, a Steinwille-vér-teseket. . . De én csak deákkorában láttam, sehol másutt; egyike ez a nagyszombati nagynemes ifjakkak, a testvéröccse járt velem, a szelíd Sándor. Ez László, az öregebbik, a vad úrfi, a fékezhetetlen, akitől a legindulatosabb szublektorok is rettegtek, a legjobb labdadobó, a legrosszabb deák . . . ő azért ismert rám, mert hallotta,
16

amikor néven neveztem magam, és a „*Hé Juharfá*”-t minden szombati deák tudta. Én azért nem ismertem rá, mert csak kisdeák koromban találkoztam vele. Négy-esztendővel idősebb nálam: akkor járta másodsor a grammatista klasszist, aztán megunt, és beállt huszárnak a császárhoz, valami rokonának a regementjébe . . . Ocskay László . . . de micsoda név lett ebből! A morvák Tűzhercegnek hívják . . .

Megfogta a karomat, mintha acélsrófok szorították volna össze. — Nem ülsz éppen rosszul a nyeregben — szólt —, azt meg igen jól tetted, hogy megugrattad ezeket a ma-gahitteket. . . Fejével a kék huszárok felé intett, akik mukk nélkül álltak előtte.

— Pestvármegyey! — mondta csendesesen, és hátra sem nézett. Korbácsával a csizmája orrát csapkodta.

A szép huszár előlépett.

— Megkaptad a magadét. Mi? . . . A kapitány nem szólt.

— Blasskovics! . . .

Most egy vicekolonell lépett ki. Karcsú, könnyű lovasalak, de az arcában van valami eltaszító. Fitymálva néz rám.

— Izend meg Thuróczi Gazsónak — mondotta neki a brigadéros —, hogy ez a talpas az én oskolapajtásom, azért ezt a talpast adja nékem. De mán holnap. Értetted?

Rám. mutatott a korbácsa nyelével:

— Egy grádussal menjen feljebb. Hadnagy lesz nálam. Értetted? Nem várt semmiféle választ. Megfordult, és elment. Nem köszönt senkinek. Hirtelen-gyorsán és könnyen szaladt föl a lépcsőn puha, sárga csizmájában; semmi

17

méltóság nem volt a járásában, inkább a vadállatok nesztelen, szökellő mozgása.

Katonái az udvaron zsibongani kezdtek, mintha boszorkánynyomás ment volna le a mellükről.

— E' jó ugrás volt — mondta Blasskovics —, a kerítésen túl még talpas, a kerítésen innen mán huszár. És még hadnagyság is . . . Na, 'stenhozta . . . Eggyel többen vagyunk. . .

Kezet nyújtott, de a hangjában irigy kicsinylés. A szeme távol álló és dülledt, széles szája lefedt, keze nedves és hideg.

Hirtelen megutáltam. Béka.

Akartam valamit mondani, de aztán nem szóltam. Ezek itt engem a brigadérosuk új kegyeltjének, szeren-csefinak hisznek. És vajon nincs igazuk?

17

2

Nem másnap ugyan, de egy jó hét múlva Ocskay-huszár voltam. Kaptam egy ügyes hókaszín lovat, pár pisztolyt, karabélyt, szablyát, koszperdet, ami másképpen hegyes-törnek is mondódik. Adtak molnárkék mundért, jó kassai posztót, csinált aztán belőle egy vágbesztercei szabómester olyan huszárköntöst, mintha rám öntötték volna; süvegem szélire még egy ezüst zsinórt is varrt föl, mert hadnagy lettem. Jártam fel s alá, tetszettem magamnak, aztán meg rám jött a rösteUés: ahhoz, hogy káplár legyek a talpasoknál, három csatában köUött lennem, ehhez elég volt egy bátor ugrás. Mégis jól mondta Blasskovics, úgy látszik, tényleg maga a szerencse ült a nyergem mögött

Ocskay, Ocskay. . . Egyre azon törtem a fejemet, meg köU-e köszönöm a brigadérosnak, vagy nem? Egyszer azt gondoltam, mit köszönjem, amit adott, úgy adta! Éppen, hogy ez az, mondtam máskor magamnak: kegyelmes volt hozzám, alamizsnát adott, mint szemérmes sze^ génynek. . . Ajándék? Erre mindig haragudni kezdtem, sose kaptam én ingyenbe senkitől egy batkát se. Csak most, de most aztán igen. . . És nem is keveset. . . Szóval, meg köU ezt köszönni, fortyogtam, illik.

Az volt a jó, hogy nem is láttam a brigadérost. Nyit-ráról Vágbesztercére utaztam új ezredemhez, ott volt az Ocskay-regement, csak úgy kékeltek tőlük Besztercén, Illaván, Dubnicán a mező. Ott gyűltek, készülődtek,

18

FARKAS JAR A SELYEMRÉTEN!

szálfegyvert éleztek, lövészerszámokat tisztogattak. A mesteremberek mundért, csizmát javítottak napestig. Se Ocskay, se vicéje, a békaképű Blasskovics, sehol.

A regement a császári tartományokba való beütésre indult; mindenki hallotta, hogy mennek, csak a napot és hogy hová, azt senki. Még Bécsalját gondolták legtöbben.

Április végén egyszer csak felszedették a tábort, felülöt fúvattak, s az ezred megindult a lisszai völgy szoros felé: egyszerre mindenki tudta, hogy Morvát megyünk fölnyargalni.

Én a második svadronyban voltam, a varjúbajszú kapitány kardja alatt, tudtam már, hogy Pestvármegyey Józsefnek hívják, ő hozta Beszterce alól az ezredet, mert úgy mondták, Ocskay és Blasskovics a seregnél vannak, a brigádánál. A zászló mellett lovagoltam, a zászlótartó, bizonyos Tatár György, velem egyivású, igen zárt ajkú ember volt. Próbáltam vele szót váltani, semmit nem felelt, vagy valamit fogahegyiről. No, gondoltam, ez is hallotta már, mi jó vitéz vagyok, hogy ugrottam meg a palánknál a hadnagyságot. . . Elkeseredett a szám, mert észrevettem már ezt a többi katonánál is.

— Tán kuka vagy? Vagy pecsét van a szádon?...

— Nincs nekem. Tudok én beszélni, ha akarok. . .

— Akkor miért nem beszélsz?

— Mert nem akarok.

Beljebb ütötte a kengyelcsőbe a zászlótalpat, és elfordult.

Nyíltan kimutatta, hogy nem szereti a kegyeltek.

Repedj meg, gondoltam, s kocogtunk egymás mellett, hegynek fel. De azért sajnáltam, oldalról megnéztem: meleg szemű, cipóarcú barna gyerek. Hallottam, hogy révkomáromi csizmadialeány.

Nem is tudom, elmondjam-e első lovascsatámat? El

18

mondok röviden, mert adódtak dolgok, amik megmagyaráznak egyet-mást a történetemből. . . Lisszánál már azt is tudtuk, hogy Wsetin ellen megyünk, Löwen-burg generál erősségére. Morvába. Nagy sáncokkal, árkokkal körbevett katonaszállás ez, a császáriak éppen akkor építettek falakat, bástyákat a sáncok mögé, de még csak belekaptak, nem voltak vele készen. Éppen azért mentünk, hogy soha ne is legyenek: szétrombolni a készülő várat, lehányi a sáncokat, ez volt a dolgunk. Mert nem

céltalanul veretett itt várat Löwenburg gróf, nemcsak a kurucra akart innen alászállni, hanem a morvai elégedetleneket is fékszáron tartani, hacsak kedvét nem szegjük. . .

Lissza előtt jött a többi sereg, mert nem azért volt brigadéros Ocskay László, hogy csak ezer húsárja legyen: egész brigáda, legalább három ezred felett parancsolt. De ezt is megtoldották most: öt ezred huszárral, öt talpas zászlóaljával csaptunk át a határon, beletelt egy negyednapba, míg a szűk völgyből kiértünk a morva mezőkre. A túloldalon kapdozott felénk néhány lovas-granicsár, de ahogy meglátták a nagy sereget, pár lövés után szertefutottak.

Blasskovicst láttam egy almásderes lovon nyargalni, ő is észrevett, csak megmért megvetően, és továbbszá-guldott kiabálva. Utána néztem: meg kellett hagyni, igen jól lovagolt, ő vezette a sereg harmadát, mely a gyalogokkal és egy huszárregementtel északnyugatnak szakadt el, katonasákmányt gyűjteni. Mi mentünk egyenesen északnak, elől a kék huszárok. Amerre csak vágattunk, mindenhol vészharangok szavát hozta a szél, de mi semerre se néztünk, csak marsoltunk a vár felé.

Kora délután értünk Wsetin elé, a mezőre. Odabent doboltak, kürtöltek, nyüzsgött az őrség, seregték-forog

19

tak a sáncok tetején a gombakalapú németek, látszott, álmukban sem gondolták, hogy rájuk megyünk. Ágyúkat vonszoltak, sánckosarakat görgettek a félbemaradt bástyák felé, puskások futottak a kosarakhoz, látszott, nem adják ingyenbe a vs[^]setini sáncot. . . Jól megnéztem: földből volt, de magasnak, meredeknek láttam, előtte mély árok, a sánckapu kövekkel rakott szekerekkel eltorlaszolva. Nem is értettem, hogy akarjuk ezt megvenni gyalogok és ágyúk nélkül. . .

Már ugrat is közlünk ki egy fiatal tiszt, kezében lobog a fehér kendő, vágatában szalad a sánchoz, megáll, és német szóval felkéri a várat hódolásra.

— *Wir kapitulieren nicht!* — kiáltotta a sánckapu felett egy dörgő hang. — *Feuer!*

Sánckpuska pukkant, a kengyelfutó lefordul a nyeregből, a fehér kendő úszik a levegőben, mint egy nagy káposztalipe. No, ez is felelet, kegyetlen. Most mi lesz?

Hosszú, nyújtott parancsszóra vagy ötszáz huszár vágat előre. Az erősségről dörögni kezdenek az ágyúk, mozsarak, puskák, hogy füstben úszik a sánc széle; ló a német, mint a bolond, de semmit nem használ az. A lovasok leemelik a nyereg mögül a nagy rözsecsomót, amit úgy hoztak hazulról, a sánccárok széléhez dobják, onnan néhány katona nyársakkal dobálja az

árokba, hogy az gyorsan színig telik: át lehet rajta menni, mint a hidon. A császáriak szurkos fáklyát, égő ágyúkanócot hajigálnak a rőzsére, hogy felgyútsák. Ég is néhol, de már kész az út: a füst jelzi, hol a rőzsehíd.

Akkor láttam meg Ocskayt.

A sereg közepén, egy délceg, bogárfekete lovon ült, éppen szemközt a füstölgő rőzsehíddal. Int egyet, abban a pillanatban megdöndülnek a dobok, visongani kezd vagy száz töröksíp, fölemelkednek a zászlók, hogy minden katonát ellep a forróság, és hideg szalad fel az em-

20

ber gerincén. . . A brigadéros csak ül kapáló lován, és néz a füst felé, mint amikor a lovas az ugratás előtt a távolságot méregeti. Hirtelen felveti a fejét, beleköp a tenyerébe, kardot ránt. A szablyával a sánc felé suhint, és rikolt egy rekedtet, de egy rettenetést:

— Korpázd! héj! Korpázd a bestyét!

Mint a számszerijről elpattantott vessző, úgy megy a fekete ló, zizg a levegő körötte, körmei dobognak: rá az árokra, rá a rőzsehídra, onnan, mint a bak a sziklára, úgy szökell a sánc tetejére. Már fönn is van, egyet villan a szablya:

— Korpázd! Senkinek kegyelem!

Két gombakalap száll a levegőben, a sánccoldalról egy dohányszín kabátos katona gurul le.

De egy perc alatt történt mindez, úgy értsétek. Ha azt kérdeznétek, jól lovagolt-e Ocskay, nem is tudnék rá felelni. Nem lovagolt az, maga volt a lóhátas Lucifer,

21

valami istennyila. . . A Tűzherceg nyomában kivont karddal, ordítva száguldott a kék ezred, utánuk a többiek, szélesan a mezőn, mind az egész sereg. Ég-füstöl a rőzse, már sok hid van az árkon, a lovak mint a tigrisek a magasra tartott koncert, úgy ugranak fel a sánkra. A füst hömpölyög le a sánc lejtőjén, és szétterül a mezőn, a füstből magasra emelkedve úsznak a zászlók a sánckok felé.

Már nem is tudom, hogy volt: körülöttem zengtek a sípok, lovak toporzékoltak, forogtak, egyszer csak megindul előttem a zászló csattogva, viszi Tatár György. Én utána. Nagy lélegzetet vettem az árok előtt, de két ugrással túl volt rajta a hóka. No, most a sánc! De csudálva láttam, hogy közelről alacsonyabb a sánccoldal, mint a mezőről nézve, partja is van, mert földfalat nem lehet meredeken építeni. . . Rá a sánccoldalra, még mindig előttem a zászló. . . A tetőn a szakadozott füstből egy magos sánckosár nyúlik ki, azon pattog egy rongyos császári selyemlobogó, egy nagy sárga kornéta, rajta a kétfejű fekete madár. . .

— Hej, csak hozzá! A lobogóhoz!

Kiugrik a vesszőkosár mögül egy német gránátos, karimás vaskalapban, kezében hatsinges lándzsa. A lovas kezében a lándzsa nem sokat érő, de a német gyalogében veszedelmes: éppen mellbe vágta a lándzsahegy Tatár Györgyöt. Az csak lefordul a nyeregből, de a zászlót magasra tartja a bal kezével: jövök mögötte, elkapom jobbommal az elhanyagolt zászlónyelet, lovam lesodorja a gránátost. Én pedig abban a lázban, amiben voltam, megforgatom fejem felett a zászlót, egy csapásra kiütöm vele a sánckosárból a sárga kométát, másik csapással beütöm zászlónkat vastaljánál fogva a sánckosár közepébe.

21

Olyan veszett ordítás kelt föl a mezőről, hogy belerengett a gátoldal. Repked a szélben a máriás hadi jel, úszik alatta a fehér füst, mint a felhő a viharban: az én zászlóm az első a sánccfalon. Míg élek, nem felejttem. A diadal jó ízét.

Akkor már nem volt német a sáncon, a katonák belülről forgatták szét a torlaszt, hallani a szerteguruló kövek zubogását, csak úgy csurog be a sánccapun a sok lovas. Tatár György fekszik a földön, a száján fut le a vér.

— Magszúrtak?

— Nem a. Mellvas van rajtam. Csak jól mellbe vágott a bitang

...

Köpködve törölgeti a vért a szája sarkáról. A zászlóra néz, szépen száll a selyme. Aztán rám.

— Jól csináltad, koma — mondja. Sóhajt, felkönyököl, és nyújtja a tenyerét.

Lehajolok a nyeregből, kezét fogunk. Akkor tisztán éreztem, hogy halálig barátok vagyunk ketten. Miénk lett Wsetin. Egy délutánra.

Rontani jöttünk a várat, nem tartani. A rab császáriakat összeszedtük, a morva kőművesek jöttek maguktól.

Szétdobattuk velük a sánckosarakat: az üres fonadékot meg az ácsgerendákat a félig kész katonaházba vittük, az egészet fölgújtottuk. Leltünk ötven hordó puskaport, azzal szertevetettük a friss bástyafalakat; várablakba való vastag csehüveget találtunk táblákban, azokat pozdorjává verettük kövekkel, a meszet a vár-kútba hányattuk. Nem maradt Wsetinben hadikészség töretlenül. . . Este lett, mire készen lettünk, fáradtak voltunk és porosak, mint az olasz kőfaragók. Felülőt fűjtak a síposok, indultunk haza.

— Megsiratja ezt a császár, ha meglátja — mondta

22

mellettem egy szegénylegény, mikor visszaneztünk Wsetinre —, nem gyün innen egyhamar vasasnémöt a szegénységre. . . Lánggal égett az egész erősség, nagy robaj lássál esteli le a falak, fekete füstfelhő csavarodott az égre, a csillagokig szálltak a szikrák.

Hajnalban a határon voltunk újra, a lisszai szoros ^-torkánál. Ott várt már ránk Blasskovics portyázóserege, néhány császári rabbal, megpüpozott zsákmányos szekerekkel . . . Az út mentén egy egész gulya hevert ké-rödze, talpasok, beretvált orcájú parasztok bottal jártak közöttük. Sohasem láttam ilyen szép barmokat, valami gyönyörű svájcer és dánus tehenek, gyöngy fehér, nagy testű bikák; valamennyinek nagy cifra D-betű és tizenegy pontos nemesi korona volt beleégetve a farába.

— Milyen korona ez? — kérdeztem egy huszárt, aki vállán karikás ostorral, mint egy oszlopszent, olyan nyugalommal ült a nyeregben az állatok mellett — Kié ez a gulya?

— Ez? — mondta a huszár, pislantva vagy kettőt. — Hát kié vón? A seregé. Majd jói üszik benne.

— De kié vót?

— Kié vót. . . Ditrikstájé. Ditrikstáj hercögé . . .

— Úgy vették el?

— 'Sz nem is úgy adta. A majorjából hajtottam el tegnap este, harmadmagammal. . .

— Nem ellenkeztek?

— Ki ellenkezett vón? A tehén? . . .

- Affenét. Hát Dittrichstein herceg . . .
 — 'Sz az Bécsbe van. Ű a császár főfökomornyikja. Az ég ott
 essön rájuk. . .
 — Hát a cselédi?
 — Azok? Azok ahun vannak-e. örözik az állatokat.

23

Derék morva embörök;^ ha beretválják is a szájukat. Szö-gény
 béresök, jobbágyi népek: velünk gyöttek . . . Hajcs-t e! . . . Hé,
 prukkte!...

Kibontotta a karikást, és két durrantással visszaterelte a
 rezgelödő barmokat. Űgy forgatta az ostort, mint egy pásztor.

— Tán számadógulyás volt kend odahaza?

— Én? — és elmosolyodott egy kicsit, csak a szemivel — nem
 én. Még bojtár se. Paraszt vótam csak. De a z is régön . . .

Régen. Kezdtém érteni. Katonának vitte ezt el a császár,
 megszökött, nyilván betyárféle lett, azért ért így a karikáshoz,
 baromhajtáshoz. Olyan futamodott legény; mind Thökölyt
 várták a tiszai zugokban, aztán Rákóczihoz jöttek. Most
 tisztességes katonák.

— Ezt a vágást az orra nyergén hun kapta?

— Eztet —• mondta, és emlékezve húzta végig az ujját a
 sebhelyen — eztet Árokszállás mellett. . .

— Karddal?

— Fenét karddal. Karóval. Verekedéskor. . . Rámutatott egy
 fodros hegre az állán.

— Ezt karddal, a szomolyáni csatába. . . Egy mély lövésnyomra
 a nyakán:

— Ezt meg Nagyszombatnál. . .

— Hogy hívják kendet?

— Kötő Pálnak.

— Na, isten áldja. Kötő bátyám. . . Jávorka Ádám az én nevem.

— 'sten éltesse — mondta, s ült tovább a nyeregben. Még csak
 utánam se nézett.

Lassan nyomaikodtunk át a szoroson a sok zsákmánykocsival,
 állattal. A túlsó oldalon egy erdőszegélyen m.egint láttam a
 brigadérost. Oldalt állt, lovon, mellette tisztjei, egy huszár
 bokorba fogva tartotta az öt sárga

23

császári lobogót, amit a sáncokról hoztunk. A brigadéros
 aranyos ruhája csupa füst és vér, arca alvatlan, kormos, csak
 úgy izzott belőle a sötörke szeme.

— Ember ez — mondtam Tatárnak, aki a tegnapi lándzsaütéstől
 még kábultan kocogott mellettem. — Hogy ment azon a fekete
 csödörön elsőnek a sánkra . . .

— Nincs még egy ilyen — felelte a zászlótartó bágyadt-komolyán —, talán az egész világon se . . .

Ügy néztük mind a ketten a Tűzherceget, mint az Istent.

— De fáradt azért. Mind fáradtak vagyunk, emberek, lovak.

— Az. Majd elheverünk a fűvellőn . . .

A fűvellőtábor . . . Az a lovas katona vakációja.

A nagy morvái hajtás után az ezred az isztricei szép rétre ment fűvellni. Szép föld ez, Tapolcsány és Zsám-bokrét feleútján, a Bebrava és a Hradisa patak völgyében, Trencsén és Nyitra határában. Svadronyos kapitányunk, Pestvármegyey, elhirdette, hogy mivel tél óta harcban áll az ezred, májusban végig táborban maradunk. Aztán majd más próbák jönnek, nehezebbek. . . Ezt mondta, és megvillantotta szép szemét. Május volt, a fűvellőtáborok tavaszidőben tartatnak, mikor megújul a föld; lovas és ló ilyenkor heveri ki a fáradalmakat, jó levegőn, kövér fűvön, harmatban fű-rödve frissül meg ember és állat.

Elsőbb is felvertük a sátrakat. Egy Tekenyős bácsi nevű vén öreg fundáló káplár volt a sátormester. Nagyon becsülték a piros arcú kis öreget, szinte ölben hordozták, mint a szopós malacot, jöltartották. Tudomány ám a szállásosztás, táborverés. Először is kimérte Tekenyős a tábort: ide jön egy utca, benne ennyi meg ennyi

24

sátor jobbrul-balrul **a** legényeknek, ide két keresztutca; oda hosszú kalibák a drágább lovaknak, amoda **a** lovászoknak, trombitásoknak; **a** nagyutca egyik végébe két-árbocos sátrak a tisztet viselőknek, a másik végébe százköteles, palánkos, ablakos török sátor a brigadérosnak. De azt káromkodva építette a sátormester, mert Ocs-kayt, miért, miért se — nem szerette. Mikor felvontuk az összes sátrakat, szép fonott vesszővel körbekerítettük, lombokkal virágoztuk a sátorfákat, az élésosztó pedig bort mért a katonák korsajába. Megavattuk a táborverést. Csudálkoztam, hogy Ocskay ott sem volt. Annak örvendtem, hogy a becsületem megnőtt **a** katonák szemében, látták, nemcsak **a** bajmóci halastó sövényét tudom megugrani. Annak meg nem örvendtem, hogy a tábort Blasskovics parancsolta, ha meglátott, csak elforgatta a fejét. Ocskay megint sehol. Azt mondták, Szkacsányban van, valami földesúri barátjánál. Ismerős voltam erre, nincs olyan nagyon messze innen **a** szülőfalum, Kosztolány; törtem a fejem, miféle úri birtokos van Szkacsányban, de nem tudtam rájönni. Ügy emlékeztem, nincs ott más, mint a nyitrai káptalan négyyszáz koldus jobbágya.

Napszálltakor már aludtak a katonák, s a madarakkal keltek. Napközben lóval gyakoroltak, fegyvert forgattak, katonaszerszámot javítottak, szabad idejökben kardlapot cifráztak. Volt, ki magát reparálta: aki friss vágást hozott Wsetin alól, az erős borba áztatott kenyeret kötözött a sebre. De nem is e jámbor dologtól gyógyultak gyorsan, hanem a jó levegőtől. Nem győztem én betelleni az isztricei szép réttel. Selyemrét volt az: mint az asztallap, olyan sima mező, kis csalitokkal, bokrokkal, gazdag fűvel, jó szagú virágokkal elborítva. Balkézről a patakpart, két oldalán törpefűzes, a fák ágai behajolnak a kövek közt sodródó

25

vízbe. Hajnalonként, mikor a felkelőt dobolták, könnyű kéklő köd szállt a patakpart és a mező felett, de gyorsan feltisztult: felszívta a Magura-hegyről kelő nap . . . Estéknél, mikor a sátor előtt ültem, csak úgy nyeltem magamba az erős levegőt, mint borissza a nemes italt. Csönd feküdt a réten, a vitézek a sátrak alatt aludtak, az énekes madarak a bokrosban, a fű olyan fényes, hogy szinte visszaveri a csillagok fényit, a vad Magura tetején még hóból való kalap ült félrevágva, és felette rongyos fölhek között fut a hold . . . Sokszor hevertem így a sátorajtónál. Messze, a patak kiöntéseiben, a fűzes felől a békák vartyogtak, de azt is igen szerettem hallani; derék féreg a béka, azok is csak a tavaszt dicsérik énekükkel, nemcsak a szép szavú madarak.

Csak azt nem szerettem, ha ember viseli ábrázatukat, mint ez a Blasskovics . . .

Ezzel a Blasskovicccsal, ezzel gyűlt meg először is a bajom: ebből aztán jött a többi. . . De majd csak sorjába mondom.

Ugróéről jöttünk haza az öreg Tekenyóssal, egy vezetékié volt velünk, új sátorkötelet hoztunk az uradalmi kötélverőtől. A kisbossányi gázlónál mentünk át a Nyit-rán; szép idő volt, apadt a víz, hasaaljáig ért a lónalí. Túl voltunk már a közepin, mikor látom, hogy a másik oldalon, a kinorányi rét szélén egy marhagulya áll, s egy lovas ember kiált ránk a partról: — Hajjá! Van sodra a víznek? . . .

Megnézem: ez Kötő Pál, akivel a lisszai völgyben találkoztam. Vállán most is karikás. Kiugratunk a partra vizesen. Hát látom, a barmok is azok, csak a farukról van lapos vassal kiegészítve Dittrichstein herceg bélyege. . . Ejnye, hová viszi ez a vén betyár a marhákat?

— Hová, Kötő bátyám?

— Át a vízen. Oszlányba.

25

— Oszlányba? Kihez ott?

— Jánymájerhöz.

Ismertem én ezt a Jan Májért, egy gazdag sléz marha-tózsér volt, eleget átkozta Gábor deák öregbátyám, mert egy rossz kis tehénért a velőt szítja ki a szegényből. A háborún aztán még jól megszedte magát: felvásárolta a falvakban a vágómarhát, pásztoraival áthajtatta a császári várak alá, ott jópénzen eladta. Egészen belesápadtam a nevébe.

— Csak nem adják el ezeket a drága marhákat annak a cudar kupecnek? . . . Megint csak a német hizik így rajtunk. . . Oszt mért van kiégetve a bélyeg a farukból?

— Tudom én? Nem a seregé ez mán. Emmán zsák^ mányba kiosztatott. . .

— Zsákmányban? Marhát? Tán az esze ment kendnek . . . Miféle zsákmányosztás volt az?

— Hát ami a régi vitélzlo rőndtartás szerint tartatott — mondta Kötő uram olyan komolyan, mint a szegedi bíró.

— Hun van már az a rendtartás! A régi török világban volt az. Kötő bátyám! Űj rend van most: senki zsákmányt el nem oszthat, minden a nemzeté, a fegyverviselő népé, a seregé, a konföderációé, é r t i ? . . . Hadikó-tyavetyére más, mint kisebb ezüstmarha, szerszámok, aprómundér, miegymás, nem is kerülhet. Egy tapodtat innen el nem megy kend azzal a gulyával. . .

Néz rám Kötő Pál, de nincs harag a szemében:

— Néköm pedig Oszlányba köU menni. . .

— Ide hallgasson — mondtam neki szigorúan —, én az igazság útján járok, felelek én minden betűért, amit mondok . . . Tudja kend, hogy mi az a szubordináció? . . .

— Tudom hát. Engődelmesség. De tudja, Jávorka uram, mi az, hogy order? . . .

26

— Tudom hát: parancsolat. . .

— Nohát. Orderba kaptam én, hogy vigyem a marhákat . . .

— Kitól?

— A viceezőrestül. . .

— A vicekolonelltól? Blasskovicstól? Övé a gulya?...

— Attul. övé hát. . .

Hinnye a leborult hétszázát annak a békapofájúnak. No megállj!

— Tekenyós bácsi! — kiáltottam —, vegye le a ve-zetéklőruul azt a sátorkötelet, kerítse el a gázló partját! Töltött karabéllyal álljon mögötte, míg vissza nem jövök! Kend pedig — fordultam Kötő Pál felé —, életével felel minden darab marháért!

— Nono — mondta már teliszájjal Kötő huszár, mert közben lóról szállt, lehevert nagy békével a parti homokba, bicskát, valami sült húst vett elő, s falatozni kezdett —, nem köU azért

kiabálni a szögényembőrrel: mén az puska nélkül is. . . 'Sz látom én, hogy az igazat akarja. De nehéz ám a farkas szájából kivenni a koncot. . .

— Megpróbáljuk — mondtam én szelídebben —, egyenest a fejhez megyek én, a brigádáshoz. Bepanaszolom nála a vicéjét. . .

— Ügyeljön — nyelte a sült húst a lovas, és bicskájával felém intett —, mert olyan embőr az. . . Hóhér vágta le legénykorában a jobb fülét. . .

— Embert ölt? — kérdeztem eliszonyodva, mert minden katona tudja, hogy emberölésért jár táborban a fülvétel.

— Többet tött. Egy pajktársát emésztötte el, egy huszárt. Akkor is kótyavetyéért. . . Azért mondom: ügyeljön! . . , Hogy miket papol itt az öreg, gondoltam. Blasskovics

27

nak lehóhérölták a fülét? A vicekolonell gyilkos? El akar ez engem rémiteni. . .

Nem is feleltem. Rávágtam a tenyeremmel a lovamra, nyargaltam Isztrice felé.

Üres volt a selyemrét. A berkes felől hallatszott a pu-fogatás, ahol a legényeket gyakoroltatják a nyeregből való pisztolysütögetésben.

— Hun a vicekolonellus? — dobtam oda a kantárt az őrállónak.

— Hun van Blasskovics?

— Brigadéros uram sátorjában — bökött hátra.

— Itt a brigadéros?

— Itt az. Most együtt hintóval Szkacsánybul. . . Szkacsánybul, hm . . . Jól van, gondoltam, csak legyen

ott a vicekolonell is, hadd hallja. . . De Ocskay szép török sátrának palánkajtaján éppen akkor jött kifelé Blasskovics, szembe velem. Megint csak megmért a sze-m.ével, és elfordította varangy arcát. így is jó, gondoltam, legalább láthatom mindkét oldalról a fejedet: de nem hiányzott annak egy füle se. No, ez a Kötő is csak beszél. . . Bementem a sátorba, köszöntem illendően.

Először nem láttam semmit. A napfényről jöttem, odabenn le voltak bocsátva a sátorablakok, homályban minden. Aztán megszokta szemem a setétséget, s akkor elbámulhattam a gazdag sátorholmikon. Fényes perzsia szőnyegek heverték a földön, rajtok mindenféle tarka virágokkal irt váncosok, a sátorfalakon drága, puha bőrkárpit, az ablakokon vontarany kendők. Csak bútorféle nem volt semmi, még egy asztal se, csupán a sarokban állt egy szép mives ládácska, rajta ezüsttel vert pisztolyok, egy halom lóhajtó korbács, m[^]ásik halom

hosszú szárú, gombfejű török pipa és a brigadéros fekete, csontnyelű, aranytollas vezéri buzogánya.

Köszöntem még egyszer. Talán forgattam is a kezemben a süvegemet, mint szegényember a kastélyban.

28

Ocskay a sarokban hevert kancsói és kutyái között, egy medvebőrrel takart, alacsony kereveten, és valami levelet silabizált. Varkocsa hosszan lecsüngött. Két vadászeb feküdt karikában a lábánál, az egyik felemelte fejét és morgott.

— Csiba te! — kiáltott rá a brigadéros, és feléje rügött a lábával. Aztán letette a levelet, fél könyökére dől, s felém fordul: — Na, mi kéne, ha vóna?

Nyeltem egyet. Ez, úgy látszik, sohasem fogadja az ember köszönését

— A kegyelmed vicéje lopja a gulyát! — löktem ki magamból a szót hirtelen és erősen.

— Mija? — ütt fel, és maga alá húzta a lábát, mint valami basa.

— Mi bajod véle?... Ül le!

Csak azt néztem, hová, mert szék se volt sehol.

— Ül le — ismételte, és egy párnára mutatott a szőnyegen —, nem szeretek felnézni. . .

Mit csináljak, leültem pogánymódra a vánkosra. Mikor így közelebb kerültem az arcához, tüstént megéreztem rajta a nehéz borszagot. Iszik, ezt már hallottam róla; vitéz ember, de nagyon iszik. Az ital miatt vesztette el Lévát, Sopronyt.

Elmondtam kurtán, mi van a bossányi gázlónál. Szemrebbenés nélkül hallgatott, de láttam, nagyon összecsaltantotta a fogát.

— Ide figyelj. Juharfa — szólt egy kis hallgatás után, két ujjába fogta az állát, és úgy nézett rám. — Mit gondolsz, mért hozattalak én téged ide a talpasságból? Mért emeltelek én magamhoz? . . .

Nem feleltem, csak néztem rá. Közel hajolt:

— Azért talán, hogy beleüsd az orrod a dogomba? Elhültem. Az ő dolgába?... Ez az ő dolga?

— Ez a Blasskovics egy semmirevaló — folytatta —, jó lovas, .semmi több. Mindent másra hagy, mindent

28

megkever. Pestvármegyey se jobb... Ember kell, hogy legyen körülém, kibe bízhatok, kit ösmerek. Arra szántalak én téged, hogy bizodalmas szógám légy... Rávágott öklével **a** medvebőrre, csak úgy porzott.

— Ez a háládatosság? — csattant fel. — Ez a hűség? öcsém, szógalegény, mi? ... Tudod, ki vagyok én? A sas vagyok köztetek, ludak! Megállítod **a** gulyát a gázlónál, mikor gondolhatod, ebbe a táborba egy fűszálat nem lehet odébb tenni az én engedelmem nélkül... Tudd meg, az a gulya az enyém! Ki akartam nyitni **a** számat már, de szóhoz se juthattam.

— Én csak azt mondtam Blasskovicznak, annsik **a** vadhorvátfinak — beszélt dühösen —, hogy küldje a gulyát a sléz Májerhez. Régi hűséges hajcsárja az **a** családomnak. De nem eladni: Oszlányból a sztropkai birtokomra fogja azt fölajtani. A morvái zsákmányból kap

29

tam én azt osztályba magos helyről, a leg-legfölsőbb grádustól!... Ha nem hiszed, eredj oda, kérdezd meg — kiáltotta, s nevetett. Foga sövénye villant, mint a tigrisnek.

— Engem — mondtam csendesen — nem hozott más ide, csak a mezítelen igazság, az én vezérem... —

— Mondsza csak: ki a te vezéred? ...

— Az igazság ...

— A' csak olyan szó — legyintett —, az ökör, az ökör... Nagy erő jószág az, nem ridegmarha; istállózott svajcár barom, könnyen elhullik a pusztázásban. Blass-koviccsal majd

továbbparancsoltatom az állatokat, de azt a vén ünnepszegő Kötőt, azt a marostorki betyárt, azt elcsapom a gulyátul, mönnyön vissza lovat vakarni. A sokbeszédű anyámasszony . . . Még akartam mondani, mi jól hazudott nekem is a Blasskovics lehöhérolt füléről, de nem szóltam. A brigadéros bort töltött magának a kancsóból. Figyelve nézett rám, hogy hallgatok. — Persze, köcsönybe megy minden. Blasskovics meg hozzád nem tud bizalommal lenni, panaszkolta . . . Menynyi részt kaptál a morváí zsákmányból? . . .

— Egyet se . . .

— Egyet se? ötszörös rész jár neked a wsetini zászlóért. Majd szólok Blasskovicsnak — a szájához emelte a bort, de a kupa felett engem nézett élesen.

— Nekem semmi nem kell. . . Lecsapta a kupát a földre, a bor kidúlt.

— Semmi? — kiáltotta, és felállt. A szeme, mint a farkasé, olyan, mint az eleven tűz.

Láttam, így nem okos.

— Úgy értem — mondtam, és én is felálltam —, még nem jár az nekem. A füvellőtábor se járna. Meg se melegedtem még. . .

30

— Jól van — mondta, de láttam, kedveszegett —, egyszer úgyis beszélek veled . . . Eredj most ki . . .

Kint olyan vakítóan tűzött a nap, hogy hunyorgattam.

Kimentem a táborkapun, mentem, mentem a réten, aztán megálltam, egy fához támasztottam hátamat: fáradt voltam, mintha kötélén csigáztak volna meg. . . Könnyű szél borzolta a selyemrétet, a Magura orma felett szálltak a felhők, a tábor előtt a nagy árbocfán csattogott a lobogó, rajta a fejedelem címere: az aranykerék és kardhordó sas. . . Hej, de szép is a világ, **a** zöldellő pázsitos mező, csurgó friss forrás, füzek szelíd lombja, ligetekben filemlemadár kedves szava. De szép a fejedelem katonavilága, sátorkarókon a fegyverek, **a** fehér porban a karabélyára könyéklő ör éles árnyéka, **a** zablát rágó katonaló, zászlónk a kék égen. De fura némely ember, de érthetetlen . . . Nem értem én, hogy minek egy embernek, ilyen nagy vitéznek, akár egyetlen ökör is. De száz? . . . Meg a bii-tok Sztropkón, mikor van már apai jussa is, felesen . . . Hát a kupec, Herr Májer, az a sennyedék, még **a** sáros csizmám talpát se törölném bele. . . Nem értem én ezt sehogy. Meg az **a** pompás sátor. . . És hogy én a bizodalmas szolgája. . . Ján Májer meg **a** hűséges hajcsárja. . . Nem értem, hát nem értem. . .

Csak annak örvendtem, hogy nem nekem kell a gázlóhoz visszamennem, hogy megoldjam a gulya előtt **a** kötelet.

Szégyelltem magam Kötő Pál előtt. Hogy **is** mondta? Nehéz kivenni a farkas szájából a koncot. . .

— Te kenyeres — kérdeztem később egy este lefekvéskor Tatár Györgytől —, megkapták májusra a hó-pénzt az emberek? Tatárral laktam együtt, meg velünk aludt egy Gál Feirkas nevű vicehadnagy, meg egy másik zászlótartó **a**

31

Trencsényi-svadronyból, Páva Balog nevezetű. Négyen egy sátorban.

— Hópénzt? Ugyan! — felelt a lassú szavú Tatár helyett Páva Balogh, miközben a sátornyílásban a kelo hold világánál a csizmáját vonta le fakutyával. — Azt senki nem kapott e hóra, csak a tisztet viselők és zászlótartók . . .

— Miért?

— Mert a tiszték fehér pénzben, ezüstben kapják a fizetséget. A legényeket fölkérték, mit akarnak: részt a morváai zsákmányból, vagy rézpénzt. A kongó nem köl-lött nekik, mert semmit azon vasalni nem tudnak, elmúlt hóban is szétszórták fizetéskor, mint a pelyvát. Részt kértek . . .

— Eddig rendben is vóna — mondtam —, de a ta-polcsányi mustránál haliám egy Bottyán zerbéli élésmestertől, aki Újvár körül van a hadakkal, hogy minden sereg ezüstben kapta a hópénzt májusra. . . A fejedelem fizette, a maga erszényéből. . .

— Akkor hun a píz? — ült fel szénából vetett ágján Gál Farkas.

— Kinek a zsebjebe vagon? . . .

— Nyughass mán — szólt rá a maga vackáról Tatár Gyuri —, majd utánatekintünk holnap a dolognak. Ami jár, jár. . . Ha nem kapták kezükhöz, mögfolyamod-juk. . .

— A hódvilághoz, akárha ahhoz folyamodnál — pörölt vele Gál Farkas, és mérgesen a sátor végibe vágta a csizmáját. — A fizetőmester tarsolyába van az mán . . . Hozzá akarsz folyamodni, oktondi? . . .

— Aludj — mondta pásztori nyugalommal Tatár, és magára húzta a csergeköppönyeget. — Ötsátok el azt a hódvilágot!... Nevettek, aztán aludtak.

31

Nem tudtam elaludni, talán mert a hold oly élesen tűzött be a sátorajtón át, vagy mert a gond tüskézte ágyamat; csak forogtam, s hallgattam, hogy zeng a patak messziről, a csöndes éjszakában . . . Egyszer csak kocsizörgést, paripanyerítést hallok. Nagyon kiáltozik va-lald a sátorkapunál:

— Takarodjatok! Járok én a magam lábán, fene belétek! Hagyj! Fölugrottam, nadrágot, csizmát rántok. Gondoltam, valami garázda katonát hoznak az örök.

Az ám: Ocskayt! De részegen; tántorog, dulakszik egy sereg idegen emberrel. Két táborbeli katonát látok közöttük, Trencsényi kapitányt és egy Szeredi nevű nagy orrú hadnagyot, aki mindig a brigadéros körül udvarol . . . A rét szélén négylovas úri hintó állt.

Előrementem a sátorkötelek között a kapuig. Fehéren fénylett a hold, úgy lehetett látni, mint nappal. A lókalyibák árnyékából néztem kifelé. De csúnya is a részeg ember . . .

— Hagyj! — kiáltott Ocskay, egyet rántott magán, és torkonverő haraggal süjtött Szeredi felé, aki átkarolta. — Te fogsz meg engem, te büdös paraszt!...

Bivalyerővel lerázott magáról mindenkit, aztán ősz-szecsuklott. Egy nagy hajú, csizmás úrféle ember emelte a hónaljánál fogva.

— Laci — kérlelte röhögve —, légy^^ár ember, Laci. . .

— Kusdil! — hörgött a borbeteg. — Kusdi innét, Bossányi, mert isten az atyám, megfujtalak!

És elnyúlt a porban.

Bossányi? De hiszen én azt ismerem. Bossányi Sándor ez, a nagy megyei dőzsölő. Az meg ott mögötte, az a rókafejú úr, az a Bossányiak feje, Gábor, a nagybos-sányi földesúr. Mellette irdatlan göggel, most is föld

32

nek zökkentett szablyával, Apponyi János, még megszólalni is dölyfös. . . Hát az ott meg Menyus úr, Isztrice ura, a fekete Sándor Menyhért, övé a csudálatos selyemrét, az egész határ, a patakpart is, az énekesmadarak, a békák és a jobbágyok; korbács nélkül nem jár közöttük . . . Csak néztem őket. De hiszen ez Njátra szemetje, a haza legalja, mind kétkulacsosok, görbesza-vúak, színhány ók, fortély osok. Az egész megye tudja, hogy labancok ezek belülről. Pálffyt, a császári marsallt várják, maguk közt káromolják a fejedelmet, szabados tréfákat hirdetnek el róla. Az újvári várpincében ülne már néhány, ha nem volna Pyber főispán a patrónu-suk. . . Pyber László? Hát az is itt van.

Úgy látszik, az ördögök szombatja ez, a holdas réten gyülekeznek ezek a kénkőszagúak. Ahun a magiszterük, Pyber László! A négylovas bőrös hintó mellett áll mosolygósán, lila sapkácskája alól kinéz finom, fehér haja, hosszú papi mentéje alól selyem reverendája. Mert a nyitrai főispán papi férfiú ám: püspök. Sokszor láttam átkocsizni Nagyszombaton. Akár kuruc volt a város, akár labanc, a püspöki főispán mindenhogyan átáljtott az örök vonalán. Nagy menlevél a főpásztorság, békével járhatott Pyber László Szkacsány és Pozsony között . . .

A homlokomra csaptam, csak úgy csattant!

Szkacsány! Itt van az Isztrice mellett, ott a nyitrai káptalan ötezer holdja, kastélya. Kicsoda hát a brigadéros úri barátja, ahová járni szokott, ki a szkacsányi földesúr? Ki vóna más: Pyber püspök! Hej, te szegény haza, hát ezek Ocskay László barátai? Ezekkel paktál, ezekkel develyáz?...

— Emeld mán! — kiáltott Trencsényi **a** nagy orrú Szeredire. — Mit vakarod **a** fejed, orrondi? Hé, gyere **csak!**...

33

Ez a hé, ez nekem szolt: meglátott a svadronyos a ló-kalyiba mögött, valami lovásznak vélt. Nem ismert meg így, nadrágban, egy szál ingben. Mást nem tehettem, előjöttem kelleetlenül.

— Fogjátok, oszt vigyútk!...

Bevittük hárman Ocskayt a sátrába, nehéz volt, mint a só. r-[^]tettük a medvebőrre, csak elnyúlt rajta, a varkocsa lefüggött, a feje elnyaklott, mint a vágott bor-nyüé.

— Nno — fűjt Trencsényi —, készen . . .

Ké::[^]en ám, gondoltam. Most hogy legyen becsülete, embersége az ilyennek? . . . Hiába vakmerő, első a sáncon, ha főembert így látnal katonái, oda a tisztesség. Az pedig olyan madár, ha egyszer elszállt, nehéz visszahozni.

Szeredi meggyújtotta a sátorárbocra szögelt kétkarú gyertyatartót. Éppen menni akartam, mert minek ismerjenek meg ezek, amikor észrevettem valamit, s **a** lábamba állt az ijedelem.

Ahogy ott hever a bőrön Ocskay, egyik hajfonata félrecsúszott. A gyöngyös zsinórok, amik régimódin összefűzték a varkocsait az üstökkel, lehulltak. Szabadon látszott kemény nyalia: oldalt, az orcáján egy sötétpiros folt. Nem volt jobb füle.

Kiugrottam a sátorból, futottam a szállásomig, levágtam magam a szénaágyra. Micsoda éjszaka ez. . . Gyúrtam az arcom, gondolkoztam: hogy is volt? Kötő Pál nem ezt mondta... De mégis ezt mondta, csak én félreértettem. Kötő Pál nem

Blasskovics fülvételéről beszélt, hanem a brigadéroséról. . .

Mi itt az igazság? Itt valami nincs rendben a becsület körül. . .

Távolról még hallani, hogy dörömböl **az** úton a püspök hintaja. . . Ezek meg emitt hogy alszanak, fűjják **a** kását, mint **a** gyerek **az** anyja ölében.

33

Ezek a szegénylegények, szegény magyarok, jobbagyvadékok, hűséges, tiszta katonák, arcuk sebhelyekkel ékes. Valami itt nincs rendben, a holdas mezőn valami baj jön nagy léptekkel a tábor felé. Föl kellene rázni ezeket, kolomppal futni a sátrak között: héj, pásztorok, keljetek, pásztorok!

Csak töprengtem, néztem a sátorajtóban a fény sárga kockáját, ami úgy ferdült, ahogy szállt lefelé a hold. . . Ocskay Lászlóra, a

valamikori deákra akartam emlékezni: milyen is volt? De egyre Dülő Ádám arca jött előm, a nyitott kék szemével. És a patak messzi suho-gására egyszer csak, mint valami mély zengésű orgona, zügni kezdett a nagyszombati tedeum.

34

3

Másnap fénylő reggelre ébredtem, a sátorajtónál verebek fürödtek a porban, a napsugár beragyogta a tábor. Kötésig mosdottam a patak jó hűvös vizében, pirosra dörgöltem magam a kemény kenderingemmel, s máshogyan láttam mindent. Az éjszaka nem jó tanácsosztó, gondoltam.

Először is summázni köü a dolgokat, össze köü rendezni mindent magamban, mit tudok, mit sejtek. Először is volt ez a gulyadolog. Azt mondotta a brigadéros, hogy magos helyről kapta a zsákmányból. Lehet, hogy így is van, akkor ez mást nem bizonyít, csak annyit, hogy szereti a vagyont. . . Aztán a tegnapi éjjeli vendégek, a püspök és barátai. . . Hm, hát éppen senkinek nincs tiltva, hog' Pyber Lászlóhoz szóljon, hivatali ember 6, a megye ura, főispán. Na, de a többiek, Apponyi János, Menyus úr, a Bossányiak. Talán véletlenül akadt velük össze Szkacsányban, és leittatták?... Itt van az italozás, ez már valóban öreg hiba, hogy egy ember, akinek keményen tiltani kellene a részegséget, így mutasson példát a tábornak. . . Én, ha valaki italos, még káplárnak se tenném. De vezér? . . . Az nem lehet senki, aki részeges. Ezt szóvá köllene tenni, talán ha a lelkére beszélnek. . . Hiányzik a fiUe; csatában is vesztette, tizenhét esztendő kora óta katona. Ki köü vallasni Kötő Pált előbb . . .

Hát hogy is volt az a lévai nász, Ádám? — intettem

DOBBAL NE MENJ VADÁSZNI!

34

magamat. — Hallottál te arról sokat, még régen, a Thu-róczi-regementben, ott se a fülükön ültek az emberek. Beszélték azt az egész országban, még a harc elején, hogy Ocskay miatt veszett oda Léva, mert kommandáns létere nem a várral törődött, hanem Kovách István özvegyének, Tisza Ilonkának kék szemével. Erényes vala az özvegy, ezért aztán búbanatában hentergett a lévai kocsmákban Ocskay. László, mikor pedig kezét nyújtotta a lévai várkapitánynak, akkor három hétre szóló lagzi t csapott, dübögve táncolt az egész huszárság, a gyalogok az istrázsán aludták mámorukat, égett bort ittak ott még a lévai kutyák is. No, meghallotta ezt Schlick generális, meg a labanc Forgách Simon, hirtelen kiugrottak a kuckóból: neki a részegek várának. Egy éjszaka megvették, azt mondják, ingbe-ga-tyába futott onnan Ocskay, meg se állt Nógrádig . . . így mondják.

Igaz, vannak irigyei, sokan koptatták a szájukat a nevével, tán egy szó sem igaz belőle. . . De Soprony! Az már igaz volt: azt Tekenyős mesélte, az öreg pedig már csalnc nem hazudik. Az ott volt Soprony alatt, mikor Ocskay elitta a várat. Akkor nem őt ostromolták, ő ostromolta Sopronyt, de a császárhű német tanácsurak nem siettek kinyitni a kaput, ösmerték már jól a gyengéjét: meghívták a kuruc ostromkapitányt, legyen a vendégük. Az meg ráállt: jó borok teremnek ám a Fertónél, még Bécsben is szeretik, a császár asztalára is kerül, *Seeweinnák* becézik a németek. Ezt védelte Ocskay, berúgatták, táncolt, énekelt, mint a bolond, a multság után csörgős, csigaorrú szánkóval hordoztatta magát végig a városon, úgy vitték vissza Kópházára, az ostromtáborba, holtrészegen esett ki a szánból. Katonái, szegények, ott álltak körülötte, de féllábon, a markukba huhukolva, mert istentelen kemény tél volt. No, így aztán jól elhúzták az ostromot a sopronyi tanács

35

urak, a ravasz Baumgartner komisszárius, meg a bátor Dobner Ferdinánd: addig tartották szóval, borral Ocskayt, míg a hátsó kapun be nem masírozott a várba Blomberg báró a bécsi muskétásokkal: akkor aztán nem volt több vendégfogadás, csak nevettek a falról Ocskayt, mikor rázta az öklét rájuk, hogy így-úgy cudar németje, add föla várat. „Gyere, vedd el — kiáltotta neki Dobner Ferdinánd —, te jó táncú borissza!” Nem volt mit tenni, föl kellett szedni a sátorkarót, odébbállni, mert erős őrség volt már az erős várban, semmire se mentek a kemény télben, ostromszerek nélkül. így táncolta el Ocskay László Bécs kulcsát, Soprony német várát, így mondta el Tekenyős, a tábornester . . . De vedd eszedbe, ha nem is fiUent Tekenyős, dül benne a méreg, ha csak Ocskay nevét is hallja, az ilyen vén szolga nem szereti, ha olyan szakálltalan fiatal parancsolgat neki, mint Ocskay László volt a sopronyi ostromkor. Mert ez még 1704-ben volt, négy esztendeje már annak, nagy idő ám négy esztendőt háborúban, hadak élén tölteni: hiába, nevet szerzett ez magának azóta. A szoknya meg a bor, ez a bibéje, de azért tán nem becsstelen . . . Iszik: itatják. Ültem a patakparton derékig mezítelenül, dobáltam a kavicsokat a vízbe, csak törtem a fejemet a' szép napsütésben . . . Vitéz ember, azt senki nem tagadja, vitéz ember: ahogy ez felugratott Wsetinben arra a sánkra: m.int a csataisten. . . Fületlen. Hát Csontos István, sógorom nagyapja, az öreg Csontos, az is félfülű volt: levágta a török a hindi harcon. A görbe szablya könnyen lecsapja a fület, ha nem óvja sisak, a sisakot meg jobban már csak a vasas német hordja, a magyar

meg a török nem szereti, ő is a törökkel volt szemközt Tömös-
vár alatt. . . Majd megkérdem Kötöt, hogy is volt.
Így füstölögtem. Altatgattam magamat, mert egy má-

36

sik hang azt dörömbölte bennem, hogy vigyázz, jól vigyázz!
Gazdagulni akar, amikor az ország és maga a fejedelem is
szegényedik? Száz marhát hajtat el a kastélyába, amikor a
hadak sokszor hetekig nem esznek egy falat húst? Nem
megmondta Rákóczi, hogy nem szereti a vagyont gyűjtő,
kuporgató generálisokat a hadai élén látni? Vagy a hazát és
szabadságot szolgáljuk, vagy az aranyat, de a kettő nem megy el
egy úton. És ez nemcsak a vagyont szereti, hanem mindazokat,
akik a vagyont szeretik: megleli a zsák a foltját. Mért nem mulat
a katonáival, mért *mm* ült le egy cseber borra velük, mikor a
táborverést ünnepeltük? Akkor is Szkacsányban volt ezekkel a
megyei gonoszokkal, bizonyosan nem Szent Pál leveleit
olvastatták ott, hanem itták a püspök borát. Így tér aztán haza,
mint az éjszaka: a tábor gyalázata ez . . . Hát nem hallotta ez,
hogy a fejedelem áristomba dugja, kenyéren és vízen bünteti a
testőrző katonáját is, ha megittasodik? . . . Lóra kellene ülni s
elmondani valakinek, majd tennének róla!

Igaz, igaz, de még sincs itt semmi bizonyosság. . . És
tagadhatatlan, hogy vitéz ember. Nagyszombatban, mikor
megfogadtam, hogy éberem ügyelek minden színes-kedőre, nem
azt esküdtem-e, hogy csak a cselekedetnek hiszek egyedül? . . .
Akkor mi bajom velem? Nem Ocskay volt az, aki rohammal vette
be Zisserdorfort? Akkor én még talpas káplár voltam, de híre
szállt annak az egész hadban. Beczkó városát kétszer is
megvette: a császár legjobb katonáit, a Bayreuth-
dragonyosokat, a Stein-wille-vérteseket véres csatában
széttörte. Igaz, nem egyedül csinálta mindezt, hanem olyan
ezreddel, melynek aligha van párja Rákóczi lovasai között, mégis
. . . Láttam én őt Wsetin sáncára ugratni, elsőnek, szálegyedül.
Ha ez nem cselekedet, akkor mi? . . .

Talán vannak hibái, sok hibája van, nagy hibák, de

36

bűnei? Azokról nem tudok. . . Kinevetnének, ha szólnék, vagy
okkal gondolnák, hogy áskállok ellene, aki csak jót tett velem.
Jó, jó: ügyelni köÜ, igen ügyelni köll, de egy kovakőszikrára
nem köÜ tüzet kiáltani.

Beszélgetni is köll erről valakivel. Majd módját ejtem. Még ezen a héten.

No, jól elaltattam magamat.

Nem beszélhettem én azon a héten senkivel, mert öt nap múlva felszedtük a táborn, és június elején már Radosnyánál voltunk. Akkor kezdődött az ezrednek az utazása, amit utóbb vargabetűnek neveztem, mert azért mentünk el az isztricei rétről, hogy a végin is visszatérjünk ugyanoda. . .

Először Radosnyánál fogtunk állást, hogy Vágújhely felé jó vigyázást tartsunk, mert arra gyűlt a labanc. Aztán Morvába csaptunk át Pekry generálissal, aki Viard vasas vezért akarta fölveretni. Végül is oly sokan voltunk, hogy alig tudtunk számot vetni egymással: a mi brigádánkon kívül velünk volt a Szalay-brigáda, Or-dódy udvari karabélyosai, a lovas gránátosok, Ebeczky híres ezeré és Géczy Gábor huszárai. . . Csak Viard nem volt sehhol. A vasas generális csúszott előlünk a morva dombok és folyók között, mint a gyík a fűben: már azt hittük, hogy farkon fogjuk, megint elsiklott, és csak a strázsnyicai pataknál jött elő. De ez már július végén volt, ott álltunk Szokolca és Strázsnyica között, mikor ügetnek vissza nagy csörömpöléssel a portyába küldött Géczy-huszárok:
— ínhol jön a német!

Hát jött is, csaknem a hátukon hozták: jött Viard! Elöl a vasasok, nehéz pallosaikat forgatva, nyomukban a muskétás gyalogok széles rendben, dobokat pörgetve,
37

kürtölve. Mi felkeltünk serényen, és a strázsnyicai patak mögül visszapuskáztuk őket; estig tartott a karabélyharc, de csak megálltak a császáriak. Másnap nagy kedvvel készülünk, hogy rájuk megyünk. Nem mesz-szebb, mint egy ágyúlövésre állt egymástól a két sereg. Látom, hogy a patakhíd mellett, egy halmon áll Pekry generális, és egy lovastiszt van mellette, aki ugyancsak mutogat hátrafelé. Akkor megindul a lovastiszt felénk, s megismerem, hogy Ocskay.

— Vissza! Vissza, hé! — kiáltja. — Oda vonjátok magatokat a híd mögé! . . .

Vissza kell menni, a katonák morognak. Viard is szemfüles, észreveszi, hogy vonjuk magunkat hátra, egyszerre közénk lövet ágyúival, aztán ránk hajtja a vasasokat. Ocskay csak áll a dcmbon, mellette három sípos, és egyre fúvatja a hátrálót. A hídnál már nem tudunk megállni, tovább, tovább! Elkeverednek a seregek, mellettem a lovas gránátosok hátrálnak, az Ordódya-karabélyosok puskacsövein túl látom valahol lobogni Tatár György zászlaját. . .

— Tovább! Vissza, vissza! . . .

Egy ágyúgolyó üt mellettem a földre, egy paripa nyekkenve vágódik el, a lovam két lábra áll, megbokrosodva kiugrik, s elragad . . . Valami veresdölmányos, idegen huszárok közé kavarodva vágatok, előttem egy tiszt forgatja a lovát, és kivont karddal kiáltozik: — Állj! Álljatok, mert. . .

Szakolcánál álltunk meg. Az ágyúszó elhallgatott, Viard nem is üldözött. Keresem az ezredemet. A vámház mellett látom letűzve Pekry zászlaját, ott áll lóról szállva Pekry, Ocskay, Blasskovics és még többen, előttük valaki harsányan kiáltja:

— Olyat ki hallott: kétszáz lépésnyire az ágyúktól

38

hátra marsoltatni a sereget? Persze hogy közibénk lőnek . . .

Ez volt az a lovas, aki karddal akarta megállítani a huszárokat.

Égyszínkék dölvénye, királyvörös mentéje csupa rongy, bal karján valami gyolcsingből tépett kötés, a vér átszivódott rajta. Öltözetéből látom, hogy **a** fejedelem palotástisztje.

— Aki ágyúkkal áll szembe — harsogja —, az csak előre mehet. Amint hátrál: dörög az ágyú! Ezt minden dobosgyerek tudja . . .

No, ezt meg fogja enni Ocskay, gondolom. De **a** brigadéros csak áll borús arccal, és megvonja a vállát. Mentegeti magát.

— Kénytelenek voltunk — mondja —, láthatta Miklósi uram, a patakpart mögé kellett jönnünk. . .

— Jól mögéje jöttünk — gúnyolódik a palotás —, ehen vagyunk Szakolcán. . . Majd mit szól a fölséges fejedelem. . .

Rántott egyet **a** mentéjén, és elment dühösen. Ocskay sötétlen pillantott utána.

— A taknyos — mondja Pekry felé —, még ő tanít. . .

Pekry néz maga elé és hallgat. Vékony szemöldökét összevonja, látszik, bánja, hogy megfogadta **a** dombon Ocskay tanácsát.

Így jöttünk ki Morvából. A katonák lógó orral kocognak, Brezovánál rézpénzzel fizetik ki a zsoldot, most nem lehet választani: nincs zsákmány.

— Bottyán generális katonáit ezüsttel fizették — kiáltják a huszárok —, Ebeczky ét is . . . Kinél a mi pénzünk?

— Gyere — mondja nekem Tatár Gyuri —, menjünk a fizetőmesterhöz!

38

Thót uram, **a** fizetőmester, ránk néz **a** pápaszeme mögül:

— Ezüst? Én azt osztom ki a seregnek, amit kapok. Itt a láda, nézzenek bele kendtek: tele volt ez kongó pénzzel, ezüst mutatóba se volt benne. Én, fiam, tisztességes ember vagyok

. . .

— Ki hozta el a fizetséget? — kérdezte **a** zászlótartó.

— Aki szokta: Trencsényi és Szeredi uraimék. Ten-nap este, Újvárbul.

— Hivja ide Szeredit. . .

Megjött Szeredi, a nagy orrú. Süveg nélkül, sietve.

— Mi a fenét akartok? — kiabálja. — Ha ti ráértetek, én nem; brigadéros uram szállásán vagyok dolgom . . .

Rámutatok a ládára:

— Ezt a ládát hoztad tegnap Újvárból?

— Ládában hoztuk a hópénzt. . . Mit akarsz vele?

— Felelj: ezt a ládát hoztad? Nézd meg . . .

— Gondolom, ezt. Láda, láda . . .

— Nem igaz! A pénzesládákon négyszeres pánt van. Elégszer fizettem hópénzt talpas koromban. És hun **a** viaszkecsét róla, mi? Még **a** helye sincs. Igaz, hogy pecsét van a hópénzes ládán, Thót uram?

— Igaz — feleli a mester —, ami igaz, igaz. . .

— Ez — mondta Tatár, és megrúgta a ládát — vásáros láda, csizmadiák viszik ilyenbe **a** csizmát vásárkor. Közönségesen kocsiládának híjják. . .

— Hunnat tudod? . . .

— Hunnat? — nevetett a zászlótartó. — Mert csizma-dialegény vótam Komáromban. Onnat. Sokat pakoltam meg ilyen éjjelente, mikor a váci vásárokba mentünk . . .

— Arra felelj — vettem megint elő Szeredit —, hová tetted **a** tegnapi ládát?

39

— Milyen ládát? — kiabált, de fehér volt az arcú

— Amékbe az ezüstpénz volt — mondtam nyugodtan —, tudod te jól. . .

— Ha azt akarod mondani — höbögött, és az ajtó felé ment —, hogy én. . . No, várjál, te Juharfa! Ezért még. . .

A zászlótartó elébe ugrott.

— Nem úgy verik a cigányt, hé! — rikkantotta, és meUen ragadta. — Hun a szegénylegények ezüstje, orrondi?

— Ereszd el — mondtam neld —, fog ez még beszélni. Itt van Brezován Vak Bottyán urunk, az ő seregébe vagyon osztva a trigáda, egyenesen hozzá megyünk, ókelme kiméri majd az igazat!

Tatár kilökte az ajtón Szeredit, s futottunk ketten a brezovai bíróház elé, tudtuk, ott volt ma nagy vezéri tanácskozás, ott kellett Bottyánnak is lennie.

40

— Nincs az itt — mondotta egy zöldruhás vadászkapitány —, a tanácsnak is rég vége van. A fejedelem serege már elment Trencsény felé, tik is indultok a ba-gázsiás szekerekkel. . . Nagyon csüngő fülekkel ballagtunk vissza, valahogy azt éreztem, magunkra vagyunk hagyatva.

— Miért nem mentünk brigadéros uramhoz? — fordult hirtelen hozzám a zászlótartó.

— Megjártam már ott egyszer — feleltem, és elmondtam a dolgot a gulyával, s azt is, mit mesélt Kötő Pál Ocskay László ifjúkoráról.

— Nem lehet az mese — szólt Tatár. — Kötőnek hihetsz, régen ismerem... Nem jól van ez az egész: ha nem mentünk Ocskayhoz, majd ő citál most maga elé, Szeredi biztos hozzá futott. . .

így is lett. A Vág felé lovagoltunk, az egész ezred a fejedelmi sereg bagázsiás szekereit Idsérte. A huszárok elégedetlenkedtek.

— Miért nem harcba megyünk? — dörmögtek. — Mint a többiek. . . Tán szekérótalmazásért jár a rézpénz. . .

Tekenyős bácsi, a sátorosmester, meUém ugratott a lovával.

— Meg köll nyugtatni az embereket — kiáltotta hangosan —, ezek azt hiszik, hogy lopják a pénzüket. . .

Pöstyénnél letáboroztunk a szekerekkel, mielőtt átkeltünk volna a Vágón. Szaladnak hozzám, hogy hívat a brigadéros. Tatár Györgyöt is. Tekenyős már ott volt a fölvert sátorban.

Ocskay le s fel járkált a perzsia szőnyegen, hátán ösz-szekulcsolt karokkal.

— Kend kiabálta, hogy én lopom a legények pénzét? — állt meg hirtelen Tekenyős bácsi előtt.

40

— Éppen hogy nem azt mondtam — felelt bátran a kis tőmzsi öreg —, azt mondtam én, hogy. . .

— Hogy híjják kendet? — vágott a szavába Ocskay.

— Tekenyős Mihálynak — válaszolt —, sátoros vagyok. . .

— Aha — mondta a brigadéros, és jól megnézte. Aztán hozzánk fordult:

— Hallom, Bottyán uramhoz futottatok, hogy panaszoljatok — mondta nekem, de bárányszelíden. Nem kiabált az, de még a vállamra is tette a kezét, majd csöndesen hozzátette: — Való, hogy hiba történt a ládákkal. Szeredi megcserélte. No, jól megmostam a fejit a hebehurgyának. . .

Csak néztünk.

— Hirdessétek el, de mind az egész regementnél — rendelte Ocskay, és a hangja, mint a fuvolaszó —, hogy még e hónapban minden katona ezüstben kapja meg a hópénzt. Ezt Ocskay László igéri, elmondhatjátok, hitére! . . . Elmehtetek. . .

Kint összevillantunk.

— No — mondom én, kicsit elbizakodottan —, mégis jó volt kiállani. . .

De Tekenyős bácsi csak rázza a szép fehér üstökét.

— E' nem Ocskay vót — mondja, és látszik, úgy csu-dálkozik, mintha lova szólalt volna meg emberi nyelven —, én még ilyennek nem láttam, de senki. . .

Solíszor kérdeztem én magamtól, hogy vajon félek-e Ocskaytól? . . . Félsz nem volt bennem, de korábban valami szorongást éreztem a híres nagy haragú, bátor katona előtt. A Tűzherceg, gondoltam, mikor lángoló indulatát láttam. . . Most? Mintha elválták volna ezt,

41

igaza volt a sátorosmesternek, ez más Ocskay volt: mintha ő félt volna tőlem.

Meg sem lepődtem, mikor Kinorányon keresztül Iszt-ricére értünk, valahogy éreztem, hogy ide köU neki jönni. A brigadéros egyenesen az isztricei Sándor-kastélyba lovagolt, az oszlopos tornácon már várta nagy pipával a kezében a fekete Sándor Menyus úr. Nagyon lapogatták egymás hátát. Ezt el köU mondani valakinek, gondoltam. Bottyán, Bottyán, egyre az járt a fejemben, akárhogy is, találkoznom köll a generálissal. Naptól porzsolts volt a selyemrét, augusztusban jártunk. Nem is vertünk tábort, a falvakba osztották el svadronyonként az ezredet, mint a téli szállásokon.

— Tán soká maradunk itt — vélte Tatár.

— Éppen nem soká — feleltem —, azért nem ütünk tábort. Tatár György tüvé tette a falvakon a szállásokat Kötő után, beszélni akart velem, de sehol nem találta.

Úgy hallotta, valami málhásszekereket kísér a tren-cséni hegyek között. Ocskay is elment valahová északnak, Pestvármegyei kürtölte össze az ezredet Szolcsány-ba, onnan indulunk lóhalálában — úgy mondták — Hochberg császári generál ellen. A legények köpték a markukat, örvendtek a harc hírére, de semmi nem lett abból.

Megcsináltuk a vargabetű utolsó szárát: vissza a mezőre, de most a szomszédos Kinorányba. Valaki itt talán játszik velünk, tologatja az ezredet, mint sakktáblán a fákat?...

Augusztus 26-án — nem felejttem el soha ezt sem — tajtékos lovon vágat be Kinorányba egy kengyelfutó, valami nehéz hírt hoz, csaknem ajtóstul esik be a brigadéros szállására.

Fertályóra múlva szétfut a hír a táborban: megvette Pálffy gróf, a főlabanc, a császári mar

42

sall, Nyitra várát. . . De nem véren vette, hanem pénzen: eladták a z t! . . . Spáczay Gábor kanonok és a társa, Prileszky, fölhasználva, hogy megsebesedett a várfalon a rettenthetetlen Rottenstein, a német nevű, de szívében szilaj kuruc ezereskapitány, összeszűrték a levet utódjával e bitangok, s föladták Nyitrát.

— Nem a falon ugrott bé Pálffy — kiabált egy huszár, s rázta az öklét —, mint más tisztességős katona szokja, hanem a tárt kapun sétált át! Ej, ha egyszer kezembe kapnám pap uramat. . .

így volt az. A lebocsátott felvonóhidon masirozott be Nyitra várába Pálffy dán vasasaival. Ezüst vértben volt a labanc marsall, aranylánc, csipkefodor a nyakán, fején háromszögű gombakalap, kezében a csontgombos marsallpálca. így fogadta csípejére rakott kézzel Spáczay kanonok hódolását.

Szaladok Tatár szállására, hogy elmondjam neki Nyitra megvételét. Egy urasági istállóban volt a szállás, ott ül egy zabosládán a zászlótartó, mellette Kötő Pál, és beszélgetnek csöndesen.

— Hallottad Nyitrát? — kiáltok rá.

Csak megbukatja a fejét, hogy hallotta. Aztán a huszárra mutat:

— Meggyűtt Budatinból Kötő bátyánk, fura híreket hozott. . .

— Budatinban volt?

— Ott — mondja Kötő —, de előbb Zemplénbe, Sztropkón, azután lemöntünk Privigyére. Onnan valami fácskái hegynyergőn át Lyetavára. Csupa hegyek, de hogy micsoda hegyek, a tűz vesse föl, majd a felhőt verte a fejünk. . .

— Mit vittek Sztropkóruul? . . .

— Mit-e? Hát az egész kastélyt, mindön drágaságot, mindönt, ami negyven ökrösszekérre csak fölhányható
43

vót... Lépésbe cammogtak azok a vonóökrök, mi mög ötvenen huszárok möntünk mellettük, adtuk az ótal-mat, de másfél hétbe telt az út, mán eluntuk az életünket . . . Szombaton értünk Lyetavára, onnan még egy Kasza nevezetű faluba, onnan még harminc ládát be Buda tinba . . .

— Kihez?

— A budatini várba, a fiatal Szunyogh bárónéhoz. Esztörhás Júliához, annak adtuk átal. . .

— Esterházy grófnő . . .

— Egen. Szép egy asszon, nagy, derék, szép asz-'^szon. . .

— Gondolkozzon csak. Pali bátyám — mondtam a szegénylegénynek —, nem volt a ládák közt egy négyszeresen pántolt? Veres viaszkepecséttel az elején? . . .

— De vót — legyintett egyet Tatár —, én már megkérdeztem. Kettő is volt ilyen, a kéthavi hópénz ezüstben. De ez semmi. . .

— Neked semmi?

— Semmi — felelte —, mert sokkal nagyobb dologról van itt szó, mint a hópénzek elorzásáról. Ocskay elvitte a családját is Kasza faluba, az asszonyt, két gyerekét . . . Tudod te, hol ez a Kasza? Egy félórányira IUavá-tul!

Elém állt, rám nevetett, keserűen. _

— így állunk ám, szépöcsém, f acsiga . . .

Gyorsan megértettem: Ocskay a lengyel határ, a biztonságos Sztropkó helyett az osztrák határra, a császári őrséggel megrakott Illava mellé vitte drágaságait és családját. Ez mindenestül át akar menni a császár oldalára!

— No, de most aztán tegyünk róla!

— De sebesen. . .

43

Az istállóajtóból még visszaugrottam. Odakint abban a percben sípolni, dobolni kezdik a felültetőt. No, hová viszi az ezredet ez a cégéres bitang, hogy ő meg azalatt szépen átsétáljon a labanchoz? . . .

— Hogy is volt azzal a fülvétellel. Kötő bátyám? — kiáltok a nagy doboló lármában.

— Fülvétel? — néz rám Kötő Pál, és látom, elfelejtette, hogy a kisbossányi gázlónál beszélt erről.

— Hát amikor lehőhérolták Ocskay jobb fülit — mondom türelmetlenül —, emlékszik, mondta . . .

— Régön vót az, mikor is? . . . Kilencvennyócban. Nemigön tudok és sokat arrul, csak annyit biztosan, hogy hóhér szabta le a fülit, mert azt a két szömömmel láttam. Becskerek alatt

vótunk akkor táborba, inkább csak portyába jártunk. Mert a törököt akkor már úgy mögtorkolta a Szavojár herceg, hogy örvendött, ha élni engedjük . . . Ott vót az én regimentemnél ez az Ocskay László is, de én azt se tudtam, hogy van. Egyszer csak hírelik, hogy másnap egy katonának fejét veszi a hóhér, mert összeveszött egy pajktársával a töröktől sze-dött zsákmányon, s rútul összevagdala, hogy bele is halt. . . No, várjuk másnap az ítéletöt a vérpad alatt. Elévezetnek a poroszlok egy olyan tizennyóc esztendös sihedört, ez vót az. Ez az Ocskay . . . Akkor föllép a vérpad lépesejére egy kapitány, és papírból olvassa, hogy így kegyelöm, úgy kegyelöm . . . Awót a vége, hc^y ke-gyelembül a fülit vágta le a hóhér. Ünyes bakó volt az, emlékszőm, Jakab mestör vót a neve: egy nyisszantással elmetszette a jobb fülit. . . Ez se vót öleg neki, a tömös-vári portyánál megint kardra ment egy másik cimborájával, azt is megölte. . . No, ñikkor már tudta, hogy mi jár érte: beszökött a tömösi várba, a törökhöz, s pribék lött. . .

— Pribék? . . .

44

— Az. Tudja, így híjják a katonák a hitehagyottat, a hitszegöt, aki elpártol az ellenséghez. Ocskay is a tö-mösi basa katonája lött, az iszpáhik között lovagolt, azóta is úgy ül a nyeregben, mint a hétlófarkü basa. . .

Valóban, gondoltam, törökös az egész ember, despota, dölyfös, harácsoló: ahogy lovagol, csigaorrú nyeregben, széles talpü kengyelben, mint a szélvész . . . És a sátra, hogy ült pipái, korbácsai, perzsia szönyegei között, maga alá húzott lábbal, két tenyerét a térdére feszítve: akár egy főtörök . . . Harámbasa! Odakint verték a dobot veszettül.

— Lóra, hé! — kiáltozták. — Mindenki lóra! Elé a szekerekkel!

— Hogy lehet az — kérdeztem Kötöt, aki már kantározott —, hogy volt lehetséges, hogy Ocskay másodszor is kegyelmet kapott?

— Hát — mondta —, akinek isten a barátja. . . Amikor visszaszökött a tömösi basatul, már megvót a frigy a törökkel. Elfeledték neki az egészet, mert valami ro-konnya volt neki a főkommendánsunk, Pálffy . . .

— Melyik Pálffy? Pálffy János . . . a labancok marsallja?

— A' hát! — tolta befelé a zablát a ló szájába —, aki most mögvötte Nyitrát, az. . . Hej, de kutya komisz egy embör vót, vágta a szögénylegényt, mint a répát. . . Pálffy-huszárok vótunk mi Ocskay Lászlóval. Csak persze ő nem emléközik rám, én igen, mert az ő fülit vágták, nem az enyimet. . . Azóta rejti varkocsba.

Az istállóudvaron már lovon ült Tatár György, kezében az összegöngyölt zászló. A szekérszinek mögül Gál Farkas, a vicehadnagy vágatott elő, zörgött a nyergen a fegyverzete. — Frissibe, te! — nevetett rám boldogan. — Pálffyra megyünk.

45

— No . . .

— De igen! Ej, ha bemegyünk Nyitrára — kiáltott, és egy nagyot csattantott a tenyerével —, dudát csináltak a Spáczy bőribüll! Dehogya is mentünk mi Nyitrára, még Tapolcsányt is megkerültük. Lehotán, Sissón keresztül egy Vendég nevű faluba vitte Ocskay az ezredet, ott szállást vettünk a parasztházaknál, a brigadéros meg felöltötte legszebb ruháját, ráült a fekete csődörre, és bement Tapolcsány-ba. Vele lovagolt el Blasskovics, Pestvárm.egyey és Trencsényi. Kicsivel később Szeredi is utánuk nyargalt. Dél elmúlt, mégsem jöttek.

— Eredj csak — mondtam nyugtalanul Tatárnak vedd magadhoz Tekenyőst, vigyétek be a tisztisátor rossz tetőponyváját Tapolcsányba, mintha keresnétek valami vásárost, akivel megcseréletek. . . Közben nézd-meg, hogy kivel susmákolnak ott ezek, de jól nyisd ki a szemed.

Elment Tatár és Tekenyős, már szállt a nap az inno-veci hegyek mögé, s mégsem jönnek. Tán valami baj van. . .

Ha Ocskay valamikor Pálffy katonája volt és a labanc marsallnak köszönheti a fejét, akkor már sok mindent értek. Nyilván nem hiába járt Pyber püspök any-nyit Pozsonyba, Ocskay meg hozzá, Szkacsányba: megragadta a marsall a brigadérost kincsszomjánál, rangkórjánál, ifjúkori bűneinél fogva. Azt mondta Kötő, hogy rokonok. . . Várjunk csak, ismerem én Nyitrát: Lopassóban, a brezovai szép faluban valóban közösen birtokosok az Ocskayak és a Pálffyak, lehet, hogy valami sógorság van közöttük, ahogy a Bossányiakkal is komaságban vannak, ezekkel meg Bori jobbágyait osz

45

tották meg. Pyber is atyafia az Ocskayaknak és még a fél Nyitrának, rokon a brigadéros itt mindenkivel, persze, a Szunyogh bárókkal is, ahová kincseit hordatta: a fiatal Szunyogh Lászlóné, a szép Juliánná, az Esterházy-lány: Ocskaynak pedig édes nagynénje Esterházy Já- • nosné . . . De hiszen ez az egész maga a vén-ravasz vármegye: másoknak zavarodottnak tűnő, de általuk jól észben tartott atyafiság. Mind rokon ez, mind sógor, mind szomszéd, barát; egy pánt fogja körül őket: a birtok . . . A haza? Verje isten a hazát! A Pálffyaknak Lo-passó, a haza és még száz falu, a Bossányiaknak Nagy-bossány és Kisbossány, a Szunyogh báróknak, ezeknek a labancoknak, Budatin vára, Pyber

püspöknek a nyitrai káptalan birtoka, Ocskaynak régi és új uradalma: Ocskó és Sztropkó. Ezt védelmezik ezek, semmi mást, mindig arra az oldalra állanak, ahol megtarthatják a vagyont.

Hát ezt éppen előbb is számba vehettem volna, gondoltam. Napnyugtaikor nagy porfelhő jön a tapolcsányi úton. Nézem: ez Ocskay és a négy lator. Hová lett Tatár? . . .

Ott poroszkálnak azok is, de jó messzire mögöttük.

Elmosolyodok, megértem: rajtuk tartotta a szemét, bevárta, míg visszajönnek. Derék gyerek ez, az is hiba, hogy előbb nem szövetkeztem vele . . .

— Rotyog mán az üst a boszorkánykonyhán — mondja Tatár.

— Na, mi van? . . .

Elmondta a zászlótartó, hogy gyűlnek az urak Tapolcsányba, lóháton, karddal, mint valami főispáni installációra. Megismerte közöttük Sándor Menyust, Isztrice gazdáját, meg a két Bossányit, Gábort és Sándort, kiket gyakran látott a füvellő réten. Délután jött meg nagy úrfikisérettel, bársonymentében, drágaköves karddal az

46

oldalán egy csupa-dölyf főember. Ahogy elmondta, ráismertem Apponyi Jánosra. Sokan vannak még, Mé-reyek, Jeszenszkyek, egyre szaporodnak, telve minden úri ház Tapolcsányban vendégekkel. Azt beszélnek mindenkinek, hogy a főispán seregeitette őket össze, megtanácskozni a várföldi jobbágyok adóját. De egy szó sem igaz ebből, még el is kerülnek a várat, ahol Czelder Orbán hajdúi vannali, tudják jól, hogy a hajdú az ilyesféléknek még a szagát se állhatja. Nem gyűléseznek azok másutt, mint Pyber szállásán . . .

— Hát a püspök is ott van? — hültem el.

— Ott az. Hozzá ment Ocskay is, kora reggeltől délutánig ott volt nála. Egy csizmadiamester lakik ott szemközt, oda mentem, vásárosponyvát kerestem. Tudod, úgy van az, hogy a csizmadia, az mindig összefog, ez is, mikor megtudta, hogy céhbeli vagyok, mingyárt kitakarta a szívét. Mondta, nem tetszik ez a nagy jövősmenés a tapolcsányi polgároknak. Egy pálos barát, bizonyos Majthényi Pál, két nap óta harmadszor jön lóháton Pyberhez. Mutatta is ablakából a fehér csuhás barátot, akkor szállt nyeregből a Pyber szállása előtt, úgy ugrott le a lóról, magas szárú csizmában, mint egy vasas német. . . No, mondom Csépan uramnak, a csizmediának, ez csak a felsőelefánti pálosok klastromából való, az pedig egy köpésnyire van Nyitrától, ott már Pálffy az úr. Tudja, ki ez a pap? A marsall postása!... Forgatja vitézül a dikicset Csépan uram, és kiáltja,

hogy belevágja ő ezt Majthényi Pál gigájába, de Tapolcsány-bul nem lesz Nyitra, ott is ilyen sügás-bügással adták el a várat. . . — Aj, de jól sejtí a te Csépánod a készülődést! — kiáltottam. — Számlálni lehet Ocskay fáit a sakktáblán: elvitte aranymarháit, pereputtyát az illavai német őrség mellé, ez volt az első lépés; cimborájával, a püs

47

pökkel, összecsdíti a kardos nemeseket Tapolcsányba, ez a második lépés; az ezredet eldugja itt a hegyek közé, ez volt a harmadik. Most jön a negyedik, a ragy húzás: bemegy a vele együtt pendülőkkal, Blasskovics-csal és néhány hívével Tapolcsányba, azzal a szösszel, hogy a várföldi jobbágyok ügyesbajos dolgát köll megbeszélni, elmegy a megyei urak élén a várba, egy dob-bantásra elszedik a fegyvert a tapolcsányi kicsiny őrségtől, s lebocsátják a hidat Pálffy előtt: kegyöskedjék besétálni, főmarsall uram! Akárcsak Nyitrán . . . Azt jól tudja, hogy ezer huszárt nem lehet csak úgy áthajlítani labancnak, ezért bennünket itt hágy, ebben a Vendég faluban. . .

— Örökös vendégnek — mondja Tatár.

— Az ám! Hogy nézzük mindezt táti szájjal. . . De abból nem eszik! Még holnap jókor reggel Bottyán generálshoz lovagolok, tudom. Garamszentbenedeken van, nincs az ide olyan messze: jó lovakkal holnapután reggel már itt is lehetek. Két svadronyt ha ad Bottyán uram, elég. Egyikkel körbefogatom Vendéget, másikkal Tapolcsányt, láncon-vason vitetem Bottyán elé a hitszegésre készülődőket. Majd nézhet Pálffy, azzal a halszemivei. . . így lesz!

Egészen áttüzesedtünk, ahogy megtanácskoztuk mindezt Tatárral. Éppen arról beszéltünk, hogy legjobb volna az ezredbeli huszárokkal rájuk hajtani, de abból baj lehetne könnyen, Ocskaynak és főlegényeinek kezében van a regement, egy-kettőre lepuffantanának, még mielőtt fölrázhatnánk az embereket.

Erősen verik a szállásunkon az ablakot. Késő este volt már, egymásra nézünk, ki lehet a z? . . .

Szeredi borvirágos orrát látom odakint.

— Brigadéros uram szállásái-a gyere — kiáltja be —, hívat!
47

Dolmányt kapok magamra, megyek. Az ajtóból ránézek a zászlótartóra:

— Ha éjfélíg nem jönnek vissza, lóra kapsz és te mégy Garamszentbenedekre . . .

Int, hogy érti. Kiáll az ajtóba, és néz utánam a sötétségbe.

Érzem, kísér a meleg szeme.

Ezután már úgy kezdtek pörögni körülöttem a dolgok, villogva, sebesen, mint az orsó.

Ocskay megint csak fel-alá jár a szállásán. Parasztházban lakik, nincs a padlón perzsia szőnyeg, de még egy szöttespokróc sem, az ablakszenieken sárga hólyag ráncosodik, nincs vontarany firhang. Úgy látom, mindent a ládafiába rakott már, erre a kevés időre jó neki így is. De borszag, az van. . .

— Tapolcsányban voltál? — kérdezi, és megáll előttem a lábát rezgetve, két kezét hátul összekulcsolva.

— Én nem. A faluban voltam egész nap. . .

— Mintha láttam volna embereidet, azt a zászlótartót meg a másikat, a vén sátorost, a tapolcsányi parókia előtt. . .

— A sátorotót vitték be, a kétárbocosat, kicserélni.

— Az jó — mondja nagy nyugalommal, komolysággal, mint a gondos vezérhez illő —, az jó, ha az embelek gondolnak a táborszerekre. Mind az ország pénze az. . .

Csak nézek rá keményen, nem szólok. Egy levelet vesz elő.

— Juharfa, édes fiam — mondja bárányszóval, ami annyira nem vág össze a tigrisarcával —, megmondtam már neked, hogy bizodalmas szógálatokat fogsz tenni mellettem. . . Ehun ez a levél, még ma éjszaka lóra ülsz, s árkon-bokron elviszed Budatin várába, Zsolna alá, ott átadod, de senkinek másnak, mint akinek szól: Szu-nyogh László báró úr ekegyeimének. . . Ha jól fordulsz,

48

harmadnapra megtérhetsz. Csak jól ügyelj rá, fiam, mert fontos egy izenet ez, nyereg tasakba tedd, ne gyűrődjön. . .

Körmével élesre vonta a levél hajtását, piros viaszt csöppentett rá a gyertya mellett, lenyomta a pecsétet címeres gyűrűjével.

— Vigyed — mondta, s átadta. Vastag, nehéz levél volt. Kezet nyújtott. — Még éjfél előtt elindulj!

Töprengve megyek a szállásra, lassú eső szemez. Tatárnak felderül a képe, mikor meglát. Asztalra dobom a levelet, mondom, hogy volt. Most légy okos! Egy bizonyos, mondom, hogy ez a levél holnap Bottyán elé kerül.

Tatár fogja a levelet, méregeti, aztán bedugja kisuj-ját a hajtásba, és egy rántással feltépi. Egy akkora ösz-szehajtogatott árkuspapírt bont széjjel, mint egy ágylepedő. Néz bele morcos szemöldökével, aztán elneveti magát és átadja.

— Gondoltam — mondja.

Üres a papír. Nincs a levélbe semmi se írva.

— Szagot kapott a vad — néz rám Tatár. — Ha csatába vónánk, beléd lövetne hátulról. Így csak azt csinálhatja, hogy elküld valahová jó messzire.

Leül az asztalhoz, belenéz a csurgó gyertya fényébe, gondolkozik. Veri az eső az ablakot, csak úgy kopog.
— De az is lehet — mondja —, hogy a pohabáni erdőszélnél már vár rád Szeredi néhány jó puskással, és leszednek a nyeregből. . .

Rávág az asztalra:

— Akárhogy is van, még most indulnod kell Boty-tyán urunkhoz. Magad mellé veszel néhány legényt, ha rád lenének . . .

— Majd téged veszek, kenyeres . . .

— Engem?

49

— Téged. Meg az öreg Tekenyóst. Nem maradhattok. Látott benneteket Pyber szállása körül ólálkodni, mondta. . .

— Akkor Kötőt is visszük, az sokat tud, még elvágatja a torkát. És még egypárat, majd azt mondjuk, portyába megyünk. Az igazat majd az úton. . .

— Upré, hé! — kiáltok. — Elég volt a szóbul. . . Fut Tatár, költi az embereket. Egy tizedalja huszár a

mi szállásunkról jön, a harmadik házból. Tekenyős bácsi cuppog a sáron, lámpást himbál a kezében, lobog a lángja.

— Ótsa el kend azt a lámpást!... Tatár felveti magát a lovára:

— Kötő nem gyün. . .

— Miért?

— Azt mondja, nem gyün ő az istennek se. Majd ha látja, hogy valaki, csűfot tesz a regimenttel, akkor. . . Már azzal fordult is falnak, s aludt. Vastuskó ez az ember. Otthagytam.

Kiléptetünk a lovakkal az utcára. Zúg a szél, sodorja a fák tetejét, csapkod az eső. Tatár akkor megáll, leugrik a lóról, vissza a házba.

— Most mész el — szidom —, ' hová a ménkübe? Jön Tatár, hozza a zászlót a kezében, futva.

— Egy tizedalja huszárral nem mehetünk zászló alatt — suttogtam a fogam közül —, rejsd el itt. Nem vihet jök . . .

— Tudom — mondja. Lehasítja a zászló selymét a nyeléről, a rudat, mint a dárdát, behajítja a bokrosba, a lobogót összehajtogatja, és a kebelébe dugja. — Nem hagyhatom el. Ráesküdtem . . .

Már hág is bele a kengyelbe. Várok, míg nyeregbe igazítja magát, nem szólok, csak nézek feléje. Egyre jobban szeretem ezt a gyereket.

7,5

— Gyü, héj!

Előbb szépen ügetésben mentünk a kertek alatt, aztán szilaj vágatába kaptunk. A libihovai kiserdónél visz-szafogta a lovat:

— Állnak az úthajlatnál. . .

Előrehajolok a nyeregben: valami lovasok cseregnek a vizes avarban. Állnak. Az a bitang, úgy látom, lezáratta az utakat már

. . .

— Mének én martaléknak! — kiált felém Tekenyős, és jó kis száraz lábú lova nyakára hajolva előreugrat. Három lövés durrant gyorsan egymás után. Pisztolyból lőtték, de nem találliattak, mert hallom a sätormester lovának távolodó dobogását. Nincsenek többen, mint hárman. Nem vártak, csak egyet. . .

— Most rájuk, hogy kisütötték a pisztolyt!

Nyargalunk az úthajlat felé, de azok ott megneszeltek, futnak is már a kiserdő felé, csak úgy török a galy-lyat.

— Sózz egyet oda, Janó — szólok a mellettem álló fiatal brezovai káplárnak.

A káplár felemeli a karabélyt, akkorát durran a puska a vizes erdők közt, mint egy viharágyú. Kiáltást és egy zuhanást hallunk.

— Egy mán odavan!

— Odamék, megnézem . . .

— Hagyd! — szól Tatár. — Ott dögöljön meg! Száguldunk tovább. Ver az eső szakadatlan. Piros

csíkban hasad az ég, hajnalodik, mikor a kisbossányi gázlóhoz érünk. Át kell üsztatnunk a megáradt Nyitrán, nem baj, amúgy is csuromvizesek vagyunk. Bro-gyánnál érjük el a barsi határt, reggelre eláll az eső, tisztulni kezd. Nem megyünk át az újbányái hegyeken, gondolom, letérünk Marótnak. Délbe értünk Marótra, kora délután Csárádra, de ott már fáradt volt ember

is, ló is. Keveset abrakoltattunk, aztán nyeregbe, tovább, a Garam felé. Alkonyatkor tiszta kék volt az ég, hátunkba tűzött a hunyó nap, csillogott az úton a sok tócsa, és Németin túl felvillant előttünk a nagy fehér vár és templomtornyok tetői. Ahun e Szentbenedek!

Még nem ment le a nap, mikor benyargaltunk. Boty-tyán? Gondoltuk, a klastromban szállt meg, de nem: a Garamnál vert tábor, ott volt. Sátrában van, mondták, betegeskedett, de már lábadozik.

Sátorba vezettek, engem. Tatárt és Tekenyöst. Nem először láttam a félszemű generálist, talpas koromban kétszer is harcoltam a seregében: ő maga lovas volt, de igen megbecsülte a gyalogot. Ott áU az öreg, kétárbo-cos, egyszerű katonasátra közepén.

— Te Thuróczi vicehadnagya voltál, igaz-e? — mondja nekem. — Igen — mondom, s elveresedek a büszkeségtől,

51

hogy emlékszik rám. Mi más ez, mint Ocskay. olyan az arca, mint egy parasztembernek, napszíttá, dús fehér hajú-bajszú, kemény csontú arc. Egyik szeme hiányzik, de sohasem takarja el kendővel, résnyire összehúzza tartja, olyan így, mintha mindig puskával célozna . . . Keserves fiataltsága volt ennek is, elébb szolgalegény Vágsellyén, aztán végbeli katona, híres törökverő, de a császárnak az mind semmi: tömlőcbe vettette; a felesége is Kucklándér báró börtönében halt meg. . . Nem karddal — baltával veri a német grófokat, túl a Dunán

kisbaltával a kezében vitte rohamra a katonákat, diribdarabra szaggatta Heister Hannibál seregét, Hannibál grófort elevenen megfogatta, az újvári várpincékbe csukatta, mert vasasaival sanyargatta a népet. Nézem a lovas generális öreg jobbágyarcát: Vak Bottyán. . . A nép nem így hívja, hanem Jótevő Jánosnak és öregapánknak nevezi. Nagyobb címet kaphat ennél katona, de tisztábbat, fénylőbbet nem.

— Valami kórság jött rám — mondja —, egy híves hajnalon átúsztattam a Garamon, másnap kivert a forróság. Hiába no, öreg már a legény . . .

Ránk hunyorított az ép szemével, mely kék volt, mint az acél törése.

— Ocskaytól jöttetek?

— Ocskaytól.

— Látom, futamodva . . .

— De még ma este vagy két svadronnyal vissza. Megvonta bozontos szemöldökét, és rátömött egy meggyfa szárú kis parasztpipára.

— Mondjátok. . .

Füstölögve és egy szó nélkül hallgatott végig. Kiverte a markába a pipát, és gondolkozva nézett ránk:

52

— No, ti is dobbal mentetek farkast lesni. . .

Nem tagadom, azt hittem, dicsérni fog az öreg, ezért nagyon elfancsalodtam.

— Elkéstünk — töprengett maga elé Bottyán —, késve jöttetek. Ez minden hibának a kútfeje. Csak főttetek, forrongtatok ott magatokba, ahelyett, hogy mán sokkal elébb nyeregbe, oszt gyerünk. . .

— Kihez?

— Kihez? Hát hozzám. . . Most megtaláltatok, mikor a Garamnál vagyok, de amikor a közeletekben, a Nyitránál, akkor nem? Vagy a fejedelemhez; csak a kezeteket kellett volna kinyújtani, ott volt Brezován is, a tanácsba. Ilyen hír előtt mindenki fület tár. De ott van a fejedelem udvarában éppen Ottlyk György, a hopmestör, az mán régen gyanúba vette Ocskayt, nem is igen titkolta. Ahhoz, ha mentetek vón . . .

— Akartunk mi, Brezován . . .

— Akartunk!... Ott a baj, hogy csak akartatok: eb-bül csinálják a hidnak a lábát, ami a pokolba visz. Csak summáztatok, altattátok magatokat, megint megriadtatok. Mért nem vontatok be a tanácstokba többeket. Többet lát a több szem, hányan vannak a regimentben még olyanok, kik látták a bajokat, de magukba vótak, nem szóltak? . . . Hát nem volt mellettetek, közeletekben egy jó csikós, paraszti pásztor, ki megmondta vóna

néktek, hogy ne akkor őrizzétek az istállóajtót, mikor a fakót már elkötötték a lopók?

— De volt — néztünk egymásra, és mind a ketten Kötő Pálra gondoltunk, akit csak kérdeztünk, de szólni neki semmiről se szoltunk. — Igaz, ügyelni kellett, hogy hírünk ne szálljon . . .

— Az meg éppen oda szállt, ahová nem kellett: magához Ocskayhoz, Pyber püspökhöz, a sátán papjához. Tudták azok jól, merről gyön a szél, hogyan kell a kő

53

pönyegen fordítani! Most aztán vágtaztolc, s mondja-toli: két svadrony. . . Én itt csak kevés sereggel vagyok, mert hadaim csak most nyomakodnak utánam, de két svadronyt tudnék adni. Ám minek? Ocskay nem Tapolcsányt akarja megvenni. . .

— Hát. . .

— Ha úgy van, ahogy mondjátok, akkor Pálffyé már Ocskay, de Pállfynak nem Ocskay köll, se a tapolcsányi hatvan talpas, hanem az ezred.

— Milyen ezred? A mi ezredünk? Tisztességes legények azok, de máskülönbben is, generális uram: ezer embert áthajlítani? . . .

— Nem áthajlítani: átvinni csellel, szösszel, hamissággal.

Gondolkozzatok: ha Ocskay nem az ezerét akarja átvinni Pálffyhoz, itt vonatok ti már? Nem. Hisz magatok mondtátok, csak mai nap hajnalon akartatok indulni. Ocskay üldözött el benneteket. Miért? Ha Tapolcsányt akarja megvenni a megyeiekkal, ezt csak világos nappal tehetné, álnok módra befurakodva a várba. Te sem hiheted, hogy a Bossányiak ostromlajtorján hágnák meg a tapolcsányi falakat: szecskává is aprítanák őket a hajdúk. Akkor hát mért? Mert sietni köllött neki, valami izenetet kaphatott, nyilván ma hajnalban átvitte Pálffyhoz a regementet.

Megint csak összenéztünk Tatárral. A fehér barát jutott eszünkbe, Majthényi Pál, aki tegnap már harmadszor járt Pybernél. Mintha lámpással világított volna be a fejünkbe az öreg. No, gondoltuk, ez se játékon nyerte a vezéri buzogányt, olyan az esze, mint a láng. Mi pedig . . . Hibát hibára hánytunk. Észrevette kókadtságunkat, odaállt elibénk.

— Ki mondhatja magáról, hogy uram, uram, én büntelen vagyok? — szolt csöndesen. — Senki. Hitvány farizeus beszéd vóna ez. Hibát követtetek el, tanuljatok

53

belőle. Tisztességes katonák vagytok, a szemetek éles, csak a szájatok nyitottátok későcskén. Tüstént portyákat küldök a Nyitra-mellékre, hadd lám, mi van arra.

Egy deákféle ember jött be a sátorba, és gyertyát gyújtott, mert sötét volt már.

— Czagányi — szólt rá a generális —, izend meg a svadronyosoknak, hogy nékem tüstént egy-egy portyát állítsanak, s a portyahadnagyokat hozzám küldjék. . . Mész-e az egyikkel, Jávorka?

— Megyek én — mondtam, de görbedve álltam fel, bennem volt a napestig tartó lovaglás görcse.

De nem került arra már sor, hogy a Nyitra felé menjünk. Nagy vágatással jött a Garamparton egy lovas, a táborkapuhoz sem ért, átugratott a palánkon, az örök kiáltoztak utána, de az csak jön a gyertyafényes vezéri sátor felé, pattog a vaspatkó. Rossz hírt hoznak így.

Lecsúszik a nyeregből egy huszár, csupa víz-sár, süvege nincs, a combján egy lövés tépte át a nadrágot, csizmájában szotyog a vér. Előremegy egy lépést, a sátorajtó előtt leesik a földre, két tenyerére támaszkodik, és kinnal felemeli a fejét.

— Katonák! — üvölti. — Kurucok! Kutyává lett Ocskay, átment Pereszlyénél Pálffyhoz, mind egész hadastul! Újvár felé törnek! Csak egy pillanatra látom a gyertyafénynél verejtéktől síkos arcát, megismerem: Gál Farkas. Aztán leejti a fejét a két karjára, hosszú, csapzott haja szétterül a sátor küszöbén. Úgy érzem, mintha a vér futna ki belőlem, de akkor hallom Bottyán nyugodt hangját:

— Czagányi! Fűvassál felültetőt, indulok az egész táborral. Újvár ellen kapdoz a német, de bizony mondom, megvásik abba a foga. Berthóti István ott a várkapitány, nem Ocskay László!

54

FÉSZKÉN KERESD A TOPORTYÁNT!...

A Garamban lemostam a port, sarat magamról, ú j lovat adatott Bottyán alám, s még aznap éjjel indultam Újvárba. Harminc szekeret vezettem, a generális élést vetett Érsekújvár várába. Az egyik szekér végében hevert Gál Farkas az átlótt lábával, piros lázban, mert a golyóbis még mindig benne volt. Tatár nem jött velünk, őt Bajmóchoz küldte egy kis csapattal Bottyán, hogy jelentse Marsinszky Andrásnak, a várkapitánynak: labanc már Ocskay, ágyúval fogadja, nehogy kaput tárjon, ha csalárd módon bebocsátást kérne. Tekenyős, a sátoros, velem jött. A szekérsor oldalán lovagoltam, aztán odaléptem Gál Farkas mellé.

— Ne félj — szóltam be a szekéroidal mögé. — Új-várott majd elévesznek a seborvosok. Csak a helye marad a lövésnek. Hogy ne felejtssd . . .

— Anélkül se felejttem — mondta csöndesen. — Ha azt a hitványát egyszer körmöm közé kapnám, de piritánám lassú tűzön. . .

— Hát hogy tudott átvinni benneteket?

— Csellel. . . Alig pitymallott, már verette Vendégen a fölkeltetőt, a templom elé rendelte az egész regementet, ott álltunk valamennyien szép sorban. Jött Ocskay a fekete lován, vele a többi mocskos: Trencsényi, Pestvármegyei, Szeredi, mert csak ezekkel csinálta az egészet. . .

55

— Blasskovics?

— Azt már éjszaka elküldte az innoveci hegyek felé egy svadronnyal, bizonyára azért, hogy az ódalát oltalmazza, ha máshogy ütne ki a számítása. Egyszóval kibont Ocskay egy nagy papirozt, és a nyeregből olvasni kezdi, hogy fegyvernyugvást ajánlott Heister, és a császár nevében kéri: gyűjjenek át Nyitrára a fejedelem kövc'c<ii, és traktálják meg együtt a közös dolgokat. Akkor elővesz egy másik levelet, és abból olvassa a cselszövő bitangja, hogy Bercsényi főgenerális Pyber László püspököt, a nyitrai főispánt küldi Nyitrára követnek, és vele más megyei urakat, de hogy méltó fényt adjon nekik, melléjük rendelé Ocskay Lászlót teljes lovasregementjével . . . összehajtogatta a leveleket Ocskay, és indulást fúvatott a síposokkal.

— A huszárok? Mit szóltak?

— Hát a süvegünket dobálták a levegőbe, szegények, örvendtek, én is örvendtem, mert úgy láttam bolond fejjel, hogy bajba van a császár, bizonyosan verik a franciák a Rajnánál, nem tud kétfelé hadakozni, nekünk beadja a derekát. Meglesz a szép szabadság, kiáltoztam én is a többiekkel, s bár vert az eső erősen, nagy mámorban, énekelve :-:ntünk Tapolcsányig. No, ott vót aztán csak az igazi, egész teátrumot csinált ott Pyber püspök. Kardos-forgós megyei urak vótak körülé, egy Bossányi, meg valami Apponyi, azok vótcik a főemberek; egy fekete, cigányképű, bizonyos Sándor Menyhárt, mint a ménkü Ladányban, úgy sergett-forgott mindenütt, hízelkedett a bestye körülöttünk, hogy így vitézlő uraim, úgy vitézlő uraim. . . Egyszer csak előjön egy piros arcú, jól megtermett fehér barát, Páter Paulusnak nevezték az urak, de többen ismerték, hogy ez Majthényi Pál, idevaló nyitrai birtokos úrfi. Nagy tisztelettel beszéltünk vele, mert azt hazudtak, hogy őt

55

küldte Heister gróf a kuruc követek elé. Röstellem, de még meg is vivátoztuk a loncsost. . . Akkor lóra ültek az urak valamennyien, de még a papok is; a püspök egy széles farú, fehér kancára kapaszkodott; Pál atya, hogy az ég rogyon a fejire, ahun van, úgy pattant a nyeregbe, mint egy óbester . . . Elindulunk valamennyien, elől Ocskay, jobb felén a püspök, bal felén Majthényi Pál, mögöttük a vármegye, azután nagy

énekléssel mi, szegény elárultak, oktalan hívók, huszárok. Ha akkor azt mondja nekünk bárki, hogy megcsalnál ezeket bennünket, kinevettük volna azt, vagy az is lehet, hogy jól megszabdaljuk. Azt magam sem értettem egészen, ha egyszer követséget kísérünk, fénnel, dísszel, miért nem megyünk a Nyitra-völgyben, az országúton, miért köll dombok alatt, erdőszeleken, bokros ligetektől takartan menni? De gondoltam, ez az urak dolga, nem az enyém; örüljünk csak a megtiszteltetésnek, a szép időnek: mert közben kitisztult az ég, bujkáló nap sütött. . .

— Pereszlényig mentetek?

— Felsőelefántig elébb. Ott megpihentünk a pálosok klostromában, előjött a perjel, hajtogatta fejét jobbra-balra, susmákoltak a nagyfejük, és gyorsan megindultunk a Nyitra vize felé. Éppen dél volt, mikor megláttuk a pereszlényi tornyot, húzták is már a harangot; nyilván ez volt a jel, mert egyszerre sebes ügetésbe kezdtünk, és hirtelen kikanyarodtunk egy nagy mezőre, szemközt Pereszlényvel. Megállunk, akkor látjuk, hogy vártak már itt bennünket, körbe van fogva az egész rét császári lovasokkal, de háromannyian vannak, mint mi. Vérteszredek álltak egymás mellett, de szorosan, hogy a lovasok csizmái szinte összeértek, dán vasasok, piros bugyogós, hosszú puskás szervianus huszárok, de valamennyien olyan setét pillantással ültek a lovon, mintha csatára gyülnének, nem fegyvernyugváshoz. Valaki

56

németül kiabál egyet, erre a császáriak kezükbe fogják a karabélyt és tartják mind felénk. . . Hej, hát mi van itt? Kelepce ez . . . Nézzük Ocskayt, az csak rúgtat előre bogárfekete csődörén, táncoltatja a lovat kényesen, zörög a kapáján a görbe kard. Szemközt vele kiválik egy másik lovas a császári tiszteli közül, huszárnadrág van rajta, a lábán magyar csizma, de a derekán könnyű ezüst mellvas, aranylánc csörög a nyakában, a fején bo-dorintott német paróka. Karvalyképű, beretvált arcú úr . . . Hinnye, nézzük, hiszen ez nem is Heister . . .

— Pálffy volt!

— Az hát! Mennek egymás felé a mező közepén, özszeérkeznek, kezét fognak, és megölelik egymást a nyeregben . . . Egyszerre megértettünk mindent: hát ez a fegyvernyugvás! Eladtak bennünket jól; persze, a magyarnak mindig vásár után jön meg az esze . . . Nézzük a püspököt: ott ül a lován, és ájtatosan mosolyog; a megyei urak és Trencsényi, Szeredi mind csak mosolyognak, a vasas németek meg tartják a puskát. A harang csak szól, egyre szól a toronyban.

— Hát így volt. . .

— Várjál, nincs vége. A nagy csöndben hirtelen csak dirr-durr, pattogni kezd valami. Először azt hittük, puska, de ostorpattintás volt az. Jön a regiment széléről egy huszár, megeresztett kantárszárral, olyan irammal, hogy reng bele a rét, forgatja a feje felett a karikást. Mint a villámlás, elcikkan a két ölelkező úr előtt, kirántja övéből a pisztolyt, közébük ló, aztán kapja a pisztolyt, s hozzájuk vágja. Egy közvitéz, senkifia. . .

— ■ Kötő Pál! — ordítok fel, mintha látnám.

— Igen — folytatja Gál Farkas. — Kötő huszár. Egy szegénylegény. . . Pálffy feje mellett szállt el a golyó, még talán a parókáját is megpörzsölte. A szegénylegény meg csak megforgatja a lovat, kibontja a karikást és rik

57

kant: utat, hej! Azzal nekiugrik a vasasok sűrejének, jobbra-balra vág az ostorral; a németek lovai szétugra-nak, megvadulnak, mint éréskor a szilva, úgy toty-tyannak a földre a nyeregből a vértések. Fölugranak, kapnak a puska után, de hol van már akkor a szegénylegény! Mint a sas, száll az úton a zobori erdő felé . . .

— Elnyargalt?

— El. . . El az. De úgy gondold, hogy annyi idő se telt, míg kimondom: a pisztolyának a füstje még lebegett a rét fölött, s Kötő már nem volt sehol. . . No, mintha csak erre vártunk volna, egyszerre megdöndül az egész ezred, szerteszakadnek a sorok, a huszárok káromkodva akasztják le a karabélyokat, ropogni, dörögni kezdenek a puskák, vágjuk, törjük magunkat mi is a zobori rengeteg felé. Bizony, eljött onnan harccal háromszáz huszár. A bugyogósok, vértések kergettek, lövöldöztek utánunk, akkor kaptam én is a lábamba egyet, de csak elértük az erdőszegélyt. Én Bottyánhoz futottam, sokan Bercsényi táborába, Viskre, szerteszét. . . Mindenki azt kiabálta, hogy Újvár ellen megy most Pálffy. . .

— A többiek, akik ottmaradtak?

— Azokat körbekapták a németek, elnyomták őket. De azért jól megkeseredhetett Ocskay szájában Pálffy bora, amikor megülték a gazok a vásár torát. Közről sűvöltött el a füle mellett a szegénylegény golyóbisa, látta, hiába fogatta körül a mezőt vasasokkal, csak fölkel az ezred. Ezzel nem számolt a cudar, a becsületet mindig kutyának tartja a becstelen. Azon fog elbukni a végén is . . . A pribék. . .

Elhallgatott fáradtan. Rázta a szekér, engem a ló.

— Meglátod, vérpadra kerül — mondta Gál Farkas, és a szemét is lehunyta a gyönyörűségtől. — Megcsókolom a bakó véres kezét, amelyikkel a fejit leüti. . .

57

— Addig se szabad kicsinyelni a bajt — mondtam —, mert nagy baj ez mindenképpen. Nyitra fölött nincs már kuruc. Most aztán Pálffyék a két *tólyó* közében nyomakodnak. Jönnek, biztosan. Csak hallgattunk aztán, és mind a ketten Érsekújvárra gondoltunk. Talán már alatta is van Pálffy. . . Újvár, Újvár, ha te elveszel, vége a szabadságnak!
Udvard felől jöttünk, mikor a kisüri szőlőkhöz értünk, tudtuk, a halmok mögül meglátjuk Újvárt. A szekeresek kiabálni kezdtek, a kocsisor megállt.

— Mi az ott? — mentem előre.

— Ég a vár! — mutatta Tekenyős.

A halom tetejéről néztünk lefelé. Hajnalodott, nehéz füstfelhő szállt az égre. Eltakarta a vár tornyait és a falakat, a mélyben vörös lángok futkostak.

— Nem a vár ég — mondtam —, a falak alatt ég valami.

— Tán a német. . . Tán Pálffy éget mán . . .

— Előre!

Lejjebb mentünk, s akkor láttuk, hogy a várföldön lévő majorházak és színek lángolnak. Lovasok nyargalásznak a füstben, és kopjahegyre kötözött szalmacsóvával gyűjtogatják a háztetőket. Nem németek voltak.

— Rác kapitány az ott — kiáltotta a szekereből kibámulva Gál Farkas —, azon a vasderes lovon. . .

Rác Mihály volt, az újváriak híres Rác Miskája, mezei kapitány, kóbor lovasok vezére. Hozzálovagoltam.

— Hát kendtek? A magok házát égetik?

— Még földig is romboljuk — rikoltott Rác Miska —, és ha köll, fölshántjuk a helyét. Ide ugyan nem búvik német! Táguljatok innen azokkal a kocikkal, mert titeket is elperzselünk. . .

58

Nagy firtatás után bezörögtünk a szekerekkel a várba, de alig ismertem rá, pedig soltszor voltam erre. A falakon kőművesek sűrögték: bontottak, új mozsaraknak törtek rést. Mások építettek, bomlott köveket cseréltek. Csigákon téglákat vontak a magasba, a tornyok tetején ácsok verték le a faszindelyt, kötélen puskaporos hordókat eregettek le egy pincaajtón. A piac szép kockakövei mind felszedve, az utolsókat éppen akkor tépték csákányokkal; kordék hordták a Nyitra partjáról a homokot, s ledöntötték a piactér közepére. Mindenki robog, forog, tör, bont.
— Mi van itt, koma? — kapom nyakon az egyik kis suhanc legényt a piactéri csákányozók közül. — Miért tépítetek a követ?
— Mert gyön a német! — mondja, és vágja a csákányt, csak úgy szikrázik. — Ránk hozza Hájsztert a pribék Ocskay . . .
— Azért bontjátok a piacot?

— Hát — néz rám, és megtörli inge ujjával a homlokát —, a körül visszapattan a bombagolyó, kárt tesz falban, várnépben. Felszedjük a kőkockát, leterítjük homokkal, belefűl a bomba. így mondta kapitány uram. ő meg csak tudja . . .
Nézem őket. Ezek nem alusznak. Felégetik a vár előtt a házakat, nehogy sáncot emelhessen mögötte az ostromló, leverik a tetőről a zsindelet, hogy fel ne gyűjtsák tüzes golyókkal, felszaggatják a piacteret, még a kapucinus templom fedelét is ledobták. . .
Berthóti István itt a kapitány, nem tréfál az.
— Ha bevinné a német a várat, úgyse hagyna itt követ kövön — kiáltja egy asszony, aki a többiekkel húzza a csigakötelet. — Birkaól lenne Újvárból, belőlünk meg vagy halott, vagy kódís. . .
Jobb, ha mi bontunk egy

59

keveset, mint hogy ők földig hordják az egészet. Igaz, emberek? Fogd azt a kötelet, ne maflálkodj!
Keresem Berthóti brigadérost a kapitányházban, nem találom. A falon van, mondják, de mire odaérek, elment onnan. Utoljára is a sáncároknak érem utol. Ott méri a Mihály-bástya kőbordáit egy idegen tiszttel. Kiviére ezredes az, a fejedelem francia várépítője. IVlellettük fekete ruhás, sárgacsizmás ember áll, az cserélgeti közöttük a szavakat, mert Berthóti csak magyarul tud.

— Ha egyszer reggel arra ébrednék, hogy elfeledtem magyarul, Ottlyk uram — mondja a sárgacsizmásnak — baj lenne, mert akkor legfőljebb csak ugatni tudnék. . .

A sárgacsizmás tolmács tehát Ottlyk György, a hop-m.ester, akiről Bottyán beszélt. Amikor megtudja, honnan jöttem, felém fordult.

— Sok országvesztő zsványt láttam mán — így a

60

hopmester —, de soha akkora cégérest, mint eddig való gazdádat, azt a maga javát néző, borkórságos, pipez-kedő, harácsoló martalóckapitányt, Ocskay Lászlót, a heréltfülű bitangját. . . Most futottam le Budatinból, oda lopta a katonák hópénzét, számtalan sok rablott kincsét; sléz tózsérekkel tilosán kupeckedett, gulyákból szerzett aranyat. Hej, hogy hányszor mondtam, büzlik ebből a gonoszság, tized szól, abból kilencet hazudik, a tizediket csak elvéti. . . Most aztán oda. Kilopta pénzét, kincsét, regimentjét, enmagát: odavan, kicsu-szamodék a kezünkől. Beszélhettem én: megvédelmezték azt a jó barátok, fegyvertársak, hogy így, meg úgy, vitéz ember az, jó katona, valósággal hős. . .

— Hős? — mondta a sápadt Berthóti. — Nem, soha. . . Nem volt hős. Ahhoz több kell, mint Ocskay. Ahhoz több kell, mint hogy hírért, zsákmányért kockáztassuk életünket. Ahhoz nem elég játékosnak lenni, forró vértől hajtatni, jól lovagolni, bizony nem elég. Azt minden zsvány tudná . . . Több kell ahhoz!

— Becsület — mondtam kipirosodva, s elnéztem ezt a brigadérost, nagyon beteg ember ez, szeme alatt sötét karikák, mint a halálfej, olyan az arca, de vézna testében máglyaként lobog a hatalmas lélek. Hej, ez az igazi kapitány, ez az igazi tiszt! Most megértem Bottyán szavát, miért bizik törhetetlenül, hogy Újvárt nem veszi meg a német.

— Úgy bizony, becsület — mondta maga elé mosolyogva Berthóti, és egy fűszálat harapdált a foga közt. — Itt kezdődik, itt végződik a katona. Akiben becsület nincs, az vívjon bármily jól, lovagoljon akár tótágast állva a nyeregben, akkor se lesz más belőle, mint Ocskay. Hitvány áruló, ki sötétben jár magányosan, mint egy kapcabetyár, lop, dugdos, paktál. Jól bánni a kard

60

dal? Azt megtanulhatja minden útonálló. A becsület, az . . . Jól tetted, Jávorka, hogy még idejében faképnél hagyta. Ügyes fattyú vagy . . .

— Nem vagyok én ügyes — szóltam szégyenkezve a meg nem érdemelt dicséretől —, bizony, semmit nem vagyok én ügyes.

Láttam a bajokat, elem tárultak a jelek, mégis későn szóltam.
Hibáztam . . .

— Ember téved — nézett rám Berthóti szeretettel —, de még emberebb, ki beösméri. Ha hibáztál, tan\ilj belőle. Újvárban jó helyen vagy, megigazíthatod a hibádat. A várban maradsz, majd megmondom Bercsényi főgenerális uramnak, hogy Géczy Gábor lovasezerébe tegyen . . .

— Köszönöm kegyelmednek! — örvendtem, mert együtt voltam a Géczy-huszárokkal Morvában, láttam, nemhiába híres ezred az.

— Kelj föl a sáncpartrul, Pista — mondta Berthóti-nak a hopmester —, még átfázol. . .

— Ne félj — felelte a brigadéros —, megfogadtam én öregapánknak, Bottyán urunknak, hogy megállom a sarat, ha gyűrűbe fogják a várat Pálffy yék. Mert nem Ocskay fogja egyedül ostromolni Újvárt, az bizonyos, nem is lenne neki kivel. Nagyot téved ökelme, ha azt hiszi, hogy bivaly a nép, csak karikát fűz az orrába, s már vezetheti: én mondom, katonái mind vissza fognak szökni. Marad egyedül, kivert kanként. . . De majd Pálffy, meg a vén Hájszter, azoknak csurog a nyáluk a vár után. Maradok, míg jön a német Újvárra: addig nem halok meg. Aztán rövidesen elpatkolok. . .

— Ne tréfázz . . . Mikorra számítod, hogy jönnek? . . .

— Három hét alatt biztosan . . .

De még annyi sem telt bele, ott voltak. Négy nap múlva már kidugta tigrisfejét Ocskay a tormási erdőből

61

Én. már akkor Géczy-husár voltam, s mindennap vártam kenyeres pajtásomat, Tatár Györgyöt, hogy mikor jön már Újvárba, mert úgy beszéltük meg Szentbenedeken, hogy mindketten ide térünk. Csak nem jön. Egyedül maradtam, Gál Farkast Gyarmatra vitték, Tekenyős vele ment.

— Nem láttatok valahun egykomámat. Tatár Györgyöt? — kérdeztem a katonáktól, akik egyre-másra gyűltek Újvárba, küldte őket nap mint nap Bottyán és Bercsényi. — Olyan komoly képű, sűrű hajú, kis barna gyerek. . .

— Nem láttuk, nem láttuk — rázták fejüket a katonák —, hírét se vettük . . .

Végre is jött egy talpas a barsi hadaktól, csak hallgatja, hogy faggatom a katonákat, aztán hozzám jön.

— Kend talán az a Jávorka Ádám? — kérdezi —, mert ha kend, üzenetet hoztam én Tatár Gyurkától. . .

— De mondja is mán — öleltem meg örömben a talpast —, hun van?

— Á barsi híd táján, Ebeczky regimentjében, zászlótartó ott. utolszor a Macskarévnél találkoztam vele, azt izente,

visszaszegődött Ebeczky uramhoz, de éppen aznap mondta a komendánsuk, Nagy Pál hadnagy, hogy ők is jönnek Újvárra kétszázán. Vele van Kötő Pál is . . .

Örültem, hogy Tatár jó helyre került, tudtam, hogy Ebeczky alatt kezdte a katonaeletet, a nagynevű ezeres-kapitány kardja alatt harcolt 1705-ben, túl a Dunán; mesélt róla sokat. Vártam nagyon, hogy jöjjön, el is készítettem a szállását a piactéri katonaházban, együtt lakunk majd. Kötőt is odavesszük. Ocskay jött helyette Újvár alá. Egy reggel megszólalnak a falakon a mozsarak, riasztja a sip a katonákat, Rác Miska mezei kapitány káromkodva gyűjti a lova

62

sait, s már ugratnak is ki a huszárvár palánkapuján. Szaladok föl a fcdakra.

— Ott a mocskos! Ott! — mutat a tormási erdőszél felé egy feketesüveges pattantyús, majd benyomja az égő kanócot a puszkaporos serpenyőbe, és utána ordít a kivágódó ágyúgolyóknak: — Ocskayt találd!

— Pribék! Pribék! — kiabálják a bástyákon a Icato-nák, és féktelen dühükben felugrálneik a falakra. — Vessz el, pribék! Egészen közel a várhoz. Tormás felől, széles láncban vágat a falak felé egy lovasereg, csillogó vértjük és piros bugyogójuk mutatja, hogy Pálffy katonái; dán vértések és szerviánusok. Legelől egy kékruhás tiszt, a mellén ujjatlan német páncél villog: ha nem hallottam volna, hogy Ocskay, akkor is megismerném a lovaglásáról, Eüiogy tapos a széles talpú török kengyelbe. Hirtelen megfordulnak, s nyargalnak vissza; ágyúgolyók csapódnak közéjük, a huszárvár felől kivont karddal, hujjakkolva rohannak utánuk Rác Tvlihály fenelegényei.

— Üsd, vágd, korpázd a pokolfajzat ját! — süvölt a falról a vámép, katonák, mesteremberek, asszonyok, némelyik karján kisgyermek. — Vágd őket, Miska! Azt a kékruhást, Miska bácsi! Messze kergették a labancokat, fáradtan, sánta lóval jön vissza Rác Mihály.

— Ha meg nem botlik a lú alattam — feni ketté rettenetes nagy bajszát —, beérem Ocskayt, már csapdoz-tam a lova farát, mikor felbuktam. . . Kémkedni gyött ez, hozza a többbit.

így is volt, pár nap múlva bejön a várba egy kis pókhasú emberke, kezében piros pecsétes levél. A szimői bíró volt.

— Ocskay küldte eme levelet — mondja nagy re

62

megve —, s rá is íratta, hogy fejem csapatja le, ha be nem hozom. . .

Nézem a levelet, rá van írva a külső felén: „Te, szimői bíró! E levelet életed, fejed vesztése alatt küldd be, akinek szöll!”

Berthótinak szölt, felvittem hozzá a bírót a levéllel. Olvassa a brigadéros a levelet, ráncolja sárga homlokát.

— Mondd meg annak, aki küldött — szölt Berthóti —, hogy összetépetném és megetetném veled ezt a levelet, ha nem tudnám, hogy félelmedben jöttél. . . Azt írja Ocskay, adjam meg a várat, s hajoljak én is Pálffy parolájára, mert a trencsényi vesztett harc óta ügyis vége mán mindennek, nem gyözhet a kuruc konföderáció, bármi vitéz is; hogy ezt mán tudja minden pulya, nem olyan okos ember, mint az újvári kapitány. Mondd meg, szimói bíró, annak az embernek, hogy engem ne dicsérjen, mert folt esik a nevire annak, kit ő dicsér; én tisztességes katona vagyok, kijár nekem a gyűlölet minden bitangtól. Mondd meg, bíró, Ocskay Lászlónak: ha valóban úgy volna, hogy Trencsénynél elveszett az ország: vétke még nagyobb. Ki erős és gazdag hazát tagad meg, az bűnös, de ki szegényt és sebektől vértettet, hét-szerte bűnösebb, kínos halálra méltó. Mondd meg neki, bíró, ha urunk, fejedelmünk meg is halt volna a trencsényi harcon: nagy sírás lett volna Újvárban, de kaput akkor se tárnánk a loncsos labancnak, mert nem urunk holtáig, hanem az magunk holtáig tart embernél a hűség . . . Érted-e, szimói bíró? . . .

— Értem, uram, értem — mondta a leveles ember, és a kettőbe hasított papiroost nézte a padlón. A szemét se nagyon merte felemelni.

— De ne felejtsd: azt mondd, amit hallottál. Heister uram is üzent? Hát megmondhatja az a hazáját áruló pimasz a kenyér adó gazdájának, ezt a várat levéllel

63

ugyan meg nem veszi: nem Nyitra ez. Ha eladták a gazok Nyitrát kutya módra, bizony megtartjuk Újvárt ember módra, s úgy gyűjön a falak alá az ekszellenc, hogy lelövetem a parókás fejről a gombakalapot! Eb az anyjuk — ezt üzenem, s ezt mondd nekik, te szimói bírói Elmehetsz!

Hát világos beszéd volt ez: jött is a német ágyúval. Nem is Ocskay, se nem Pálffy, hanem élükön a császár legfőbb vezére, Heister gróf. Nagy hidat veretett Nasz-vadnál a német főmarsall, s átkelt a Nyitra vizén tizenháromezer válogatott katonával, negyven bombahányc mozsárral, tíz nagy falrontó ágyúval, háromszáz szekér hozta utána a bombagolyókat, puskaport, petárdákat, sánckasokat s minden várívó szerszámot. Mindenki tudja azt a napot, amikor elötűnt a nyár hídi malomnál négy ezred lovasa, élén Pálffyval és Ócskájával: 1708. szeptember 18-a volt, egy felleges keddi nap. Emlékszem, mikor nagy dörrenéssel becsapódott a főkapu, kövekkel torlaszolni kezdték a kaputorkot, és a láncos csiga nyekeregve húzta föl a

hidat, arra gondoltam hirtelen, hogy most már hogy jön be Tatár György a várba, ha eddig nem jött. . .

No, mit mesézzem el nektek apróra, hogy volt, mint volt a nagy ostrom, hallottátok eleget az öregektől, ilyenkor télen másról sem beszélnek lámpagyújtásig a katonák Újvárbán, mint a diadalról. Mert akárhogy is, nagy diadal volt az: háromezer bombát vetett be Heister a várba, romboltak azok házat, falat, de legtöbbjük mégis belefulladt a piactéri vastag homokba, a tüzes golyók úgy szálltak éjszakánként, mint a hulló csillagok, de lángot nem fogtak, mert nem volt mibe kapnia a tűznek. Három hétig dörgött-rengett az egész vár, szétrepedtek a falröntő ágyúk a sűrű lövéstől, mégsem tudta a német betörni a falat, mert ahol rést tört, oda

64

futottunk rögtön, ha záporként hullott is a golyó, asz-szonyok, várbeli mesteremberek, növendék gyermekek adták kézből kézbe a köveket, s egyszeribe behánytuk. A várbeli papok is nagy tisztességgel viselték magukat, igaz, szegény papok voltak, de meg is fogták a dolog végét, nemcsak a biblia leveleit forgatták! Bórkötőt kötöttek a reverenda fölé, úgy dolgoztak a műhelyekben, ahol egyenesre verték az ágyúrések meggömbült vaslapjait.

— Hej, reverende Páter! — kiáltott Ruczka, a kovácsmester. — Ide üssön azzal a nagykalapáccsal atyaságod.

Mindenhol ott volt Berthóti szeme.

— Aki egy szót vált Pálffyékkel — hirdette Berthóti —, azt hatfelé tépetem, és hat darabban szegeztem ki a hat toronyra! Újvárbán nem akadt áruló. Egy se.

Ocskay nem merészkedett előre az árokig, mégis mindenki tudta, hol van: Pálffy mellett; sátrát is megismertük a marsall táborában, az erdőszéli dombon. Ott állt a százköteles, magas tetejű török sátor, ott hevert a medvebőrön Ocskay László.

— 'Sz, ha odáig vinne az ágyú — sóhajtották a pattantyúsok, miközben felgyűrt ingujjal töltötték a csövet —, de szertelövöldöznénk. . .

Láttuk néhányszor bogárfekete lován száguldani, hallottuk, hogy huszárai lassan majd mind megszőktek mellőle, most vasasok élén csatázik Belezny Jánossal, Bercsényi főstrázsamesterével, aki huszáraival oldalról csipdesi Heister táborát.

Mégis, talán szeptember utolsó napja volt a legnehezebb, amikor Duffini báró, Heister főordonánca megrohanta petárdás gyalogokkal a Malombástyát. Már a kapunál voltak a petárdákkal, de akkor kitört a kapun két

64

kompánia gránátossal Kiviére, a francia, és egyórai tusakodás után visszaüzi a németeket, még a petárdáikat is elragadja. Ki hitte volna erről a várépítőről, amilyen tudós képe van, hogy ilyen vitéz ember?

— Jól van, Moszjő — veregette a vállát a franciának Csajági talpasezeres nevetve, aki toronymagas granaté-ros süvegben és a kezében mészárosbárddal szokott kirohanni a német sáncokra —, úgy szép a haditudomány, ha vitézséggel páros!

Azután virradni kezdett. Olyanok voltak valóban azok az október eleji napok, mint amikor szakadozni kezd a hajnal: jó sötét van még, az ég űilja sem világos, de valahogy érzi az ember szélből, levegőből, hogy vége az éjszakának. . . A dörgés is kezdett alábbhagyni, nagyon fogy Heister puskapora, inkább a puskaropogás erősödött, tudtuk, ott ugrasztja ki a sátraikból Pálffyé-kat éjszakánként valami kuruc portya. . . Egyszer a Bécsikapu tornyánál állítom fel éppen az istrázsákat, mikor nagy kiabálást hallok a Mihály-bástya felől. Kapom a karabélyt, futok oda, majd a szavam eláll, mikor a német sáncok felől egy kuruc lovascsapatot látok nyargalni, alig vannak messzebb a vártól, nűnt egy jó kőha-jításra.

— Tartsátok magatokat, pakol a német! — kiált fel hozzánk a falakra a vezérűk, egy fiatal lovas. — Ez ódáiba már felszedte az ágyűkat!

— Beleznay volt — mondják ragyogó szemmel a fáradt katonák, és utánaéznek a híres portyázónak —, nem tart már sokáig

...

Két nap múlva, október 11-én eltakarodott Újvár alól nagy szégyenkezve Heister. Másfélezer halottat hagyott sáncaiban és a falak alatt, háromszáz kocsján sebesűltjei nyögtek...

Mindenki a várfalakon volt, a katonák egymást ölelgették, a - pattantyűsök küldözgették az

65

ágyűgolyókat a kotródók után. PáKfyék is felszedték a sátorfát az erdőséznél: bogárfekete paripán egy liuszár vágatott végig a dombon utoljára.

— Ocskay, Ocskay! — ordított a falakról ezer torok. — Ránk hoztad a németet! Ne feledd Újvárt, te pribék, te toportyánféreg! A lovas megállt a dombon, visszanezett a vár felé, aztán eltűnt az erdőben.

Kitártuk a kapukat, lebocsátottuk a hidat, ásóval, csákánnyal rohantunk a vár alá, s hánytuk be a németek sáncait, romboltuk az elhagyott ágyűállásokat. A mesterek fényes rézlappal fedték be zszindely helyett a tornyokat. Egy hét alatt eltakarítottuk az ostrom szemetjét, a piacra visszahordtuk a követ.

Október 18-án nagy öröm volt a várban, este belovagoltak a kapun Vajda András huszárjai, s nyomukban a fiatal Beleznay János. Mindenki kiabált, beszélt, Beleznay jó híreket hozott. Udvarnoknál megleste és elfogta Ocskay kincsesszekereit, amelyeket IUava felől küldetett, temérdek vagyona, százhusz vonóökre mind kuruc kézbe került. Pyber László se járt jobban: nem kapta meg a vérdíjat, amit kért: a zsiros győri püspökséget. Az udvar kihasználta, aztán elrúgta az útból. Nagy bújában Nagyszombatba ment, de onnan is szöknie kellett, mert a nép meg akarta verni. . . Még jobb hírrel jött a másik vendég. Vajda András. Elmondta, hogy jól megjárta Blasskovics: a Nyitra felé tartott egy svadrony lovassal, észreveszi őket a szeredi labanc várkapitány, Esterházy József. A bolondos Esterházy, nem tudván a szerencsétlen, hogy Blasskovics is labanc már, kirohan seregével Szered várából, és úgy szétverte Blasskovicsékat, hogy hírmondó se maradt belőlük. Maga Blasskovics ló nélkül, sántán kutyaolt Vöröskő váráig, ott kért oltalmat. Na, ezen mindnyájan nevet-

66

tünk, még Berthóti is, én a legjobban, de nagyon jó volt ez annak a békapofájúnak! Berthóti bort hozat fel a pincéből a piactérre, üres hordókba szurokfáklyákat szűrnak, egyszer csak megszólal a síp, duda, citera. Nem is tudom, ki kezdte a táncot, talán Csajági talpasai, a hajdúk mindig nagy táncosok voltak, de alig végezték a muzsikások a második nótát, már táncolt egész Új^ vár. Katonák, várbeliek, mesteremberek, mindenki. . .

A legnagyobb tenyércsattogtatás a piactér sarkában van, ott táncolnak a talpasok vagy harmincan, hajdú módra, kerékben. A karika közepin egy talpas káplár ropja a katonatáncot. Egyszer csak beugrik a középre Csajági János, a nagy erejű, fején most is granatérossü-veg, és összecsatintja tenyerét: — Szót, fiak, a táncnak!

Azzal szemközt áll a káplárral, dalin csípejére rakja kezét, szökellni kezdenek, nagyokat dobbantanál?, megfricskázzák ujjuk hegyivel a csizmájuk orrát, ugyan

67

megrakják a táncot ketten, hogy gyönyörűség nézni is. Rikkant Csajági:

Uccu lábom, ne hibázz, Három a tánc, táncra tánc!..

Akkor táncba száll Rácz Miska is. Komolyan, kényesen ingatja magát, füle körül forgatja a tenyerét, aztán aprítja, csak úgy lobog a bajusza, majd megint módosan, ékesen, közben nagyot kiált:

Járd ki lábom, járd ki most, Nem parancsol senki most!..

Táncol már bátor Beleznay, de hetykén, frissen, s rábókáz mindig a nóta cifrájára:

Vékony cérna, kendőrmag. Jaj, de kevély legény vagy!..

Táncol itt mindenki, a sárosok dagadt arccal fűjják a szatmári hajdúk nótáját, a dudások nyöggetik a szerszámjukat, most megy táncba Ruczka, a kovács. Ledobja a bőrkötényt, s úgy szökdösi a vad katonatáncot, mint egy hajdúlegény:

Félre tőlem, búbánat. Búzáat vágok, nem nádat!

Ott áll oldalt, s nézi a táncoló katonákat Berthóti brigadéros, mellette karba font kezekkel Vajda András . . . Hát az ott ki, a fáklya mögött, aki onnan néz felém? De szigorúan néz.

— Kötő bátyám! — kiáltok rá, áttöröm magam a tán-100 colókon, és megrázom a szegénylegényt. — Mikor gyütt, Kötő bátyám?

— Most — felel, de csak néz rám, és az arca komoly —, Vajda Andrásokkal. . .

— Hát Tatár? Hun van Tatár?

Lenéz a földre, hallgat. Aztán felveti a szemét.

— Möghalt — mondja —, tennap délelőtt möghalt. . .

Elemésztötte Ocskay. . . Rabságba esett sebösen, s úgy . . .

Csak leesek egy kórakásra, és tenyerembe temetem az arcom. Nem lehet, gondolom, nem igaz . . .

— Ugye, nem igaz. Pali bátyám?

— De igaz. Nem mondanám. . . Ami pedig igaz, annak a szömibe köll nézni. . . Mikor elverték innen Újvár alól Hájsztert, nagyon mögfogyatkozott élésben. Kiküldte hát a viski táborbul ezt a cselédjit, ezt az Ocs-kayt, hogy hajtsa föl a falvakon a barmokat.

Ebeczky uram egy tizedalja huszárt rendölt portyába Palást felé, mert arra sorvasztotta a szögénységöt ez a bitang had. Velük ment Tatár is. Nagyon előremerészkedtek, Ocskay lovasai Palástfalva előtt rájuk puskáztak, ketten lefordultak a nyeregből. Egy Rigó nevű bodroglői huszár meg Tatár György. . . Rabul ejtették őket. Tatárnak a vállát lötték meg, Rigónak a bal karját, csak fekszenek a mezőn, két szerviánus mög áll mellettük puskával. Egyször csak jön Palást felől Ocskay, fekete lovon, mögötte vasastisztek. Möglátja a főpribék a két kuruc rabot heverni, odaugrat, ránéz Tatárra, se szó, se beszéd, két pisztolyt kap jobb kezébe, bal kezébe, s belelő kettőt Tatár Gyurkába. Utána sarkantyút a lónak, s mén el. . . Amíg az örök bámulnak Ocskay után, Rigó rákap egyik mokány lóra, s megszökik, elmondja nekünk a dogot. Ebeczkynek kedves katonája vót Tatár, rögtön küldi Palásthoz a m-i svadronyunkat, de mán

68

nem találtuk ott a labancokat, csak Tatárt. Azt mög-tanáltuk a mezőn, ahogy Rigó mondta. Eltemettük tisz-tösséggel. . . **így** vót.

Hallgatok. Odajön hozzám Kötő, karomra teszi nehéz tenyerét. Mögöttem sikoltoznak a sipok, reng a piactér a táncról.

— Tudom én, mi a katonabarátság — mondja —, sokszor erősebb az, mint a testvériség . . .

— Erősebb . . .

— Figyelj ön csak. . . Régóta, a kisbossányi gázló óta lesöm én ezt a **dogot** kettejük között, Ocskay meg maga között. Olyan ez, mint amikor bajt vív két jó paripás huszár: elmennek egymástól, megen összemennek, egyik vág, másik vág. Halálra mögy ez, látom. Itt a kezem, itt maradok Újvárba, s ha még egyször szemközt leszök avval a másik huszárral, a Pálffyével, nem fog melléje mönni a golyó . . .

— Nem — mondtam, és felálltam —, golyó nem jár neki. Pallos jár.

No, Ádám, mondtam magamnak, hát hol vagy, Ádám, hol vagy, Jávorka Ádám? Újvárban vagy, jó helyen, vastag a fal, Heister negyven bombahányó mozsárral se döntötte be. Az a másik, az a pribék meg odakint csatangol a mezőn, mint a nádifarkas, csattogtatja fogát, halálra marta pajtásodat, te meg csak elülsz itt a házban, jól bekötöd az ajtót, ide ugyan be nem jön. Űlj csak magadnak, nehogy puskát végy a kezedbe, nehogy elszánd magadat, hogy felkeresed a toportyán fészket, nehogy botot ragadj, mint akármelyik pásztorgyerek, ha ilyen feneállat a nyáját ragadozza. Igaz, Ádám? Jó itt néked, megvan mindened, szállásod, köntösöd, fizetésed, kenyered, italod . . .

Hát a szép név, a tisztesség, az kutya? Elmentem a mezeiek kapitányához, Rácz Mihályhoz.

— Miska bácsi — mondtam neki —, hogy lehet azt megcsinálni, hogy olyan katona legyen valaki, aki átoson a német széleken, ott megpuskázik egy falut, ősz-szeborít egy tábort, nyakon ragad valami főtisztet, oszt visszajön? Van ilyen?

— Van hát! — kiált Rácz Mihály. — Aki voluntér, az ilyen.

Teszem azt, Maszelnik Martin, az is voluntér. Szabad portyába jár . . .

— Hát hogy lehet az ember voluntér?

— Had fogadó pátenst kér, verbuvál magának egy kis sereget, és úgy . . .

Az ám, itt van ez a Maszelnik Márton. Ez morva ember, de híres katonája Rákóczinak, és a fejedelem nevében költögeti a morva népet. Kis csapatot gyűjt maga köré, átlopakodik a szorosokon, fegyvert, prokla-mációkat osztogat a morva parasztok között, megbünteti, akik a németekkel cimborálnak, aztán visszajön ügyesen. Ettől kellene eltanulni a mesterséget, ezt hívják a kurucok voluntér nak.

Hamarabb ment, mint gondoltam, Berthóti brigadéros pártolta, hogy voluntér legyek, szükség volt arra, hogy híreket kapjon a császáriak felől. Hadfogadó levelet adott, s azzal a Fehér-Kárpátokba mentem verbuválni; nem véletlenül tévedtem oda: hallottam már akkor, hogy Pestvármegye jár arra, katonákat szed a császár számára. Vásárok alkalmával benyargal Brezovára vagy Miavára, s kötéllel fogja a legényeket, mert az Ocskayezredből jóformán semmi sincs már, az utolsók szökdöstek át Zsolnánál, köU hát a huszár Pálffyék-nak. Megállj, kifent úrfi, gondoltam, eleszem én előled a kenyeret! Nem a falvakba mentem, ismertem én jól

a fehérhegyi embereket, ilyenkor, ha császári hadfogók járnak a Javorina táján, minden épkézláb paraszt a hegyekbe fut; oda mentem utánuk. Téltől tavaszig jártam a Fehérhegyeket, Nyitrát és Trencsént, csak a Klance-nika szép völgyéből annyit hoztam, favágót, szénégetőt hoztam magammal, hogy felesen elegendő volt az én seregem számára. A többieket, akik hívásomra előjöttek a hegyekből, hogy felcsapjanak kurucnak, átadtam komendásomnak, Géczy Gábornak. A hegyeket kutatva, egyre Ocskay után tudakoltam, de arra nem látták. Lefordultam a Vág völgye felé, Hrussóig közelítettem meg Vágújhelyt, gondoltam, ha ottkapnám, meglesném valahol az úton a fehérhegyi fejszéseimmel, s levagdálnám a kíséretét... De őt magát, hogy hoznám be Újvárba? Mert megfogadtam, hogy

csak elevenen fogom meg, tizennyolc esztendő kora óta kerülgeti a vérpadot, a füle után a fejét is a hohér korpás kosarában köll ennek hagynia. De csak felesleges fejtörés volt ez is. Vágújhelynek felé se járt akkor Ocskay . . .

Annyit mégis megtudtam, hogy Ocskay családja Vág-újhelyen van . . . Sátoros ünnepeken csak ellátogat ide, alig két magyar mérföldnyire van ide birtoka, Ocskó, és annak szomszédságában Verbó városa, ahol, jól tudtam, sok cimborája van. Persze, verbaiak a Révay úrfiak is, egykori nagyszombati deákurak, a két labanc báró, Révay Sándor és a fiatalabb: Boldizsár, a garázda Bódi, Ocskay kamerádja. . . Nyugtalan lettem egyszerre, mert éreztem, hogy jó nyomon megyek. Mint a vadász, úgy néztem a hrussói hegyekből Vágújhely felé: megtaláltam az ordas fészket, csak türelem köll, egyszer mégis hazatér . . .

Egy régi talpas katonám apjával találkoztam Hrussón, bizonyos Klobuk Jurajjal. Összebarátkoztam a vén tímárral, aki Vágújhelyre járt dolgozni egy cserzővargá

70

hoz, műhelyük szemközt volt a régi várral, ahol Ocskay felesége lakott. Megfogadta Klobuk Juraj, hogy a farkasdi rév felé kocszó piacos csizmadiákkal tüstént izenetet küld, ha megjön Vágújhelyre Ocskay. így aztán elégedetten mentem haza Újvárra, úgy gondoltam, hűsvétra kapok tán valami jó hírt. Vártam nagyon, de nem kaptam. Még pünkösdkor sem. Igaz, csak keveset voltam akkoriban a várban, mert szüntelen a hegyekben jártam az új katonákkal, akik közül kiválogattam a fiatalját, s aki ült már nyeregben . . . Készültünk Maszelyikkal Morvába. Mert összekerültem a voluntér-kapitánnyal is. Berthóti hozott vele össze Újvárott. Csontos arcú ember, olyan, mintha ácsbárddal faragták volna ki az ábrázatát; bőrét barnára égette a hegyekben a nap, de a haja piros, mint a láng. Talán a legtöbbet tőle tanultam: amit a voluntér-ségből tudok, azt mind ettől lestem el. Értett ez mindenhez: hogy kell a jeges hegyerincet lóval megmászni, hogy kell erdőszélen lest tartani, faluban háztul házig menni, hogy senki ne lásson, milyen bokor levele veri el a szomjat, melyik füvet kell flastromként sebre tenni; ki győzné sorjázní?

Pünkösöd után becsaptunk Morvába Maszelyik kapitánnyal. Kevés katonát vittünk magunkkal, de nem is köü az ilyen háborúhoz sok, mégis megemlegetett bennünket gróf Schaumburg császári ezredes. Kipörzsöltük egynéhányszor éjszaka a táborából, három ízben dobattuk a levegőbe a lőszeres sátrát, Szakolcán túl elfogtuk a postásszekerét, katonáit, négy

főtisztjét. Én magam kétszer is visszamentem Újvárra, német rabokat kísértem. Első dolgom volt megkérdezni Kötő Pált:

— Nem izent Klobuk Juraj Vágújhelyről?

— Nem az — felelte mindig Kötő, aki a várórséghez

71

tartozott ősز óta, és Ebeczky hadnagyával. Nagy Pállal járt portyára. — Hun van a pribék?

— Valami némöt lajtinántot hoztak be a minap: az mondta, hogy Árvában jár.

Árvában? Hát az jó messze esik Vágújhelyhez. Ügy látszik, tágul innen, Újvár környékéről, jól beleverte itt az orrát a falba! Nyáron visszatértem Újvárba, akkor volt a mocso-noki próba, ahol majd elrúgtam a patkót. Géczy Gáborral és Somogyi Ferencsel megütöttük Mocsonoknál a németet. Velünk volt Ebeczky hadnagya. Nagy Pál is a huszáraival, közöttük Kötővel. Három óra hosszat tartott a csata, jól levagdaltuk a mocsonoki lovas labancokat, már vége is volt a harcnak, a sánc felé kergettük őket, amikor az egyik labanc tiszt a sáncból belém lőtt pisztollyal. A nyakamat találta el, lefordultam a lóról. Kötő vitt be Újvárra, volt neki elég baja, mert a hadnagya, Nagy Pál is sebbe esett.

Hat hétig azt se tudtam, élek-e, halok-e, birkóztam a halállal, de a végén én maradtam felül. Egy reggel fölérzek, a nap éppen olyan bágyadtan tűz be az ablakon, mint amilyen magam vagyok. Nagy gyolcskötés a nyakamon, ahogy felkönyöklök, kezdek szédelegni Kötő Pál ül az ágyam szélén.

— Mire mentünk Mocsonoknál? — kérdem tőle, de gyenge szóval.

— Kiporoltuk rajtuk a vasnadrágot — mondta Kötő. — A mezőn maradt a némöt kapitány is. Hűsz rabot, mög egy zászlót be is hoztunk. . . Örvendett neki fejedelem urunk. . .

— Milyen nap van ma? — riadok meg.

— Október van. Október eleji. Gondolom, tán harmadika . . .

71

— Nem jött izenet Vágújhelybűl? Klobuk Jurajtűl?

— Gyűtt az. Kétszer is izente egy piacos embőrrel, hogy fészkin a farkas. . . Aztán mög azt, hogy eltakarodott mán.

— Mikor?

— Mikor is? A múlt hónap végin, úgy szőlőéréskor. Hazajött hát szűretre a borissza, gondolom, én meg itt hevertem . . . Hej!

Egy darabig még darvadoztam, aztán gyorsan erőre kaptam. Erzsébet napján leesett az első hó, korán megjött az idén a tél. Akkor mentem ki először lovon a legényekkel, egy jó nagy forradásnál egyéb emléke nem maradt a mocsonoki harcnak.

Igaz, hogy azóta is könny-nyebben forgatom meg a lovat magam alatt, mint a nyakamat. . . Új várkapitány ült Újvárbán, elment ősszel Berthóti István is a várdomb alatti katonatemetőbe, meghalt egy évvel a nagy ostrom után, ahogy megmondta. Bizony, szívből meggyászoltuk. A nagy erejű Csajági lett a várkapitány, de a granatéros süveget akkor se vetette le. Karácsonykor befagyott a Vág, a lipótvári vasasok átjöttek a jégen, és a közeli falvakban, Királyin, Köpösdön, Üregen rabolták, adóztatták a szegénységet; a falubírák közül meg néhányan együtt ittak a némettel, s velük hajtották be a porciót. Különösen a köpösi bíróra panaszoltak sokat a jobbágyok. No, kiszárguldtam karácsony harmadnapján Köpösdre tíz voluntér pajtásommal, nem találtam odahaza a bírót, de megizentem neki, három napot, három éjszakát adok: ha azalatt nem jelenti magát nálam Újvárbán, úgy veszem, mint labanccal cimboráit, s lássa majd a többit. . .

Éppen három nap múlva, december 29-én reggel mondják, hogy keres egy tarisznyás atyafi. Behozatom.

72

Piros arcú, jó pocakos, pödri bajszos ember. Látszott rajta, hogy nem veti meg az italt.

— No, vén tolvaj! — kiáltok rá. — Hát jó-e a leopold-vári német bora?

Csak néz rám az ember, pislog a kis malacszemivei.

— Kend a köpösi bíró? — kérdem szigorúan.

— Én nem — nyögi szegény feje —, én aztán nem . . . Klovinyi Péter csizmadiamester vagyok én, Vágújhely-ből. Kend Jávorka Ádám?

— Én vagyok — röstelltem el magam hirtelenségemért.

— Azt izeni Juraj Klobuk, a cserző, hogy az a szép, nagy farkas, amit hajt kend, az ocskói nádba tért karácsonykor . . .

Most jól nézd meg, hol vagy, Ádám, biztattam magamat.

Újvárbán vagy, a farkas fészke pedig Ocskón. Ha madár volnál, Ádám, s folyók, hegyek felett repülnél nyílegyenesen, akkor is több ez tíz magyar mérföldnél . . . Első dolgom volt, hogy elkértem Nagy Páltól, Ebeczky hadnagyától Kötőt, s még valamit: az újvári várkapitányság mappáját. Bele volt abba szépen írva az egész Nyitra megye és a Vág völgye: hogy merre folynak a vizek, hol vannak a hegyek és falvak. Ismertem én ezt a vidéket, de gondoltam, nem bízom magam többé a vaksorsra, jól számot vetek most úttal, idővel, niegtanácskozom a dolgot másokkal. Nem felejttem el én soha Bottyán intését. . .

Magam mellé vettem Kötő Pált és vicehadnagyomat, Soltész Mihályt, aki tardoskeddi születésű, ismer erre minden birkaólat. Megmondtam nekik, hova készülök, s megkérdeztem, jönnek-e

velem. Csak bölintottak komolyan, mert megértették, hogy kemény próba lesz. Soltész azt mondta, ne menjünk a Nyitra völgyében.

73

mert a síkon nem maradhatunk a nyitrai labanc őrség miatt, a hegyi úton meg felfele köU menni, az lassítja a portyát. Igaza volt, arra majd jönni fogunk, mondtam. Kötő azt mondta, mégis síkon köll menni, menjünk a Vág bal partján, ott elkerüljük a lipótvári németet. Mondtam, nem jó, szűk a balparti völgy, ha megszorítanak, egykettőre a víznek nyomnak, de menjünk a jobb parton . . . Abba maradtunk, hogy a Vág jobb partján megyünk, de nem a nagy úton, hanem a dombok alján.

Kiszámoltam a m.appán és papiroson, hogy csaknem tizenhárom mérföldet köll így nyargalnunk odafelé: akárhogy forgatjuk, kétnapi út ez, ha nem jön közbe baj. Mikor készen voltunk, elmentem a mappával Géczy Gáborhoz, ezeresemhez, megmutattam néki, hova köll nekem mennem, s mit főztünk ki, de kértem, senkinek ne mondja. Megnézett mindent apróra, s helyben hagyta:

— Hiszem, nem szégyenvallva jöttök vissza.

Soltésszal kiválogattuk az embereket. Gondoltam, nem jár talán Ocskay se egy regementtel, de őt-hat pribékje biztosan vele lesz: elég, ha mi tizen megyünk. Kötő Pál erősködött, hogy harmincan menjünk, mert ha Lipótvárnál mégis löcsöt köll akasztani valami kóbor vasasokkal, futhatunk vissza, ha kevesen vagyunk, így aztán harminc huszárt ültettem lóra; jobban azokat a fiatalokat választottam, akiket magam hoztam a Klan-cenika völgyéből, ezek voltak velem, mikor Maszelnnyikkal voluntérekodtunk, s helytálltak jól. De volt néhány öregebb is, Géczy-regementbeli régiek, tapasztadt kardforgatók. A legényeknek csak azt mondtam, olyan portyába megyünk, ami egyszer ha adódik a katona életében; ha nem marad ott a bőrünk, nótában fogják őket énekelni; jönnek-e? Mind jött. Én meg egy jó lovat választottam magam alá, ezt a sötétejt, a Bibort.

73

Még nem kondítottak delet, mikor átnyargaltam a várhídon: arra gondoltam, hányan és hogy fogunk erre visszatérni? Egyszer csak kiáltást hallok:

— Megállj, Ádám! Hová mentek? Hátrapillantok, Szluha uram szól ki az ablakon,

Szluha Ferenc, az újvári prefektus, aldnek ott van a kancelláriája a várhíd felett, a Komáromi kapu tornyában. '

— Madarászni —. kiáltok vissza nevetve —, császármadarat fogni. . .

Azzal elvágattunk. Nem mondok én ennek többet, nagy törvénytudó ember ez, de igazi prókátor, szapora beszédű. Jóval a farkasdi rév alatt mentünk át a befagyott Vágón, Szimó táján. A szép, friss időben ugyan jól haladtunk, de Perednél már ügyelnünk kellett, mert ott már alaposan bent jártunk a császáriak földjében. Nem is Nyitrában száguldottunk már, hanem Pozsony megyében. Estefelé Deákinál voltunk, a folyó felől hallottuk a vágsellyei harangszót, ott volt valamikor szolgalegény Bottyán János. Ej, ha eredménnyel járok, s meghallja, csak ráver a vállamra az öreg. . . Csak tovább, csak tovább. Éjfél tájt Nagyszombat határához értünk, haj, honárulók, hej, ti bitangok: mégse felejtette Juharfa a nagyszombati misét!... Megint átcsaptunk Nyitrába, Lipótvár síkságán húztunk el, de óvatosan, mert annyi itt a vasas, hogy ha a Vágba feküdnének, kiöntene. Hajnalban voltunk a peccenyédi nagylegelőnél, minden bokrot ismertem itt, ide jártunk az állatokkal suhanckoromban. Találtam a rét végén egy elhagyott birkanyírószínt, megpihentetem az embereket, zaboltatt[^]ink, délelőtt aztán újra nyeregbe. Az úton haladtunk, de három száguldót küldtem előre a klance-nikaiak közül, nehogy átalessek valami labancokon. Jön-

74

nek is vissza hamarosan a száguldók, hogy vasasok poroszkálnak Kosztolány felől. Beálltunk az erdőszélre, ahogy Maszelnnyiktől tanultam, onnan néztük, hogy ügetnek a vasasok az úton, alig voltak többen, mint mi, nagy gágogással beszéltek, kiabáltak, nevettek; elől egy hosszú lajtinánt, vékony meszelőnyél lábát kiemelte a kengyelből, nyilván meggémberedett a hidegben.

— Üssük meg őket! — mondta mellettem az egyik klancenikai huszár, és öklét máris görcsölte a kardmarkolatra.

— 'Sz ha bolondok volnánk — feleltem. — Nem riasztom a verebet, mert elrepül a tűzok. Pár rossz vasasért szalasszam el Ocskayt?

Akkor mondtam meg a legényeknek, hogy Ocskóra megyünk, Ocskay kastélyába, összenéztek, nem kellett ezeknek sokat magyarázni, a fehérhegyi falvakra a pribék hozta rá a labancot, őmiatta futottak az erdőbe.

Még azt se mondtam meg nekik, hogy az a falu, az út másik oldalán, ahol a havas dombok mögött a szép piros torony látszik, az én szülőhelyem, Kosztolány. . . Csak ültem a nyeregben az erdőszélen, s néztem a tornyot: ott van valahol egy vékony kis öregasszony, szegény anyám, négy esztendeje nem látott. Ott lehet a faluvégi házában Jávorka Gábor öregbátyám, Furkós Gábor deák, ki rektorom vala, betűt vetni tanított és

hazát szeretni, utálni a hatalmaskodókat. Jó volna neki megmondani, hogy igaza volt, mikor a Pálffyakat és Sándorokat szidalmazta . . .

— Lássunk a dolgunkhoz — mondtam, és jól megkerülve Kosztolányt, a hegyi úton mentünk Verbénák. Sötétben lovagoltunk át a verbói erdőkön, messze táugultunk a várostól, mert tudtam, erős császári őrség van ott. Az erdőben megálltunk, nagy tüzet raktunk, nem volt félős, hogy meglátják, mert sok favágó tanyáin zott a hegyekben tűz mellett. Kemény hideg volt, a legények szalonnát csöpögtettek, s a tűzhöz húzódva aludtak egy sort. Hajnalban letértünk a síkságra, ez már az Ocskayak birtoka, ameddig csak a szem ellát. Egyszer csak előremutat Soltész:

— Ott a farkastanya! Ocskónál voltunk, a faluszélen, magas jegenyefenyők

között állt a kastély, az egyik fala megdőlvé, a tornya romosfüstös: ezt még Stahremberg katonái csinálták 1707-ben, mikor erre jártak; szájas kuruc volt még ekkor Ocskay . . . Közel a kastélyhoz, egy dombon akácós erdőt találtunk, annak a tisztására húzódtunk; tar volt a kis erdő, de elég sűrű, hogy elfedjen a falutól. Nagy csönd hallgatott a pribék tanyája felől. Tán már elment, gondoltam elrémülve, vagy rosszul értettem az üzenetet? Volt velünc egy vágszerdahelyi káplár, annak ide jött férjhez a lánytestvére, maga kínálkozott, hogy elhozza a sógorát. Elküldtem érte, de sarkantyú, **fejTver** nélültül, csergeköpanyben.

— Nincs itt Ocskay! — jön a káplár a sógorral, egy csapott vállú emberrel. Szegényember, Gonó Jánosnalí hívták. — Elment Verbóra **új** esztendőt ülni. . .

Hiszen ma Szilveszter napja van! Hová is mehetett volna másüvé Ocskay, mint Révayékhoz, a két labanc báróhoz. Majd íelőntenek a garatra és visszajön részegen . . . Elmondta Gonó János, a ferde vállú sógor, hogy karácsony éjszakáján jött meg a pribék lóháton testőrzőivel: azonnal egy hordó bort gurigattak elő Mirka Pávellé, az ispánnal, azt fenéig itták, s úgy megrészegedtek, hogy egész éjszaka fegyvereiket sütögették a kastélyban, a falubelieknek egy reszketés volt az egész karácsonyiak, míg aztán tegnap este elvitte őket az ördög Verbóra. Üres a kastély, csak az ispán van itt, meg

75

a kapu előtt a deres: az mutatja a falunak, hogy itthon az úr. . .

— Hányan vannak?

— **A** testőrzők? — mondta a sógor. — Láttam őket gyülekezni itt a stoki dűlönél, jó lovakon vannak, áUig fegyverben, de nincsanek többen ötvennél. . .

— ötvennél! — hüledeztem, és ránéztem Kötő Pálra. De jól tettem, hogy hallgattam rá.

Kiállítottam a strázsákat, lestük Ocskayt estig. Nem jött. Valamit enyhült az idő, de fáztunk, mert tüzet nem engedtem gyújtani, de még a sógort se engedtem vissza, nehogy hírünk futamodjék. De éreztem már hajnal felé, hogy nem jó lesz így, mert a falubeliek majd keresni kezdik az embert, s könnyen ránk akadnak. . . Pirkadatkor köntöst cseréltem a káplár sógorával, magamra öltöttem a térdig érő szőrgubát, fejemre a bársonysapkát, a tüsző alá beszorítottam egy pisztolyt, s belovagoltam Verbóra: a portyát addig Soltészra hagytam. Délután jöttem vissza, de nyargalvást, felszedtem az embereket, vittem őket a domboldal mögött a stoki dülő széléhez, ott van egy jó kis bokros erdő a verbói út mentén, amit jövet-menet láttam, oda behúzódtunk. . . Elmondtam a legényeknek, hogy itt vetünk lest a pribélmek és martalócainak. Ötvenhármán vannak, megszámláltam a karalaélyaikat, amik oda vannak támasztva a Révay-kastély lépcsőfalához. A lovaik valóban jók, de az emberek annál hitványabbak: jobbára vasas német és néhány labanchuszár, de csupa torzsa-szakállú, vérrel erezett szemű borcsiszár, mind részeg, a vezérük bent dózsöl a Icét báróval a kastélyban, hallottam vastag, rekedt ordításukat, ezelt meg az ispánháznál pálinkáznak. . . Többen vannak nálunk, de prédáló rablók, nem katoxxák, karddal megyünk rájuk a les-

76

bói, senki löfegyvert el ne süssön, mert akkor nyakunkba jön a verbói őrség. . . Csak ezen az úton jöhetnek Ocskó felé.

— De ha ők fognak lüni? — mondta Soltész.

— Nem fognak — feleltem —, megnéztem jól a karabélyaikat, mindnek le van csapva a kakasa, egyik sincs felporozva; részeg fejjel kisütögették karácsonykor a fegyvereiket, azóta se törődtek vele. . . Csalc kardra mehetnek.

Még az öreg Géczy-huszáram is igen igazgatták magukat a nyeregben; tudtuk mindnyájan, hogy mérföldekre vagyunk a mieinktől: győzni köll; győzni, győzni! Nincs más út hazafelé. Korán feljött a hold, szétteregette fényét a havas mezőre. Verbó felé figyeltem, mert mintha rikkantást hallottam volna.

— Csak akkor rajtáztok, ha jelt kaptok — mondtam. Azzal átmentem az út másik oldalára Kötővel. Vagy

húsz lépéssel előbbre lovagoltam, mint a csapat. Jól rejtőztek a bokrosban, még innen is alig lehetett látni őket, nem hiába ették ezek a voluntérkenyeret. . . Most már tisztán hallottam az úthajlat felől a kiáltásokat. Úgy volt, ahogy gondoltam: a havas úton előbb fogjuk meghallani a szót, mint a lódobogást. Kötő

rám nézett, úgy ült most is a lován, mint amikor először láttam a lisszai völgytorokban: mozdulatlanul, akár egy oszlopszent, csak a lehelete páráján látszott, hogy eleven. . . A kanyarban már meg is láttam a martalócokat, de jó mesz-sze voltak még, felborozva, kiáltozva, énekelve vágattak.

— Jörmek! — szóltam át az úton a katonák felé. — Kardra! Hallottam, hogy suhannak ki a kardok, de villanást nem láttam, mert a ló oldala mellett leeresztve tartot-114 ták a szablyát, nehogy fényt verjen rajtok a hold. . . Már ott is volt az éle a cudar hadnak. Elöl jött az a lator, gyilkos, hazáját eladó; ezer közül megismerném, ahogy ül a fekete lovon. Hát azok ott mellette kétfelől? Az egyik, úgy látom, Trencsényi, a másik biztos, hogy Szeredi, az orrondi: hej, de együtt vannak! Nyomukban a többi, csörömpölve, összeviessza nyargalva, gajdolván . . . Már el is haladtak az úton. Milcor az utolsó lovasnak is a hátát láttam, intettem Kötőnek. A szegénylegény megforgatta feje felett a karikást, és kettőt dörrentett: ez volt a jel. De régen vártam ezt!

Nem szoktam bántani a lovat, de akkor belevágtam a sarkantyút a vékonyába, végigcsaptam a kardlappal a temporán. Ugrott egyet Bibor.

— Vivát Rákóczit! — kiáltottam, de tisztán éreztem, hogy csöng végig hangom a nagy havas mezőn. — Rajta, rajta, rajta! Vágd a kutyákat!

Vitt a ló, csak úgy porzott a hó alattam. Mögöttem száguldottak a voluntérok előrenyújtott szablyálcfcával, először beleütöttek a közepébe, aztán kétoldalra törtek. Mind Rákóczit kiáltozta.

— Kerítsd! — hallottam Soltész hangját. — Senkinek kegyelem! Mintha követ vágnánk a pocsolyába, úgy csapódtak széjjel a martalócok, egy lövés nem esett, csak az irhájukat mentették.

— Kurucok ezek! — sivitotta az egyik részeg rémulten, mint aki tüzet kiált. — Itt a kuruc!

— De itt á m ! . . . — Én csak törtem előre, az élre, Kötő mellettem. Egyszerre láttuk meg a fekete lovas huszárt, elszakadva a többitől, vágatott Ocskó felé. Ott a farkas, ott fut Ocskay László!

— Enyém ez! — kiáltottam Kötőnek. — Vágja **le** kend Szeredit!...
77

utána! A falu szélénél már csaknem beértem.

— AUj meg, Ocskay! — kiáltottam. — Allj meg, Ocskay László!...
Állj meg, te híres!...

Olyan erősnek éreztem magam, mint még sohasem.

Megy az, vissza se néz, a fekete ló árnyéka hosszan nyúlik el a holdfényben. Az útkereszteződésnél, a stoki dűlő mellett, nem a kastély felé fut; föl a kis dombra. Tudtam már, hogy az

akácosba akarja vetni magát. Én oldalt ugratok föl a halomra, mikor felcsörtet a meredeken, már várom odafönn. Világos van, úszik fölöttünk a hold.

— Megvagy, bitang! — vicsorgók. — Kardra, huszár! Neki! Nem karddal vár: karabéllyal. Felém tartja, de csak esetten: nincs felporozva. A bolond! Már nem emlékszik a karácsonyi lövöldözésre.

Feléje suhintok a szablyával, ki akarja védeni a karabéllyal, de rácsapok a bal kezére. Rögtön lerepül két ujjá.

— Ezt értem kaptad! — lihegek rá. — Megcsalatá-somért!...

Újra suhintok, már szablya van a kezében, mélyen lehajlik a ló nyakára, látom, hogy hárit, szikrát vet a két vas. Lappal vágok a pengéje közepére, kihull a kard a kezéből, mert nem kötötte fel a csuklósíjzat. Arcba vágom, hogy előnti a vér az orrát.

— Ezt az ezredért, pribék! — kiáltok — A pereszlényi harangszóért!...

Ráhajtom a lovat, megy az, mint a sárkány, két lábom ágaskodik. Fölemelkedek a kengyelben, kapom a nyereg mellől a csákányt.

— Ezt meg kenyeres pajtásomért, Tatár Györgyért! — rikkantok. — Kinos haláláért!...

Homlokon vágom a csákánylappal, lebukik a hóba, lova elfut

78

Állok fújtatva, nézem, hogy fekszik mozdulatlanul-Akkor látom, hogy ott áll a domb alatt a seregem. Néznek kettőnket,

— No, serény csákányütés volt — léptet mellém Kötő Pál, és ő is nézi Ocskay Lászlót, hogy hever a hóban, mint egy csomó rongy.

— A toportyánféreg . . . Aligha van benne élet. . .

— Nincs ennek nagyobb baja — mondom, és letörölöm mentém ujjával verejtekemet —, lappal ütöttem. Dobja csak lóra! Hány ember hiányzik?

— Egy se. Azok közül harminc a mezőn maradt: Szeredi is,

— Sebes?

— Nálunk kettő. Trencsényi is elfutott, jól mögvedalva.

Egy pányvakötéssel erősen rákötötték Ocskayt egy zsákmányparipára. Már éledezett.

79

— Most aztán gyerünk!...

Hajrá, neki a Vágnak! Pöstyén felett keltünk át, aztán be az innoveci hegyekbe. Az innoveci rengetegtől már nincs messzebb Újvár nyolc mérföldnél. Assa-kürtig a Radosnya patakával mentünk, onnan elfordultunk Lehcrtá felé, mert kereszteztük a nyitrai városi utat, s azt erősen őriztette Pálffy. . . No, Pálffy, főlabanc, hétszer vered magad földhöz mérgedbe, ha megtudod, hogy elvittem a huszárodat! Hát a papod, Pyber püspök, az Bécsig fut ijedtében. Lehotán túl nyargalót küldtem Újvárba: a vágyszerdahelyi káplárt, jelentse Csajági várkapitánynak, kiáltsa ki a várnak: hozzuk Ocskay Lászlót, készüljenek! Akkor rúgdatott mellém Soltész, hogy beszélni kíván Ocskay a portyavezérrel.

— Nincs véle beszélnivalóm — mondtam. — Amivel tartoztam neki, megadtam viadalban, a többit, amiért népet és fejedelmet árult, majd megkapja a vérpadon, ő már a hóhéré . . .

— Hátha valamit akar mondani Pálffyra — erősködött a vicehadnagy. Erre odamentem.

— Te vágtaal le. Juharfa? — nézett rám a pribék. Alvadt vér feketedett az arcán. Gondoltam, csak monddjad a csúfoló nevemet, vállalom, beletört a kardod a juharfába, cudar . . . Nem feleltem.

— Ha te okos vónál — mondja csöndesen Ocskay —, hej, ha vóna eszed: aranyom, ezüstöm van még nekem Lengyelbe. Ej, ha megfordítanánlt a lovat. Juharfa. . . Ūr lehetnél hóttig . . . Szó nélkül otthagytam. Ez a mocskos, ez azt hiszi, van a földnek annyi kincse, amivel meg lehet venni tólünk a hazát. Hiába, nem érti a becstelen, hogy csörgetheti aranyát, nincs pénz, amivel meg lehet vásárolni az igaz férfitől a becsületet, a jó katonától a jó hírét. . . Ez a szennyes nem tudja, mit jelent nekükik, mikor

m

majd átdobogunk az újvári várhídon, s hozzuk magunkkal Ocskay Lászlót.

Suránynál átmentünk a jegén, mert gondoltuk, biztonságosabb a lapályon, a Nyitra és Zsitva között. Éppen azon az úton nyargaltunk, amelyiken az előbb jöttünk. Kora délután aztán megláttuk az újvári tornyokat. Felujjongtunk valamennyien: most már vágthat utánunk Pálffy . . .

Két órára járt, amikor átügettünk a Komáromi-kapu hidján. Láttam már, hogy megjött a nyargalom, a szerdahelyi káplár: mindenki a falakon, süveggel, karddal, kendőkkel integetnek, nevemet kiáltják. Mikor benyargaltunk a kapun, futva jön felénk az egész várnép, majd feldöntenek lovastul. Asszonyok visitanak, magasra emelik karjukban a kisdedeket, talpasok futnak a lovam mellett, kezembe, nyeregtalcarómba kapaszkodnak: két ember a kantárt fogja, úgy vezetnek fékszáron. Suhancgyerekek cigánykereket hánynak a piactér havában.

— Itt hozzák Ocskay Lászlót! — kiáltják. — Itt hozzák!

— Bitang! — rohan a várnép Ocskay lova mellett, és követ ragad —, verjük agyon a cselhányót.

Gyorsan megálltam a várkapitányi palota előtt. Kötő leoldozta Ocskayt a lóról, s vittük el a komendáns házába. Ott voltak valamennyien a főtisztek, középen Csajági, egyik oldalon a híres Ebeczky, másikon Balog István brigadéros, a rettenthetetlen Rottenstein, a serény Beleznay, Géczy, mellettük Szluha, ott volt Rácz Mihály; nem hiányzott egy sem. Előlépett Csajági, sarkától a fejéig egyetlen villantással végigmérte Ocskay Lászlót; és megemelte előtte csúfondárosan a medve-bőrös süveget.

— Isten hozott Újvárba, császár madara!

80

Az ajtónállók és drabantok között egy ember állt, nem volt katonaköntösben, zömök, vastag szemöldökű férfi, illedelmes fekete ruhát viselt; akár valami megyei kancellista is lehetett volna. De én ráismertem, mert láttam egyszer a komáromi hadaknál, talán négy évvel ezelőtt

Miklós mester volt, a komáromi hóhér.

A várnép a piactértől csak nem akart eloszolni. Topogtak a hóban, s zajosan kiáltozták, hogy tüstént csapja le a pribék fejét a komáromi bakó, Miklós mester, akit Rácz Mihály hozatott be a csallóközi táborból, mikor híret vette, hogy hozzák Ocskayt. Csajági kinyitotta a palptaház ablakát, s onnan kiáltotta ki a népnek, hogy az árulót még ma az újvári fő hadbírótság elé állítja, s törvényes rendtartás szerint veszi el büntetését, mindenki menjen a dolgára. Erre aztán lassan eloszlott a sokadalom.

Igazat mondott a várkapitány, valóban még aznap délután összeültette a bíróságot, de sok lehetett közöttük a prókátorfajta, még másnap hajnalban is savanyú pipafüstben ültek, és tanácskoztak, csapkodták tenyérrrel a törvénykönyveket, és majd egymás szakállába akaszkoztak, hogy mely törvény szerint bűnhődjék Ocskay. Híre futott, hogy nem fog a hadiszék ítéletre jutni, majd Egerbe viszik erős fedezettel, s ott töpregenek újabb törvénytudók, hogy a Regulamentum Universale mely artikulását köü ráolvasni. . . Nosza, felgerjedt erre a várnép haragja, kifutottak újra a piacérre, jöttek a várföldi parasztok kaszákkal, cséphadarókkal, mesteremberek szerszámaikkal és fustélyokkal, ellepték a piacot, s onnan kiabáltak fel a kapitányliázba a bírákhoz:

81

— Majd tudjuk mi, mit köll ráolvasni! Gyerekeink, apáink vérét, halálát. Újvár sanyargatását, a haza eladását, tolvajlásit, gyilkos indulatját. . . Halál reá, halál a fejére!

Így zajongtak, s rázták kezükben a botokat, szerszámokat. Középen állt Ruczikai, a kovács, egy jó nehéz pöröllyel a vállán, bőr kötényben, s kiáltotta:

— Az ebadta megtalálta az utat Pereszlénybe, mi is megtaláljuk az útját a vérpadhoz! Pallos alá a kutyát!

No, egyszeribe meglelték a bírák is a hadiregulát. Szluha Ferenc se sokat rágta a lúdtollat, már írta is a hadiszék ítéletét, hogy Ocskay László, mint hazájának, nemzetének, fejedelmének árulója, hitszegő s nyilvános gyilkos, fővételre és a hóhér által leütött fejének a bástyafalra való kítűzésére ítéltetett.

Ezenközben futnak hozzám, hogy megvan a köpösi bíró, aki a üpótvári némettel ugrik egy dudára: meghallotta, hogy kergetem, Verebélybe rejtette magát. Ott köpi a markát, s izengeti a köpösi jobbágyoknak, hogy rövidesen porrá égeti kunyhóikat vasas cimboráival, amiért feladták Újvárban. A Zsitva felől üzenték, úgy menjek érte, hogy még ma éjszaka át akar szökni a ve-rebélyszéki ispánnal együtt az esztergomi német táborba. . . Tüstént nyergeittem, *ho^y* elinduljak ötödmagammal a cétényi erdőúton át a Zsitva medréhez, ott van Verebély, oda megyünk most: a köpösi bírónak elvonni a nótáját. Felszaladtam Géczy Gáborhoz, megmondtam, ú j portyába indulok. Akkor nyújtotta át mosolyogva ezt a bárJ.nyprémes süveget, mint az újvári generális ajándékát. Nézem: két ezüst zsinór van felvarrva a szélére. Főhadnagy lettem.

— Meg se várod a pribék fővételét? — kérdezte. — Ott a vérpad a piacon . . .

— Ha megvárom, még elfut a köpösi bíró. Egyik

82

pribék helyébe ne jöjjön másik — mondtam. — Elvégeztem

Ocskónál a magam dolgát, a többi a kegyelmeteké . . .

A palotaház udvarán már nem tudtam átmenni. Ott volt felsorakozva két kompánia gránátos, elől tizenkét katona vitte a fekete posztóval takart dobokat, középütt állt Ocskay László bilincsbén, csak a feje látszott ki egy keveset a gránátosok medvebőr süvegei közül. Álltak mozdulatlanul.

Akkor az őrség kapitánya egyet kiáltott, kitárták a ház nagykapuját, a tizenkét dobos kongatni kezdte a dobokat, a bástyákon megfújták a trombitákat, és megindult a menet. A kapun át néztem a piactár felé, lassan haladtak előre a gránátosok, a zsvajgó várnép között törve az utat. A felemelt öklök, a medvebőr kucsmák és a vállra vetett puskák fölött megláttam a vérpadot: ott magasodott, friss gerendákból ácsolva. A legfelső lépcsőn állt egyedül, setétveres köntösben, kezében a pallossal, Miklós mester, a komáromi hóhér.

A Nyitrán innen aztán liallottuk a hét ágyúlövést Leesett a pribék feje.

82

f gy fejezte be a főhadnagy a történetet. ^ Biztatás nélkül könnyű üetésbe kaptak a lovak: túljutottak a tetőn. Jól besötétedett, balról, a dombok alatt egy falu zsúptetői feketedtek a hóban: ez volt Cétény. Jobbra vágta le, a Zsitva felé a verebélyi útra. Hallgatva poroszkáltak, valamennyien a főhadnagy történetén gondolkoztak; éppen szemközt velük a fák ágai között bujkált a telihold.

— Ma csütörtök van — mondta a főhadnagy —, csak tegnapelőtt voltunk Ocskónál, kedden. Ott is így szállt a hold a mezők felett, és így száll velünk az idő. . . A Nyitra-parti útnál kerestem tegnapelőtti nyomunkat, már meg se találtam. Gyorsan belepi lépteinket a hó . . .

— De bizony csak léptünket — szólt csöndesen a szőke bajuszos Pósa —, csizmáink, patkóink nyomát. Sej, de a tisztos nevet, a jó vitézség hírét, azt nem lepi bé se tél, se nagy idő. . . Nyargaltak és nem beszéltek, mert jó úton, ereszke-dőn csak eb csahol, , lovas katona hallgat. Mentek a szálló hold alatt, a lovak puhán dobogtak a hóban. Csönd volt, csak a kapához kötött kard verődött néha a kengyelhez, s mint a késcsikkel megütött üvegphár, úgy csendült végig a hang az erdőn.

82-

UTÖSZO

E könyv írója kassai, ott született. Nagypja, dédapja ott van eltemetve, a Kálvária-dombon, mert az a régi kassai temető,

nem az elegáns Rozália-sírkert. Kassa Rákóczi székhelye volt, s mi, kassaiak, hordozzuk magunkban gyermekkorunk Rákóczi- emlékeit: a Fő utcán a fejedelem hamvait magába fogadó templom ferdült árnyékát, vagy lenn, a kriptában a régi-régi koszorúk illatát, mely olyan, mint az őszi avar szaga a Kassa környéki erdőkben, a Hradován.

Az író gyermekkorának legelső emléke az éjszakai szalánci állomás, ahol apjával a vonatot várta, mely Rákóczi csontmaradványait hozta haza a törökországi Rodostóból. Nagy pompa és díszes felvonulás kísérte a vonatot az egyes megállóknál, de erre az író nem emlékszik — csak a máglyákra, melyek a vasúti töltés két oldalán égtek és világították az utat egészen Kassáig. Fenn, a szalánci várhegyen is ölszámra lobogtak a fenyőfák, szinte ma is látja a sötétségben felizzó falakat, a vörös szikraesőt és a füstfelleget, mely eltakarta a várhegy felett a csillagokat. Talán ez lehet az egyik oka annak, hogy a Rákóczi-korhoz tapadó kép az íróban másféle alakot öltött, mint a múltbeli kurucábrázoló-sok: nem főúri kócsagtoU, nem a kassai Dóm kriptájának síkos márványfala, hanem tűz! Tűz és füst, arcába hulló fekete pernye.

Ocskay! Jókai irt róla előbb egy regényt. Szeretve

83,5

. mind a vérpadig címmel, ahol bizony a nagy mesemondó kevés gondot fordított a történelmi hűségre. Majd 1901-ben Ocskay brigadéros megtartja diadalmas bevonulását a színpadra: Herczeg Ferenc ilyen című színművét ekkor mutatták be a fővárosban. A Rákóczi-felkelés 200 éves ünnepére kezdett készülni az ország — miközben az egykori Vigszínházban hatalmas sikerrel, már az első évadban 100 előadást megérve, Ocskay, az áruló szónokol. Rákóczi ellen!

Nem, hiba volna azt állítani, hogy Herczeg Ferenc színműve Rákóczi-ellenes. Csak éppen kibékíteni igyekszik a nemzeti közvéleményt a fejedelem eláruló brigadéros emlékével — vagyis „megmagyarázza” az árulást, így változik a becstelenség sorsdrámává, ahol Ocskay László, zsebében az átpártolásért kapott vérdíjjal, nyakában a császár aranyláncával díszelve, nyíltzini tapsokat és könnyeket aratva. Mert ez a név, hogy Ocskay, két századon át egyenlő volt a hűtlenséggel, a szabadság lobogójának elhagyásával, a tökéletes árulással. Herczeg Ferenc színművének címszerepében éppen ez változott meg: a bűnből csupán hiba, az esküszegésből valamiféle „lelki kényszer”, az árulóból gátlásokkal küszködő tévedő lett. Igen, ez a századforduló kora volt, mely mindenképpen megalkudott és kiegyenlítéseket keresett.

1960-ban érkeztünk Ocskay érsekújvári fő vételének negyedévezredes fordulójához. Mi nem alkuszunk, és nem keresünk kiegyenlítést: egy népnek éppen olyan tisztán keU látnia áruelőit, mint hőseit. Ocskay brigadéros pedig áruló volt! De nemcsak hitszegő áruló, hanem közönséges gonosztevő is volt a brigadéros. íme, hogyan ír róla Bercsényi Miklós: „Feleségének testvéröcs-csét megölvén, Tömösvárott törökké lett vala, körülmételtetett — nem csuda hát, ha hitiszegett." Ezt írja 84

a kuruc főmarsall Rákóczi Ferencnek. Aztán így folytatja: „Hírlelik, az kit felöle soha nem hallottam, hogy már az hóhér metszette el vala egyik fület. . . " De valamire itt maga Bercsényi is emlékezik: „S igaz is, hogy fületlen!" Az, hogy kicsapongó, kegyetlen rabló, szoknyabolond, dózsölő zsoldostípus, Léva, Sopron könnyelmű elkockázó ja, történelmi tény, ezt már Thaly Kálmán, a kuruckor történésze is megírta róla. A barátait, a kegyes Pyber püspököt és a nyitrai nemeseket sem az író költötte, ott szerepelnek ezek mind **a** kortársak átkaiban, leveleiben és emlékirataiban. Ugyanígy egykor élt történelmi alakok a regény kuruc hősei valamennyien: Berthóti, Újvár védője, és a többiek: bátor Beleznay, rettenthetetlen Rottenstein, **a** réműletes Rácz Mihály s a morva Maszelnik Martin. Ezek is egytől egyig éltek. Persze, Pálffy is, a főlabanc, az ezüst mellvértes, huszárnadrágos bán, aki maga írta meg egy másik labanc társának, gróf Erdődy Györgynek, hogy mily sok „hitegetésébe" került, míg Ocskayt s a nyitrai nemeseket átcsábította. Jávorkáról is egy labanc báró, Berenyi Ferenc közli a legjellemzőbbet, amikor azt írja: nem javasolja Palugyay császári lovaskapitánynak, hogy szembekerüljön Jávorkával, mert „az minemű ember", bizony rosszul járhat a kapitány. Nos, minemű ember volt Jávorka? Nagyszerű: okos, bátor, fortélyos, van benne valami paraszti, jóízű bumfordiság és sok humor. Nem is kell talán mondanom, hogy egy ilyen ember, **a** fölkelés eszméinek egy ilyen hordozója sohasem teheti le **a** fegyvert: Jávorka sem adta meg magát a majtényi sikon, emigrációban halt meg. Az író levelekből állította össze regényét: szereti **a** leveleket, meztelenebb, őszintébb bennük **a** lélek, mint a könyvekben. De **a** régi levelesládákban ugyan hiába 84

keresné bárki azoknak az egyszerű katonáknak a nevét, akik a regényben, s valójában is, együtt lakták Jávorkával a fűvellórétet — ezekről nem írt senki. Helyesebben: írt, csak nevük nincs az egykorú emlékekben ezeknek az egyszerű

embereknek. így pontosan tudjuk, hogy Ocskay Lászlót Érsekújvárott afelől is vallatták, hogy ki volt az az elfogott katona, akit „maga kezével” ölt meg Emökénél. Regényünkben ezt a katonát Tatár Györgynek hívjuk. Hát Kötő Pál, aki csaknem lelötte Pálffy fejéről a parókát Pereszlénynél? Talán ő is élt? Igen, Bercsényi emlékezik meg róla: „egy szegényle-gény”-nek nevezi a pereszlényi kézfogó bátor megzavaróját, s megjegyzi: „Csak elnyargalt s be sem érték. . . ” Nézz tisztelettel, olvasó, e szegénylegény után, s bocsásd meg az írónak, hogy nevét, arcát, oszlopszent nyugalját egy ma is élő vén pásztorbarátjától kölcsönözze számára.

Nem történész a regény írója, nem a kuruckor kutatója, csak író. A régi leveleken kívül a magyar szabadságharcok és szabadságharcosok emlékezéseit gyűjti. Sohasem az emléktábla szövege érdeldi, hanem, hogy mit tud a márványtábla tövében élő nép a régi dolgokról, mit mondtak a dédapák, maradt-e még fenn az öregek beszédéből valami? Különös dolgokat gyűjtött így össze, sohasem tagadja, hogy sokat tanult a vének meséiből. Nem állhatta meg, hogy az Ocskayak egykorú falujában, Ocskón is ne kérdezősködjön: mit tudnak még Ocskay Lászlóról, hallották hírét Jávorka Ádámnak?

Jan Gono, 72 éves ocskói paraszt (nevét a regény egyik alakja őrzi), úgy tudta a dédapák meséiből, hogy valamikor hét Ocskay család is lakott Ocskón, de ma már senki sem él belőlük. Valóban, az ocskói Ocskay család kihalt, a ma élő hasonló nevűek valamennyien

85

csak névrokonok. A faluban még m.a is él a Jávorka— Ocskay párbaj emléke. A Stok nevű dűlőnél („na Stokoch” — mondta szlovákul Gono János) fogta el Ocskay Lászlót a Boriba való Jávorka („Jávorka z Bo-roviec”). Még a helyet is meg tudta mutatni az öreg szlovák: egy akácos ez, a nép „pri Agáte”-nek mondja, a kis akácerdő közepén egy Mária-oszlop, az öregek emlékei szerint ezt Ocskay László felesége emeltette azon a helyen, hol férjét a rettentő Jávorka kiverte a nyeregéből és lóra kötöztette . . .

Nemzedékről nemzedékre szállnak ezek az emlékezések, torzulnak, változnak, lám, a paraszti hagyomány szerint Jávorka Ádám nem Kosztolányba, hanem Boriba — Vágboriba — való, mivel ez Ocskóval, Sipkóval, Lehotával együtt Ocskay-birtok volt. Ugyanis a nép az Ocskay-uradalomban születettnek képzei el a hőst, ki a stoki dűlőnél egy éjszakai viadalban legyőzte a földesurat . . . De van azért Ocskón a gyűjtésnek tárgyi eredménye is, s ez olyan, mint egy intés a múltból. Mikor az író megkérdezte, hogy maradt-e a faluban alami berendezés

a kastélyból, Gono János így felelt: „V de-dine zostaly len zaklady z deresa. . .” Vagyis: nem maradt semmi utánuk a faluban, csak egy deres darabjai! . . .

Az író 1958-ban újra végigjárta a Nyitra és a Vág varázslatos völgyét, regényének színhelyét. Beszélt az emberekkel, magyarokkal és szlovákokkal, látta, hogy él még az emlék, az éjféli lovaglás és a párbaj emléke, s él még Jávorkának, a hűségesnek a neve is. Nos, ha igaz, hogy az ember akkor hal meg, amikor elfelejtik, akkor a volt nagyszombati szolgadiák még ma is él Ocskón.

Budapest, 1960. január 3-án.

DIENES ANDRAS 129

TARTALOM

Január harmadika..... 5

1. Vállald a nevedet!..... 13

2. Farkas jár a selyemréten!..... 29

3. Dobbal ne menj vadászni!..... 53

4. Fészkén keresd a toportyánt!..... 82

Így fejezte be..... 123

Utószó..... 125

86

A kiadásért felel a Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó igazgatója Felelős szerkesztő: Tótfalusi István Műszaki vezető: Gonda Pál Képszerkesztő: Zsigány Edit Műszaki szerkesztő: Kr'ecska Miklós 57 950 példány, 7,6 (A/ö) ív, MSZ 5601-59 69.04Í1 Athenaeum Nyomda, Budapest Felelős vezető: Soproni Béla igazgató IF 991 — Í — 7072